MITOVI STARE GRČKE

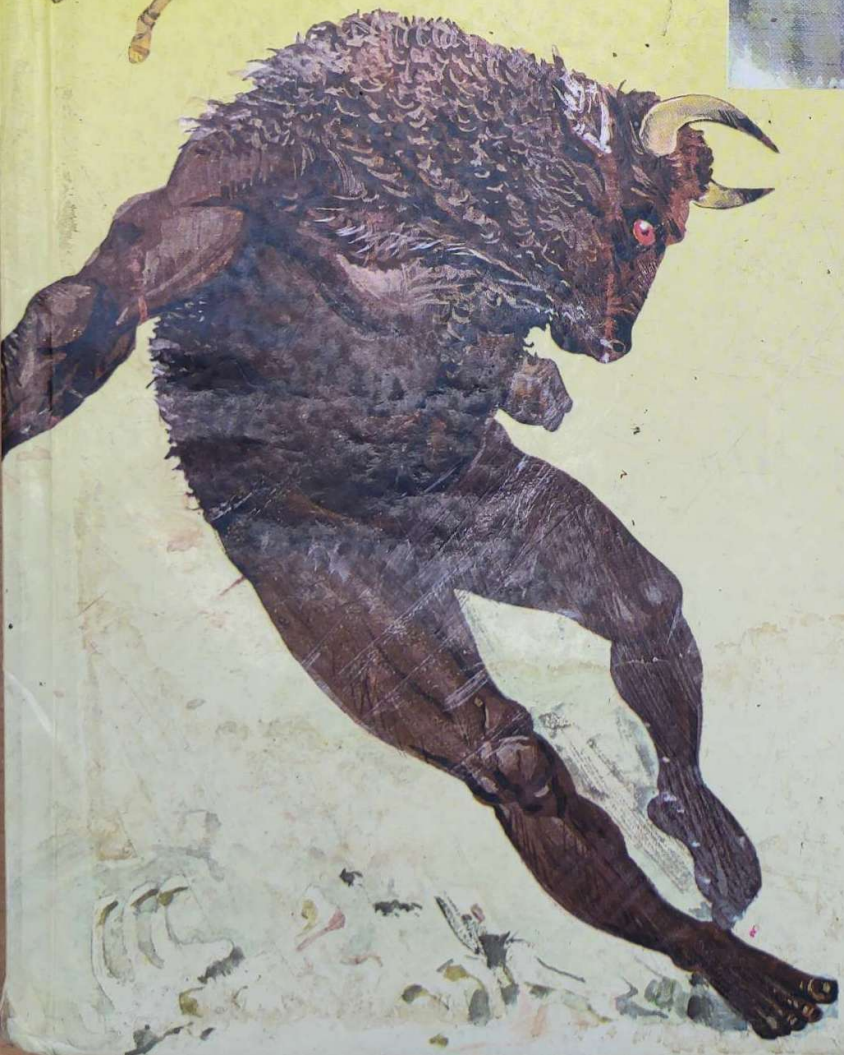

MLADOST

25521

MITOVI

STARE GRČKE

Naslov izvornika
LEGENDS OF ANCIENT GREECE
© Falcon Books Inc. — U.S.A.

Obrada teksta
STELIO MARTELLI

Ilustracije
LIBICO MARAJA

Prijevod s engleskoga
NADA i PREDRAG JIRSAK

Urednik
ZDENKA PRPIĆ

MITOVI STARE GRČKE

MLADOST

BITKA BOGOVA

U početku nije bilo bogova. Nije bilo ničega osim Kaosa, prazna crna bezdana. Iznenada, iz praznine se pojavila Majka Zemlja a pratio ju je Tartar ili Pakao. Zatim se pojavila Noć, pa Ereb, prapočetna Tama, a zatim i Eros, bog ljubavi. I tako je započelo vrijeme bogova.

Majka Zemlja rodila je Urana, nebo, sva mora i planine, pa Hemeru, svjetlo dana, i Etera, prozirnu modrinu koja je okružila svijet i podarila mu život. Majka Zemlja i Uran imali su dvanaestero titana, šest muških i šest ženskih bića, tri jednooka kiklopa i tri storuka giganta. Uran je postao ljubomoran na Krona, svoga sina, najmoćnijeg među titanima. Njihovo je suparništvo dovelo do mržnje a mržnja do sukoba. Kron je u borbi ranio svoga oca i Uran je morao uzmaknuti.

»Krone!« uzviknuo je Uran. »Doći će vrijeme i tvoj će sin s prijestolja zbaciti tebe, kao što si ti zbacio mene!«

Krv je kapala iz Uranove rane dok je bježao pred sinom i iz svake kapi rodilo se po jedno besmrtno biće. Bili su to giganti i Erinije.

Kad je tako svrgnuo Urana, Kron je počeo vladati svijetom. Sumnjao je u sve i svakoga i bojao se da ne izgubi prijestolje i vlast. Zbog toga je okovao kiklope i storuke gigante. Titane je utamničio u dubini zemlje. Žena Reja rađala mu je djecu a Kron bi svako svoje dijete progutao čim bi se rodilo. »Oh, Krone!« plakala je Reja. »Kako možeš biti tako okrutan?«

»Šuti!« odgovarao bi Kron. »Ja samo štitim sebe od Uranova proročanstva da će me s prijestolja zbaciti moj sin. Ali, kako da mu to pođe za rukom kad sam ga zatvorio ovamo — u svoj želudac?«

Reja je dugo očajavala, a zatim odlučila kazniti muža zbog njegove okrutnosti. Doskora rodila je sina i dala mu ime Zeus. U gluho doba noći krišom je otišla na otok Kretu i sakrila ondje bebu u nekoj spilji. Hitro se vratila u palaču na planini Olimpu i predala Kronu kamen umotan u pelene.

»Evo djeteta koje se upravo rodilo«, rekla je pretvarajući se da plače. Uvjeren da je to beba Zeus, Kron je bez riječi progutao kamen.

Godine su prolazile. Zeus je rastao i postao jak i lijep. Kad je odrastao, doznao je za svoje porijeklo i odlučio okončati okrutnu vladavinu svoga oca. Brojnu njegovu braću i sestre — Hestiju, Demetru, Hada i Posejdona — Kron je još uvijek držao utamničene u svome želucu. Zeusu je bilo jasno da ih sve mora osloboditi, kako bi mu pomogli u zajedničkoj borbi. Samo, kako to izvesti?

Zeusu pritekne u pomoć Majka Zemlja. Dade Kronu da jede biljku koja izaziva bolne grčeve i on, ne shvaćajući što se događa, povrati svoje sinove i kćeri. Na Kreti bogovi ujedine snage i pod vodstvom Zeusa krenu u napad da osvoje Olimp.

Borba potraja punih deset godina. Kiklopi, storuki giganti i četiri titana borili su se na strani Zeusa, a ostali titani ostanu vjerni Kronu. Na kraju Kron je bio poražen i prognan na daleki otok. Nakon što je Kronu oduzeo vlast nad svijetom, Zeus odluči vladati zajedno sa svojom braćom. Posejdonu pripadne more, Hadu podzemno carstvo a na prijestolje sjedne pobjednik Zeus, vladar neba i zemlje.

Zeus je imao puno žena. Hera, njegova sestra, postane mu zakonitom ženom. Imao je brojnu djecu. Apolona, boga umjetnosti i poezije, Aresa, boga rata, Atenu, boginju mudrosti, Afroditu, boginju ljepote, Hefesta, hromog boga vatre, Artemidu, boginju lova, i Hermesa, glasnika bogova. Svi su oni sudjelovali u uzbudljivim događajima između neba i zemlje.

PROMETEJ

Promatrajući zemlju s planine Olimpa Zeus je razmišljao o tomu kako ona izgleda prazna i pusta. Zemlju nastavaju ljudi i životinje, no i jedni i drugi žive bijedno, skrivajući se u dubokim spiljama. Boje se jedni drugih i iz spilja izlaze jedino noću da traže hranu.

»Tom velikom strahu mora doći kraj«, zaključi Zeus, pozove Epimeteja, sina titana Japeta, i reče mu: »Spusti se na zemlju i svakom stvorenju daj ono što mu je potrebno da se brani, tako da svi mogu tražiti hranu bez straha.«

»Učinit ću kako nalažeš, oče bogova«, odgovori Epimetej i spusti se na zemlju. Pozove sva stvorenja da izađu iz svojih skrovišta i svako obdari onim što mu je potrebno da se oslobodi straha. Jednima dade pandže i oštre zube derače, drugima krila da lete, ovima dobar njuh i istančan sluh, onima brze noge da mogu hitro pobjeći, dok ostale obdari ili lukavošću ili snagom. Čovjek jedini nije uspio nadvladati svoj strah i ostao je skriven u svojem skrovištu. Epimetej je zbog toga na njega zaboravio i nije mu dao ništa.

Epimetejev brat Prometej vidio je sve što se dogodilo, a kako je volio ljude nije se mogao pomiriti s tim da oni postanu plijen divljih životinja. Razmislio je i zaključio da bi čovjeku mogao dati dar koji će ga učiniti vladarom zemlje. Taj dar je vatra!

Uz vatru čovjek se zimi može ogrijati, na vatri može skuhati meso koje sirovo ne može jesti, vatra će otjerati zvijeri i osvjetljavati mu spilje. Vatrom čovjek može taliti kovine i praviti oruđa kojima će orati zemlju, a također i oružja kojima će loviti i kojima će se braniti.

Vatra, međutim, pripada bogovima i oni je ljubomorno čuvaju u velikim zemljanim posudama. Za vatru se brine i čuva je Hefest, bog kovač. Usprkos tomu, Prometej odluči ukrasti vatru. Jedne noći, nakon što je uspavao Hefesta peharom omamna vina, ukrade on nekoliko žeravica i sakri ih u šupljinu željezna štapa. Zatim pohita natrag ljudima i objavi da im donosi dragocjen dar. Na zemlji doskora planu mnoge vatre a oko njih se okupe ljudi pjevajući pjesme zahvalnice i radujući se.

Plamenovi, dim i klicanje prenu Zeusa koji baci pogled na zemlju, u trenu shvati što se dogodilo pa zagrmi gnjevnim glasom:

»Bog koji je ukrao vatru bit će najstrože kažnjen! To je Prometej i ja ga vidim dolje među ljudima! Hefeste, tebi je vatra bila povjerena na čuvanje i ti ćeš sada izvršiti moju volju! Idi i dovedi Prometeja preda me!«

I tako je za kaznu Prometej bio prikovan uz okomitu liticu. Kad je zakivao neraskidive lance, koje je sam izradio, Hefest reče: »Žao mi je, Prometeju, ali ja se moram pokoriti Zeusovoj volji. Budi hrabar. Morat ćeš trpjeti glad, žeđ i studen, ali neka te utješi misao da bi ljudi, da nije bilo tebe, sigurno bili uništeni.«

Nakon tih riječi Hefest ode, a Prometej ostane prikovan uz stijenu koja se nadvijala nad dubokom provalijom. Prometej je, međutim, morao trpjeti više od gladi, žeđi i studeni. Svakoga dana dolijetao je golemi orao strvinar, svojim pandžama kidao mu utrobu i kljuvao jetra oštrim kljunom. Jetra bi Prometeju noću zacijeljela a rana zarasla i on je iznova i iznova morao trpjeti strahovito mučenje!

Jednoga dana Heraklo ugleda orla kako muči bespomoćnog Prometeja. S dopuštenjem svoga oca Zeusa Heraklo ubije pticu i raskine lance kojima je Prometej bio okovan.

»Sada si slobodan, Prometeju!« vikne Zeus s planine Olimpa. Prometej uzdigne pogled prema nebu i odgovori: »Da, slobodan sam, ali dopusti mi da zauvijek ostanem na ovoj planini. Neka se svaki put kad na nju bace pogled ljudi sjete mene — boga koji im je donio vatru!«

U idućem trenu Prometej se pretvori u golemu, veličanstvenu stijenu.

PANDORINA ŠKRINJICA

Iako je oprostio Prometeju, Zeus je još uvijek bio gnjevan na ljude i razmišljao je o tomu kako da ih kazni.
»Ljudi, dakle, imaju vatru! Osvetit ću im se zbog toga. Ali kako? Sjetio sam se! I ja ću im poslati dar. To će biti moja osveta!«
Zeus pozove Hefesta i naredi mu da stvori lijepu i privlačnu ženu. Hefest posluša i doskora dovede Zeusu mladu ženu. Boginje je obdare raznim darovima: nakitom, odjećom, bogato ukrašenim pokrivačima, a uz to ljupkošću i ljepotom.
»Svi su te darivali«, reče Zeus, »pa će ti ime biti Pandora, što znači 'Obdarena'. Ovaj dar primi od mene.« I Zeus joj preda čvrsto zatvorenu škrinjicu.
»Otići ćeš na zemlju i tamo ćeš živjeti, ali upamti dobro — nizašto na svijetu ne smiješ otvoriti ovu škrinjicu. A sada idi!«
Pandora siđe na zemlju i pojavi se pred Epimetejem, Prometejevim bratom, koji očaran prelijepim stvorenjem, kakvo u životu još nije vidio, upita: »Tko si ti i otkuda dolaziš?«
»Ja sam Pandora a dolazim s planine Olimpa«, odgovori mu ona.
»Ti mora da si dar bogova«, promrmlja Epimetej. Zaboravivši da ga je brat Prometej opomenuo neka od bogova ne prima nikakva dara, uzme mladu ljepoticu za ženu.
Nakon nekog vremena Epimetej opazi škrinjicu koju je Pandora bila sakrila u nekom kutku kuće.

»Što je u škrinjici koju skrivaš?« upita je on.
»Ne znam«, odgovori Pandora. »To je Zeusov dar, ali on mi je zabranio da otvorim škrinjicu.«
»To znači da je ne smiješ otvoriti«, odgovori Epimetej vidno uzbuđen.
»Neću, ali rado bih znala što je unutra.«
»Nikako! Zeusova volja mora se poštovati.«
Pandora uzdahne i obeća da neće otvoriti škrinjicu. No uskoro je počne mučiti znatiželja. Škrinjica možda čuva tajnu koja će je učiniti lijepom poput Afrodite, mudrom poput Atene, a možda čak i besmrtnom poput bogova? Na kraju krajeva, zar škrinjica nije napravljena zato da je netko naposljetku otvori?...
Mlada se žena više puta nađe u napasti da prekrši Zeusovu zabranu, ali njezin je muž svaki put uspije nagovoriti na to da odoli iskušenju. Jednoga dana reče Pandora Epimeteju: »Molim te otvorimo škrinjicu! Pogledajmo što nam je to Zeus darovao!«
»Ne, Pandoro, okani se i same pomisli na to. Razmisli, zar nemamo sve što nam je potrebno? Zar nismo sretni?«
Epimetej je rekao istinu, ali Pandora je morala saznati tajnu. Izgubila je san i satima je promatrala škrinjicu trudeći se da zamisli kakav bi dar u njoj mogao biti. Napokon, jednoga dana, kad je Epimetej bio na putu, Pandora se odluči. Oprezno uzme kutiju, riješena da je otvori, no hrabrost je još jedanput napusti i ona vrati škrinjicu na njezino mjesto... Nakon par koraka stane, okrene se, hitro se vrati, dohvati škrinjicu i širom otvori poklopac...
Ustukne i krikne užasnuta: crn i jedak dim, šišteći poput olujna vjetra, navre iz škrinje i ispuni sobu. Kroz prozore dim izađe napolje, raziđe se svijetom i uđe u svaku kuću. Činilo se da škrinjica nema dna, jer umjesto da postane rjeđi dim se sve više zgušnjavao i postajao zagušljiviji.
Užasnuta Pandora uzalud je pokušavala spustiti poklopac. Iz škrinjice su odjekivali krici, zapomaganje, prijetnje, zlurad smijeh, psovke, uzdasi i tajanstveno šaputanje.
Avaj! Zeus je u škrinjicu bio zatvorio sve tuge i nevolje, razočaranja i mržnje, mane i bolesti koje je mogao naći. Škrinjica je sadržavala sva zla za koja ljudi uopće nisu znali, a sad su se, zbog Pandorine slabosti, ona razletjela svijetom. Život, do tada ispunjen srećom, nikad više neće biti sretan. Zeus, otac bogova, osvetio se ljudima strašnom osvetom. Ipak, nije želio biti dokraja nemilosrdan pa je među strašna zla stavio i nešto što će ipak ublažiti svaku nesreću i dati čovjeku snage da nastavi živjeti i radovati se: nadu.

DEUKALION I PIRA

Vrijeme je prolazilo, ljudi su stjecali znanja i vještine i ubrzo zaboravili da su im sve što imaju darovali bogovi. I zaista, zadovoljni sobom ljudi su malo-pomalo počeli prezirati bogove, baš kao što su se prestali međusobno voljeti i poštovati. I ne samo to — počeli su se mrziti i sukobljavati.

Tada Zeus odluči uništiti čovječanstvo potopom. Od cijelog ljudskog roda poštedjet će samo jednog muškarca i jednu ženu. Deukaliona, mudraca koji vlada u Fokidi, i njegovu ženu Piru. Oboje su dobri, poslušni i bogobojazni.

Jedne noći Deukalion usni san i Zeus mu u snu objavi svoju nakanu. Kad se probudio, Deukalion reče svojoj ženi: »Piro, usnio sam da smo sagradili lađu, ukrcali se na nju i čekali što će se dalje dogoditi.«

»A što će se dogoditi?« pitala je Pira zabrinuto.

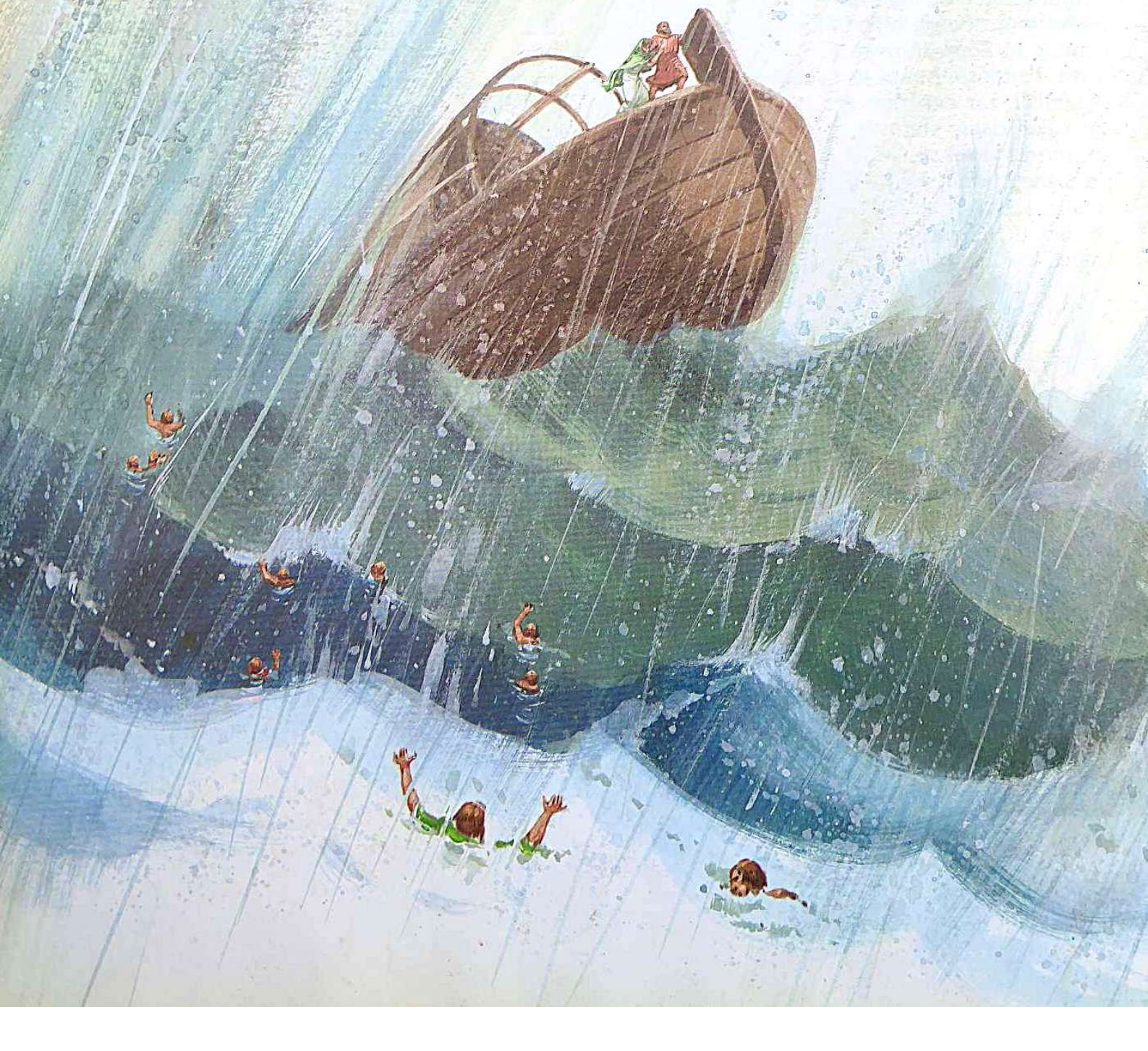

»Doći će strašna kiša i vode će preplaviti svijet! Od cijelog čovječanstva preživjet ćemo samo mi.«
»Deukalione, to je sigurno Zeusova poruka«, reče Pira, »moramo ga poslušati.«
I tako oni počnu graditi veliku lađu, ali kako je do mora bilo daleko ljudi su im se podsmjehivali i govorili: »Vi ste, kako vidimo, odlučili ploviti po suhom?«
Nikome više nije bilo do smijeha kad je za par dana počeo strahovit prolom oblaka, kad su potoci i rijeke nabujali, razlila se jezera, a pobješnjele vode počele odnositi čitave planine, plaviti ravnice, sela i gradove. Preplašeni, ljudi pokušaju naći spas na brdima, ali voda ubrzo preplavi i njih. Prestravljeni, ljudi sad pobjegnu u planine, ali voda okruži i prekri jednu planinu za drugom pa se svi ljudi i gotovo sve životinje utope. Deukalion i Pira bili su jedini sigurni na palubi svoje lađe koja je plovila na valovima.
Kad se sve ponovo smirilo i kiša prestala padati, dvoje preživjelih doplove do planine Parnasa u Beotiji. Promatrajući odozgora ravnice i doline vidjeli su da voda opada i da se jezera i rijeke povlače u svoja korita. Za nekoliko dana sve je opet bilo po starom. Ali ma koliko tražili, Deukalion i Pira ne nađu ni jedno živo biće.
Blijeda lica Pira upita: »Je li moguće da su baš svi mrtvi?«
»Siđimo niz planinu. Sigurno ćemo nekoga sresti«, odgovori Deukalion.
I tako oni krenu dozivajući ljude, ali odzivala im se samo jeka. Nikoga nije bilo. Uđu u neko selo, no ono je bilo napušteno. Stignu do grada, ali grad je bio pust. Oboje tada osjete nepodnošljiv teret usamljenosti.
Bili su spašeni, ali što da sada počne dvoje starih ljudi u opustošenu svijetu? Zar su osuđeni na to da umru i nikada ne ugledaju nasmijano lice djeteta, ne čuju smijeh muškaraca ni čavrljanje žena? Kakva ih je samo tužna sudbina snašla!
S Olimpa Zeus je promatrao Deukaliona i Piru kako sjede na stijeni i grle jedno drugo grcajući u suzama.
»Pa zar im nije dovoljno to što su ostali na životu?« iznenadi se on. »Hermese! Brzo odleti k njima i saznaj zašto plaču!«
Hermes posluša, pa kad se vratio objasni Zeusu zašto Deukalion i Pira očajavaju. Zeus je neko vrijeme razmišljao a zatim progunđa: »Da, shvatio sam. Razumijem njihove razloge. Zemlja je stvorena zato da na njoj žive ljudi. Ma koliko oni bili dobri ili zli, svijet pripada njima. Hermese, vrati se Deukalionu i Piri i reci im da nastave svoju potragu, a svaki kamen koji putem nađu neka bace preko ramena!«
Kad su saslušali Hermesove riječi, dvoje staraca dignu se s mjesta gdje su sjedili i počnu podizati sve kamenčiće na koje su putem naišli i bacati ih preko ramena. Nakon nekog vremena začuju klicanje i smijeh. Zeus je učinio čudo: svaki kamenčić koji je preko ramena bacila Pira pretvorio se u ženu, a svaki kamen koji je bacio Deukalion — u muškarca!
Deukalion i Pira dugo su i sretno živjeli. Dobili su sina Helena, praoca Grka, koji i danas, prema njegovu imenu, nazivaju sebe Helenima.

HERAKLO

U gradu Tebi ljepotici Alkmeni i Zeusu rodio se dječak po imenu Heraklo. Zeusu se dječak svidio i on ga odluči učiniti najboljim među ljudima. Tako bi i bilo da dječaka nije zamrzila Hera. Poslala je zato dvije džinovske zmije da ubiju Herakla dok je još u kolijevci. Kad je oko vrata osjetio njihov stisak, Heraklo se probudi. Umjesto da bude udavljen, dječačić zgrabi zmije za vrat i udavi njih.

Heraklo je bio čovjek jak i ponosan, ali nije umio obuzdati svoju ćud i lako bi planuo. Dok je još bio dječak, nije znao koliku snagu posjeduje. Jednoga dana baci on liru na svoga učitelja glazbe, koji mu je prigovorio zbog lošeg sviranja, i na mjestu ga ubije.

Potresena tim događajem Alkmena kazni sina progonstvom iz kraljevske palače. Prepusti ga brizi pastira u planini. Herakla to nije razljutilo nego naprotiv — oduševilo: naučio je loviti lukom i strijelama, naučio je savladavati strah od mrkle noći i divljih životinja.

Jednoga dana, lutajući šumama, Heraklo dođe do mjesta gdje se put račvao u dva smjera. Tu su stajale dvije žene i njemu se učini da čekaju upravo njega. Prva, lijepa i nasmijana, reče mu: »Heraklo, ja sam Naslada. Pođi mojim putem — na njemu raste mekana trava i cvijeće a na kraju te čeka bogatstvo i sreća.«

Druga žena, naborana lica, prije ružna nego lijepa, reče mu ozbiljno:

»Heraklo, ja sam Vrlina. Pođi mojim putem — popločen je kamenjem i oivičen trnjem, ali na njegovu kraju čeka te besmrtna slava.«

»Idem s tobom«, odgovori joj Heraklo bez razmišljanja.

Heraklov put slave zaista je bio težak. Kad ga je jednoga dana obuzeo bijes, Hera prebaci krvav povez preko njegovih očiju i Heraklo ubije svoju ženu i dvojicu sinova. Kad je zatim postao svjestan svojih postupaka, dugo je prolijevao suze u tuzi, no njegov zločin razgnjevi bogove.

Kako bi okajao svoju krivicu Heraklo ode u Delfe. Svećenica Pitija objasni mu volju bogova i uputi ga što mu je činiti. »Otići ćeš u grad Tirint u službu svome rođaku, kralju Euristeju. Za njega ćeš morati izvršiti dvanaest poslova. Kad ih sve izvršiš, bogovi će ti oprostiti zlodjelo koje si počinio.« Heraklo krene na put. Kad je ušao u kraljevsku palaču grada Tirinta, bojažljivi kralj Euristej silno se uplaši. Heraklo ga ohrabri riječima: »Došao sam ti ponuditi svoje usluge.«

Kako bi ga što prije uklonio iz svoje blizine, uz žarku želju da mu Heraklo više ne izlazi na oči, Euristej reče: »Idi u nemejsku šumu u kojoj lav ubija i ovce i goveda. Savladaj lava i donesi mi njegovu kožu.«

»Tvoja će naredba biti izvršena«, odgovori Heraklo i zaputi se u Nemeju.

Tamo ga neki seljak upozori na opasnost: »Znaš li da je lav nesavladiv zato jer mu je koža tvrda poput najtvrđeg oklopa?«

»To me ne brine«, odgovori Heraklo i uđe u šumu. Kad ga je životinja ugledala, bacila se na njega. Heraklo se odluči boriti golim rukama. Zgrabio je lava za vrat pa je stezao i stezao tako dugo dok se životinja nije ugušila.

HERAKLOVI POSLOVI

Kad je obavio svoj prvi posao, Heraklo je s lava oderao kožu i odnio je Euristeju, koji mu je odmah zadao nov zadatak.

»Borit ćeš se s Hidrom iz Lerne, čudovištem s devet glava, koje svojim otrovnim dahom ubija ljude. Idi i usmrti tu neman!«

Heraklo je došao na obalu lernskog jezera u pratnji svog vjernog prijatelja Jolaja. Vladala je mrtva tišina. Njih dvojica osjete da im prijeti smrtna opasnost. Od Hidre nije bilo ni traga, pa Heraklo i Jolaj odluče da je izmame na površinu. Upale veliku vatru i uz viku počnu bacati kamenje u vodu. Voda se ustalasa, zakovitla u golem vir a usred vira izroni čudovište srdito dašćući. Heraklo nasrne na neman svojim mačem, ali na mjestu svake glave koju je odsjekao izrastale su po dvije nove.

»Jolaj!« poviče junak. »Hvataj zapaljenu granu! Kad odsiječem glavu, ti spali ranu! Jesi li razumio?«

»Razumio sam«, odvrati Jolaj drhteći od straha pa učini kako mu je Heraklo naredio. Vatra je spržila vratove odrezanih glava i one više nisu izrastale. Hidra se ubrzo opruži mrtva.

Prije no što se vratio u Tirint, Heraklo namoči vrhove svojih strijela u krv čudovišta. Tako ih je otrovao i učinio još smrtonosnijima.

Euristej, koji se nadao da više nikad neće vidjeti Herakla, smislio je za nj niz poslova koje će morati obaviti u slučaju da se vrati.

On naredi Heraklu da uhvati erimantskog vepra, golemu zvijer koja je napadala i ubijala ljude. Licem u lice s džinovskom životinjom, Herakla ne napusti hrabrost i on ne uzmakne. Umjesto toga izbjegne veprov napad skokom ustranu. Zatim u trku dostigne životinju i podigne je uvis. Držeći vepra iznad glave odnese ga Euristeju koji se toliko uplaši da pobjegne glavom bez obzira i sakrije se u bačvu.

Četvrti posao bio je da uhvati kerinejsku košutu, posvećenu boginji Artemidi, pa je ni u kojem slučaju nije smio povrijediti. Košuta je imala zlatne rogove i srebrna kopita a trčala je brzo i neumorno poput vjetra. Heraklo je lovio košutu čitavu godinu dana, sve dok nije pala od iscrpljenosti pa ju je lako uhvatio.

Peti posao koji je Heraklo morao obaviti sastojao se u tomu da uništi čudovišne ptice koje su se namnožile u močvarama Stimfalije. Kljunovi, pandže i perje tih ptica bili su od bronce, a perima nalik na strelice ubijale su ljude.

Ne bi li istjerao ptice iz njihovih skrovišta Heraklo počne čegrtati čegrtaljkom koju mu je bila dala boginja Atena. Ptice se prestraše buke i dignu u zrak pa ih Heraklo stane gađati svojim otrovanim strijelama. Mnoge ubije, a ostale odlete nasmrt preplašene i nitko ih nikada više nije vidio.

Kao šesti posao Herakla je zapalo da donese ogrlicu Hipolite, kraljice Amazonki. Amazonke su bile tajanstvene i pogubne žene ratnice. Ogrlica njihove kraljice bila je prekrasna, načinjena od zlatnih niti i ukrašena draguljima. Heraklo, praćen drugovima, stigne u zemlju Amazonki i stane pred kraljicu. Uljudno zamoli Hipolitu da mu ogrlicu dragovoljno dade na dar. Njezina slava bila je toliko velika koliko je bilo i njezino divljenje prema Heraklu i ona pristane na to da mu daruje ogrlicu. Ali u tom trenutku pojavi se izdajnička Hera. Obučena poput Amazonke ona proširi glasinu da Heraklo kani potajno oteti kraljicu.

Žene ratnice late se svog oružja i srnu u boj. Bitka se rasplamsa i jedna od Heraklovih strijela pogodi i ubije Hipolitu. Heraklo proli obilje gorkih suza nad tijelom lijepe kraljice.

Oduševljen Hipolitinom ogrlicom, Euristej povjeri Heraklu sedmi posao: da u jednom jedinom danu očisti staje kralja Augije.

Kralj je posjedovao tri tisuće grla stoke koja je danju pasla na poljima a svake se noći vraćala u staje koje nisu bile čišćene punih trideset godina. Izmet i prljavština nataložili su se u velikim gomilama. Po njima su vrvjeli crvi a oko njih letjeli rojevi nesnosnih muha. Uz to, oko staja se širio nepodnošljiv zadah. Očistiti ih u jednom jedinom danu bio je zadatak koji bi obeshrabrio svakoga, ali ne i Herakla.

U blizini su tekle dvije rijeke. Heraklo golim rukama sagradi kamenu ustavu i usmjeri njihov tok u unutrašnjost staja. Bujica odnese prljavštinu u more i staje su bile čiste. Kad je Euristej za to saznao, sav zdvojan pomisli da se Herakla neće moći osloboditi ako mu ne naredi da obavi poslove puno teže i složenije.

HERAKLOVA SMRT

Osmi, deveti i deseti Heraklov posao bilo je hvatanje kobila kralja Diomeda — divljih životinja iz čijih je nozdrva sukljao plameni dah a hranile su se ljudskim mesom, hvatanje kretskog bika koji je uništavao žetvu i desetkovao stoku na otoku, pa krađa goveda riđe dlake koja je čuvao div Gerion. Bilo je to dvonožno čudovište, s tri tijela spojena u struku, s tri glave i šest ruku. Heraklo je uspješno obavio sva tri zadatka i dognao stoku Euristeju.

Kralj reče: »Nećače dragi, daleko na zapadu leži otok na kojemu Hesperide i stoglavi zmaj koji nikad ne spava, čuvaju Zeusove svete zlatne jabuke. Idi i donesi mi te jabuke.«

Nakon duga putovanja Heraklo stigne na otok Hesperida. Pođe mu za rukom nagovoriti Atlanta, oca Hesperida, da ukrade i donese mu nekoliko zlatnih jabuka koje on zatim preda svome rođaku Euristeju.

Euristej napokon naredi Heraklu da obavi i posljednji posao. Mora savladati Kerbera, troglava psa, čuvara ulaza u podzemni svijet, koji vječito kesi zube i divlje reži.

Heraklu se ne učini pravednim da ukrade psa od njegova gospodara Hada, boga podzemlja, brata Zeusova. Zbog toga on ode Hadu i od njega ponizno zatraži dopuštenje da psa odvede Euristeju. Had, koji je znao za junakovu kaznu, odgovori: »Odvedi Kerbera ako možeš, ali moraš ga savladati bez oružja i ičije pomoći.«

»Hvala ti, o kralju«, odgovori Heraklo. Veliki pas bio je vezan lancem i Heraklo ga napadne golim rukama. Sve tri glave počnu se braniti, moćni rep šibati, ali Heraklo se baci na Kerbera i silovito stegne sva tri njegova vrata. Pas se odmah preda Heraklu i poslušno ga je pratio cijelim putem do Euristeja. Kad ovaj ugleda strašnu zvijer, vrisne užasnut: »Makni mi to čudovište s očiju! Odlazi, Heraklo. Gubi se!«

Heraklo je obavio svih dvanaest poslova i bogovi su mu oprostili. Napustio je Tirintsku zemlju i nastavio lutati svijetom. Doživio je stotinu pustolovina, boreći se s čudovištima, zvijerima i divovima, kažnjavajući zle, pomažući slabima.

Jednoga dana doluta u Etolsko kraljevstvo i tu se preko ušiju zaljubi u kraljevu kćer, ljupku Dejaniru. No ona je već bila obećana Aheloju, čarobnjaku divovskoga rasta, koji se umio pretvarati u zmiju, bika i kozu.

»Ja se ne bojim ni zmije ni koze ni bika«, klikne Heraklo i pođe Aheloju da mu kaže kako se odlučio oženiti Dejanirom. Aheloj se u tren oka pretvori u bika i napadne Herakla. On baci na životinju svoju kijaču i slomi jedan od njezinih rogova.

Posramljen, Aheloj se vrati u ljudsko obličje i

reče: »Dosta je bilo, pobijedio si. Neka djevojka bude tvoja.«
Heraklo se oženio Dejanirom i sretni je par vodio uzbudljiv život bezbrižno lutajući iz jedne zemlje u drugu, doživljujući jednu pustolovinu za drugom. No tomu je jednom morao doći kraj.
Jednoga dana stignu do rijeke Euena koja je bila jako nabujala. Heraklo zamoli kentaura Nesa da mu pomogne. Nes odgovori: »Drago mi je da ti mogu pomoći i prenijeti tvoju ženu preko rijeke, o Heraklo.«
Heraklo nato baci svoj luk i kijaču na drugu obalu i prepliva rijeku. Čim je Heraklo stigao na drugu stranu, Nes posjedne Dejaniru na svoja leđa i umjesto da prijeđe rijeku dade se u trk na suprotnu stranu s namjerom da je otme. Začuvši vrisak svoje žene, Heraklo stavi strijelu u luk i pogodi Nesa ravno u srce.
Smrtno pogođen, kentaur s mukom progovori: »Dejaniro, bliži se moj smrtni čas. Nisam te htio uvrijediti nego sam ti samo želio pokazati koliko te ljubim. Hoćeš li mi oprostiti ako ti otkrijem da od krvi iz moje rane možeš pripremiti moćni melem. Ako ikad osjetiš da te Heraklo više ne ljubi, natopi tim melemom njegovu odjeću i on će te voljeti više no ikada prije.« Nakon tih riječi Nes izdahne.
Prošlo je nekoliko godina. Jednoga dana, sumnjajući da je Heraklo više ne voli, Dejanira natopi jednu od njegovih košulja onim melemom i dade mu da je obuče. Užas! Nes je lagao. Dobro je znao da su Heraklove strijele natopljene otrovanom krvlju devetoglave Hidre. Melem je zapravo bio otrov koji je prodro kroz kožu u Heraklovo tijelo. U strašnim mukama Heraklo pokuša zderati košulju sa sebe. Uzalud. Ona mu se tako pripila uz tijelo da je s košuljom kidao i komade kože. Ne mogavši više podnositi boli, Heraklo naredi da se sruše stabla i podigne pogrebna lomača. Lomača plane i junak se baci u oganj.
Ipak, Heraklo nije umro. Kao nagradu za slavna djela koja je izvršio, Zeus ga prenese na Olimp i učini besmrtnim poput bogova.

ATALANTA I ZLATNE JABUKE

Lijepa Atalanta, kći kralja Arkadije, nije uživala u domaćim zabavama, nije hajala za to da češlja svoju kosu i kupa se u mirišljivim kupeljima. Umjesto toga, iskradala se iz kraljevske palače i odlazila u šumu, gdje bi svoju bogato ukrašenu haljinu zamijenila lovačkom tunikom. Naoružana lukom i strijelama odlazila bi u lov. Ničega se nije bojala i hvatala se ukoštac s razjarenim veprovima i jelenima golemih rogova. Obarala je sokole u letu i trčala brzo poput srne ili zeca.

Takav način života učinio ju je snažnom, pa čak i okrutnom, i njezin se otac zabrine za nju. Jednoga dana on joj reče: »Atalanto, ostario sam i još je malo dana preda mnom. Želim da se udaš za jednog od mladih prinčeva koji prose tvoju ruku.«

»Ne, oče, ne želim se udavati.«

»Svaka se djevojka mora udati, drago dijete.«

»Briga me za to što druge moraju.«
Ali kralj je navaljivao i navaljivao i Atalanta napokon popusti. Pristane da se uda za onoga tko u takmičenju u trčanju bude brži od nje.
»Ali pazi«, zaprijeti ona, »svi neka znaju da u toj trci stavljaju na kocku vlastiti život.«
Vijest se proširila cijelom Grčkom i doskora u Arkadiju počnu stizati prinčevi najplemenitija roda da odmjere snage s Atalantom.
Svi su bili uvjereni da će pobijediti, jer ma koliko bila brza, Atalanta je ipak samo djevojka!
Prvi takmac stigne na trkalište. Atalanta, ljepša no ikad prije, pojavi se noseći u ruci zlatno koplje zadivljujuće izrade.
»Ti kreni prvi«, reče ona i nagradi princa osmijehom. »Ma koliko brz bio, ja ću te dostići. I jesu li ti rekli da svoj život izlažeš smrtnoj opasnosti?«
»Jesu, o ljupka djevo, no uvjeren sam da ću pobjednik biti ja.«
»Onda naprijed!«
Princ se da u trk i kad je pretrčao polovicu staze, Atalanta krene za njim. Trčala je brzo, brže od gazele, pa se činilo da joj stopala gotovo i ne dodiruju tlo. Bila je sve bliža i bliža svome takmacu, poravnala se s njim a zatim ga prestigla. Gomila iznenađeno zažagori a zatim njezin žagor zamijeni krik užasa. Ne zaustavljajući se Atalanta se okrene i probode princa zlatnim kopljem! Nesretni mladić sruši se u prašinu mrtav.
Mnogi su mladići kušali sreću, ali ni jedan nije nadmašio Atalantu, ni jedan je nije uzeo za ženu. Umjesto toga, svi su poginuli od njezine ruke. Hoće li se još naći itko dovoljno hrabar da je ponovo izazove?
Ipak, našao se jedan. Princ Melanion znao je da je Atalanta okrutna onoliko koliko je lijepa, no on se u nju beznadno zaljubio i bio je spreman staviti život na kocku.
»Okani se toga«, govorili su mu, »sigurno ćeš stradati.«
»To je moguće, ali bit ću sretan ako umrem od Atalantine ruke.«
Te riječi toliko se dojme Afrodite, boginje ljubavi, da ona siđe s Olimpa i pojavi se pred Melanionom.
»Ti, mladiću, nemaš nikakvih izgleda u takmičenju s Atalantom, ali ja ne želim tvoju smrt. Zbog toga ću ti dati nešto što će ti osigurati pobjedu.«
Afrodita dade Melanionu nekoliko zlatnih jabuka iz začarana vrta Hesperida. »Kad te Atalanta sustigne, ispusti jednu od ovih jabuka. Sretno!« S tim riječima Afrodita nestane.
Dođe dan takmičenja. Atalanta, ponosna i lijepa, baci sažalni pogled na Melaniona. »Sramota je ubiti tako pristala i mila mladića! No sudbina se mora ispuniti.«
»Kreni prvi, Melanione«, obrati mu se ona, »i zbogom!«
»Ne zbogom«, odgovori mladić smiješeći se, »nego doviđenja, ženo moja!« I dade se u trk.
Atalanta malo pričeka a zatim potrči. Brzo je grabila naprijed, primicala se Melanionu i koliko god se trudio ona je bila brža. Za tili čas ona ga stigne. Gomila je ostala bez daha dok je djevojka ciljala svojim zlatnim kopljem... no u tom trenu Melanion iznenada ispusti na zemlju nešto glatko i svjetlucavo. Što je to? Znatiželjna Atalanta zastane i podigne ono što je princ bio ispustio: zlatnu jabuku! Iznenađena i zadivljena, ona očisti jabuku i stavi je za pojas — Melanion je sada bio daleko ispred nje.
Atalanta ponovo potrči i već ga je stizala i dizala koplje da ga ubije, kad druga jabuka padne na zemlju. Atalanta po drugi put zastane da je podigne. Melanion nastavi bacati jednu jabuku za drugom. Kad je mlada djevojka podigla posljednju jabuku, trka je za nju bila izgubljena. Melanion je pretrčao liniju cilja, na oduševljeno klicanje gomile!
Atalanta shvati da je od sebe napravila budalu. Uvrijeđena, pobjegne u neki zakutak gdje je ojađeno šutjela. Ali Melanionov osmijeh bio je toliko pun ljubavi, a njegov smiješak toliko ljubazan da joj nije ostalo drugo nego da se nasmije i pruži mu ruku. Bila je nadmudrena. Ipak, nadmudrila ju je Afrodita — boginja ljubavi.
Uz Melaniona, od kojega se nije rastajala, Atalanta postane osjećajna i zaljubljena žena.

DEDAL I IKAR

Dedal, potomak Kekropove kraljevske kuće, bio je najslavniji graditelj i kipar na svijetu. Dedalova je slava bila tolika da ga Minos, moćni vladar Krete, pozove na svoj otok kako bi mu povjerio vrlo važan posao. Tu je Dedal trebao sagraditi palaču-tamnicu za Minosova nakazna sina Minotaura — čovjeka s glavom bika, koji se hranio ljudskim mesom. Takav se sin rodio Minosu zato jer je na svoju glavu navukao prokletstvo boga mora Posejdona.

Dedal je na Kretu stigao u pratnji svoga mladog sina Ikara. Izradio je nacrte a zatim i vodio gradnju remek-djela kojeg je slava postala neprolazna: Labirinta.

Labirint je bio palača sagrađena djelomice na površini zemlje, a djelomice u podzemlju. Tvorila su je brojna dvorišta, stubišta, prolazi, spilje i galerije, poredani u obliku nepregledne mreže iz koje nije bilo izlaza. Svatko tko bi ušao bio bi izgubljen i ne bi se mogao vratiti. Ma koliko uporno tražio izlaz, posve bi se smeo, izgubio osjećaj orijentacije i bio osuđen na to da zauvijek luta. U Labirint je bio pušten Minotaur i tu su ga hranili robovima i zatvorenicima, a svake bi mu godine dovodili i četrnaest mladih Atenjana.

Nakon mnogih godina rada Dedal je završio Labirint i zatražio od kralja Minosa dopuštenje da se vrati u Atenu.

»Ne, Dedale, ti ćeš zauvijek ostati na Kreti, okružen svim počastima koje zaslužuješ. Ako te pustim da odeš, mogao bi nekomu otkriti tajnu Labirinta.«

»Ne, gospodaru«, odgovori Dedal, »čak ni ja ne posjedujem plan, niti poznajem tajnu Labirinta. Da uđem u njega, ni ja ne bih našao izlaz. Radije bih živio u Ateni i zato me pustite da odem.«

Te su riječi uvrijedile Minosa i on naredi da Dedala i Ikara bace u Labirint. Otac i sin bili su očajni. Znali su da iz Labirinta nema izlaza, a suprotstaviti se Minotauru značilo je biti ubijen i požderan. Neke od prostorija golema zdanja nisu imale krova i dok je promatrao ptice kako lete, Dedal iznenada dođe na sretnu misao.

»Našao sam izlaz odavde!« usklikne on i od drva što su ga pronašli počne graditi okvir za dva para krila. Pokrije ih perjem koje su ispustile ptice. Dok je radio, reče on svome sinu: »Kad ova krila budu gotova, Ikare, voskom ćemo ih pričvrstiti za ruke i ramena i pomoću njih ćemo se spasiti letenjem!«

»To je sjajna zamisao, oče!« odgovori Ikar.

Nakon nekog vremena krila su bila završena. Dedal pričvrsti svoja, a dok je sinu pričvršćivao drugi par, dade mu ovaj savjet: »Ikare, zapamti ovo. Ako budemo letjeli preblizu Suncu, ono će rastopiti vosak, a ako budemo letjeli prenisko, morska će ih vlaga navlažiti. Ni u jednom ni u drugom slučaju ne bismo više mogli letjeti i zato se drži posve blizu mene.«

»Postupit ću onako kako kažeš«, uvjeri Ikar svoga oca i doskora obojica uzlete, odvoje se od zemlje i vinu u zrak iznad Labirinta, ostavljajući Kretu daleko za sobom.

»Kako je divno«, klikne Ikar opijen letenjem, a Dedal vikne: »Ne udaljuj se od mene!« I tako su letjeli iznad kopna i iznad mora. No Ikar nije gledao dolje nego uvis, prema Suncu. Kad bi ga samo mogao dosegnuti! Dodirnuti nebesa i zvijezde! Obuzet nesavladivom željom, mladić se počne uspinjati uvis. Snažno mašući krilima, penjao se sve više i više.

»Kamo si naumio?« krikne Dedal kad je opazio sina visoko iznad sebe. »Zaustavi se i vrati natrag!«

Ikar je već bio predaleko, nije ga mogao čuti i uspinjao se sve više i više. Jao! Vrelina Sunca postajala je sve jača i jača i vosak se počeo topiti. Nije dugo potrajalo i krila su otpala s mladićevih ramena. S krikom užasa Ikar se sunovrati u more i valovi ga progutaju. To je bila cijena koju je Ikar morao platiti za svoj nerazumni san!

Nekoliko je dana Dedal letio iznad modrih valova koji su postali grobnicom njegova sina i napokon se, shrvan bolom, vratio u Grčku. More u koje se sunovratio Ikar i kopno nad kojim je letio ljudi zadržaše u sjećanju pod imenom Ikarija.

TEZEJEVI PODVIZI

Atenjani su voljeli i poštovali kralja Egeja. Usprkos tomu, on je bio nezadovoljan i vrlo nesretan zato jer nije imao sina koji bi ga naslijedio na prijestolju. Upitao je za savjet proročište u Delfima.

»Što mi je činiti kako bih dobio sina?«

»Moraš se oženiti Etrom, kćerkom kralja Trezena«, glasio je odgovor, »ali ne smiješ dopustiti da ona ikad pođe s tobom u Atenu!«

Egej ode kralju Trezenu, zaprosi Etrinu ruku i oženi se njome. Nakon nekog vremena, kad je ona već očekivala dijete, Egej je dovede do velike stijene i reče joj: »Etro, ja se moram vratiti u Atenu, ali ti ne možeš poći sa mnom. Ako naše dijete bude dječak, reci mu da sam ovdje sakrio svoj mač i sandale. Ako mu pođe za rukom da ih pronađe, neka bez krzmanja dođe u Atenu. Ja ću ga prepoznati. Zbogom ostaj!«

Egej se vrati u Atenu i nakon nekoliko mjeseci dobi vijest da je Etra rodila dječaka. Kralj se vrlo razveseli jer je napokon dobio nasljednika, ali u isti se mah i rastuži jer nije znao hoće li ikada vidjeti svoga sina koji je dobio ime Tezej. Sam samcat Egej je u svojoj palači razmišljao: »Hoće li moj sin narasti i postati snažan? Hoće li biti dovoljno jak da pronađe moj mač i sandale?«

Kad je Tezej navršio šesnaest godina, Etra ga dovede do stijene i reče: »Sine moj, ovdje te očekuje tvoj prvi podvig. Ako uspiješ podići ovu stijenu i uzeti ono što leži pod njom, poći ćeš u Atenu i upoznati kralja Egeja, svoga oca!«

Tezej bez napora podigne stijenu i uzme mač i sandale. Zamoli zatim majku da mu dopusti da pođe u Atenu, a ona mu odgovori: »Idi, sine moj, no budi oprezan, na putu do Atene vrebaju razne opasnosti. U okolici gradova Epidaura, Korinta, Megare i Eleuzine, kroz koje moraš proći na svom putu, žive okrutni razbojnici koji pljačkaju i ubijaju putnike.«

»Ne brini, majko. Znam kako ću se od njih obraniti!«

I Tezej krene na put. U blizini grada Epidaura presretne ga razbojnik Perifet.

»Znaš li ti uopće kamo si krenuo?« upita ga razbojnik, poigravajući se željeznom kijačom. Umjesto odgovora Tezej izvuče mač iz korica i ubije razbojnika. Kijaču ponese sa sobom i ona postane njegovo najdraže oružje.

Na putu prema Ateni Tezej stigne u blizinu grada Korinta i nađe se licem u lice s razbojnikom Sinisom. Bio je to vrlo okrutan čovjek koji je prisiljavao prolaznike da vrhove borova tako dugo drže savijene prema zemlji dok se ne bi zamorili i ne bi ih više mogli držati. Jadni bi ljudi tada bili odbačeni visoko u zrak i smrskani o stijenje. I Tezej je bio stavljen na probu, ali njegova je snaga bila tolika da je iščupao stablo bora, pograbio Sinisa i ubio ga.

Prolazeći pokraj Megare, Tezej sretne trećeg razbojnika čije je ime bilo Skiron. Bio je to čovjek golema stasa koji je svoje žrtve vrebao sjedeći na vrhu stijene nadvijene nad more. Svoje je zarobljenike dovlačio na tu stijenu a zatim ih preko njezina ruba sunovraćao u mo-

re. Kad bi ih prekrili valovi, iz svoga skrovišta na grebenu izlazila bi džinovska kornjača i gutala nesretnike u jednom zalogaju. Skiron ih je sa svoje stijene promatrao kako umiru i zadovoljno hihotao. Tada se pojavio Tezej, savladao Skirona i bacio ga u more gdje je završio jednako kao njegove žrtve.

Atena je bila sve bliža, ali u blizini grada Eleuzine čekao je na Tezeja razbojnik Prokrust, najokrutniji od svih razbojnika. Hvatao je putnike i nakon što bi ih opljačkao odvlačio ih je u svoju kuću i polijegao ondje na postelju. Ako im je postelja bila po mjeri, puštao bi ih na slobodu. Ako bi pak bili dulji od nje, Prokrust bi im odrezao noge. Ako su bili kraći, razbojnik bi ih rastezao čekrkom tako dugo dok im postelja ne bi bila po mjeri. Bilo ovako ili onako, žrtve su umirale u strašnim mukama. Kad se pojavio Tezej, udario je Prokrusta na iste muke kojima je razbojnik mučio druge a nakon toga ga ubio.

Na kraju Tezej ovjenčan slavom pobjednika stigne u Atenu i kralju Egeju pokaže mač i sandale koje su mu nekoć pripadale. Kralj ga dočeka i pozdravi kao svoga sina i nasljednika.

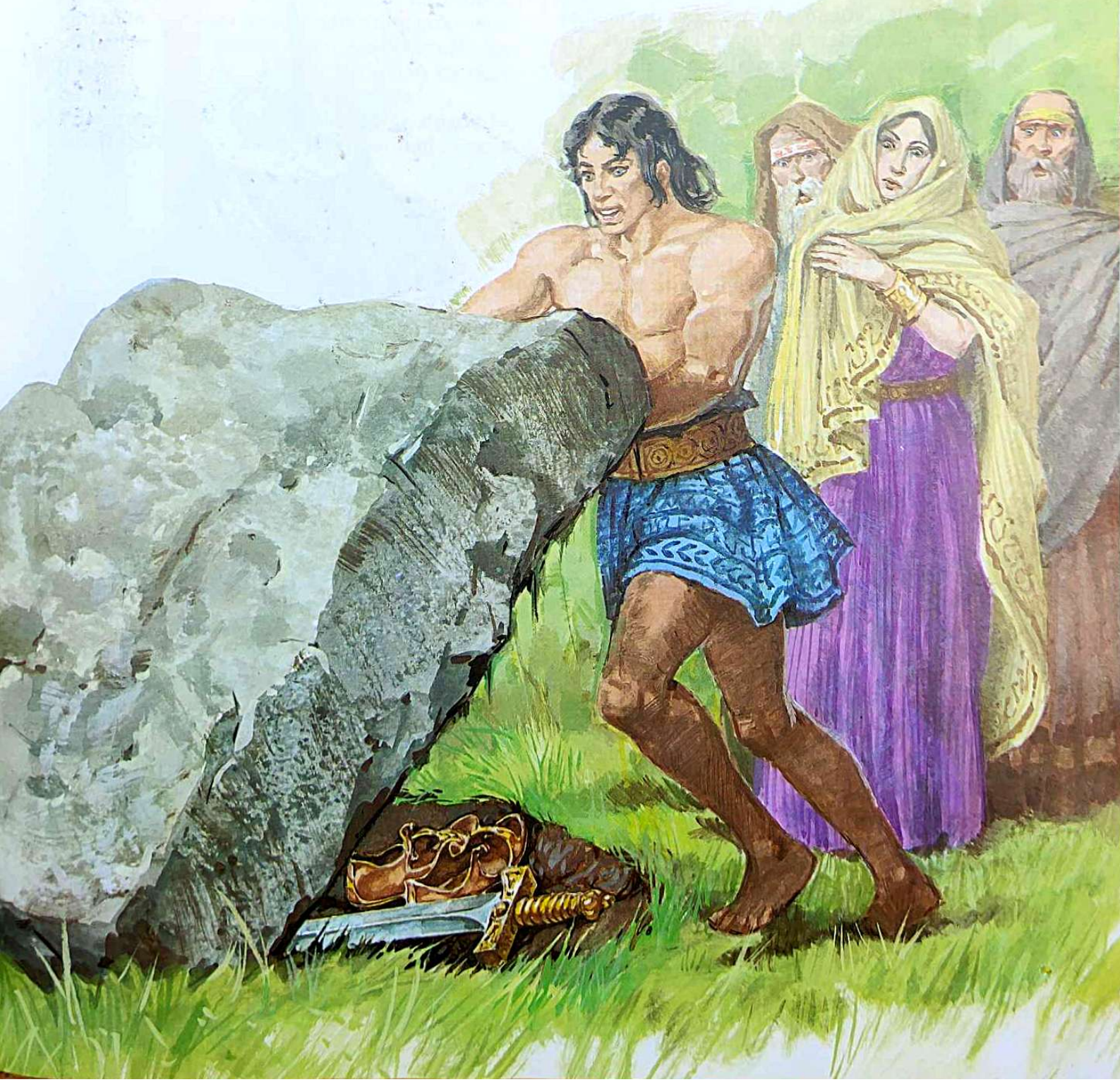

TEZEJ I MINOTAUR

Grad Atena zavi se u tugu. Tišina zavlada njegovim ulicama.

»Danas je, sine, svima nama svanuo dan jada i sramote. Sedam mladića i sedam djevojaka bit će poslani na Kretu kralju Minosu, koji će njima nahraniti Minotaura«, reče kralj Egej Tezeju.

»Prije mnogo godina Kreta i Atena vodile su dug i krvav rat. Kako bi sačuvali mir i spasili svoj grad Atenjani su Minosu obećali slati sedam mladića i sedam djevojaka kao danak. To je bila cijena koju smo morali platiti da bi Minos povukao svoje odrede.«

Bijesan i ojađen, Tezej reče: »Ja ću poći s ovim nedužnim ljudima. Borit ću se s Minotaurom i ubiti ga, ili ću sam biti ubijen!«

»Znam da ne mogu spriječiti tvoj naum, sine moj«, odgovori Egej, »pođi, dakle, kad moraš i neka te bogovi štite. I zapamti, ako uspiješ u onomu što si naumio i vratiš se kao pobjednik, podigni bijelo jedro na jarbol svoje lađe. Za slučaj da izgubiš život, naredi neka to bude jedro crne boje. Ja ću svakog dana promatrati pučinu i tako ću odmah znati mogu li se radovati, ili te oplakivati.«

Mladi Atenjani stignu na Kretu gdje ih pozovu da u kraljevoj palači provedu jedan dan, prije nego budu bačeni u Labirint. Minosova kćer, mlada i lijepa Arijadna, ugleda Tezeja, čovjeka mlada, snažna i ponosna, i zaljubi se u nj na prvi pogled.

»Pristali stranče, tko si ti? Srce me boli pri pomisli da ćeš doskora umrijeti kao žrtva Minotaura.«

»Ja sam Tezej, sin Egeja, kralja Atene, i nisam došao da umrem nego da ubijem Minotaura.«

»Ako ga i ubiješ, svejedno ćeš umrijeti jer iz Labirinta nema izlaza«, odgovori Arijadna. »No možda ti ja mogu pomoći. Sutra ujutro, prije nego te s ostalima odvedu u Labirint, dat ću ti klupko konca i otrovani bodež.«

»Klupko konca?« začudi se Tezej. »Što će mi to?«

»Kad uđeš, priveži konac za vrata i odmataj klupko kud god budeš išao. Namataj pri povratku konac na klupko i tako ćeš ponovo do-

ći do izlaza«, odgovori Arijadna koju je uz ljepotu krasio bistar um.
I tako je idućeg jutra Tezej pun nade uzeo bodež i klupko konca i ušao u Labirint praćen ostalima. Kad su žrtvovani mladići i djevojke stupili u splet hodnika i dvorana, zavlada grobna tišina. Iznenada kroz Labirint odjekne jeziv urlik i pojavi se Minotaur. Bio je divovska rasta, zapjenjenih nozdrva, razjapljene gubice i zakrvavljenih očiju. Uz zastrašnu riku baci se na Tezeja koji je išao na čelu. Tezej potegne bodež i zabode ga zvijeri u vrat. Uz strahovit urlik Minotaur ustukne, raširi ruke a oči mu zakolutaju. U hropcu sruši se na zemlju. Savladan otrovom umre u samrtnim grčevima.
»Slijedite me!« poviče Tezej i namatajući bijeli konac na klupko, koje je razmatao na putu od ulaza, pronađe izlaz iz Labirinta.
Prije nego je Minos shvatio što se dogodilo, mladi se Atenjani uspiju dokopati lađe i razapeti jedra. Arijadna, zaljubljena u Tezeja, pođe s njima, iako Tezej, po nesreći, nije dijelio njezine osjećaje. Kad je lađa pristala na otoku Naksu, koji se činio pustim, Tezej napusti Arijadnu usnulu pod jednim drvetom i otplovi bez nje!
Lađa se doskora nađe u nevremenu i olujni vjetar razdere jedro. Tezej naredi da se razapne drugo.
»Imamo još samo jedno«, odgovore mornari, »ali ono je crno!«
Zaboravivši na Egejevu molbu, mladić poviče: »Ne obazirite se na to! Moramo se izvući iz oluje!«
Lađa tako doplovi u Atenu s crnim jedrom. Egej, koji je danomice motrio pučinu, pomisli da je ono znak smrti njegova sina. U očajanju kralj se baci sa stijene u more, koje danas nosi njegovo ime — Egejsko.

DIONIZ I ARIJADNA

Što se u međuvremenu zbilo s Arijadnom koju je Tezej napustio na otoku Naksu, iako mu je ona pomogla da pronađe put iz Labirinta?
Kad se Arijadna probudila i shvatila da su Tezej i njegovi pratioci otišli, sva izvan sebe potrčala je na obalu. Obala je bila pusta. Ona baci pogled na more — ni jedra na vidiku. Potrči duž obale u nadi da se brod usidrio negdje drugdje... ništa. Tezej, kojega je ljubila i za kojega je mislila da dijeli njezine osjećaje, otišao je bez nje!
Samu na pustoj obali obuzme je očajanje. Popne se na najvišu stijenu i ruku ispruženih prema moru poviče: »Vrati se, Tezeju! Ne ostavljaj me ovdje! Ja sam sve izgubila. Radi tebe sam napustila svoju zemlju, a ti me samo tako ostavljaš! Vrati se, molim te!«
Arijadna doskora shvati da je besmisleno vikati jer nema nikoga tko bi je čuo. Klone na zemlju i licem u pijesku gorko zaplače.
»Što će biti sa mnom?« jecala je. »Zar mi je suđeno ovdje umrijeti?«
Dok je tako plakala, žaleći se na svoju okrutnu sudbinu, učini joj se da odnekud dopiru zvuci — nepoznati, ali ne i prijeteći. Ona prestane plakati i oslušne. Da, zvuci se ponove. Dopirali su iz šume. Zvučali su poput vesela bubnjanja i neskladna zvuka truba, a pratila ih je pjesma, smijeh, klicanje i povici.
Arijadna podigne pogled, dok su joj niz lice još uvijek tekle suze, i opazi povorku nimfi i faunova, s krunama voća, cvijeća i grožđa na glavama, kako izlazi iz šume. Predvodio ih je pristali mladić duge crne kose u crvenoj odjeći, koji je mahao rukama kao da dirigira veselim zborom svojih pratilaca. Sretno se osmjehivao i ispijao pehare vina, koje su bez prestanka punili nimfe i fauni.
Malo uplašena Arijadna se pokuša sakriti iza grmlja, ali mladić u crvenoj odjeći opazi je i stane pred nju.
»Tko si ti?« upita.
»Ja... ja sam Arijadna«, odgovori ona, »kći kralja Minosa.«
»Zašto se skrivaš? Strah te je? I što radiš ovdje tako sama?«
»Bojim se... malo«, prizna Arijadna i ispriča mu svoju priču. Dok je pričala, boja joj se vrati u obraze, suze u očima se osuše i pred mladićem je sad stajala prava ljepotica. On ju je promatrao sa sve većim zanimanjem, a kad je prestala pripovijedati reče joj: »Ja sam Dioniz.«
»Dioniz«, uzviknu ona, »bog vina?«
»Tako je. Uzmi ovaj pehar i pij sa mnom. Ti

si, Arijadno, tako ljupka i lijepa da ću te rado uzeti za ženu. Ako želiš pođi sa mnom, ali ne smiješ više plakati jer ja sam uvjeren da je svijet lijep i da je radost nešto najvažnije na svijetu.«

»Eto vidiš«, nastavi Doniz, »baš kad sam se ja rodio Zeusu i princezi Semeli, kraljevska palača Tebe — gdje sam živio — izgorjela je do temelja. Zbog toga sam odrastao u šumama, a odgojio me ljubazni starac po imenu Silen. Dok sam još bio dječak otkrio sam nešto izvanredno: kako se od soka grožđa dobiva vino! U pratnji svojih prijatelja skitam, evo, od zemlje do zemlje i učim ljude kako da sade vinovu lozu i od grožđa prave vino.«

»I da znaš, jedanput su me oteli gusari i htjeli me odvesti u Italiju da me prodaju u roblje. Pretvorio sam im brod u nešto nalik vinogradu, s vinovom lozom koja je posvuda rasla, a zatim sam ga preplavio vinom. Ha! Ha! Toliko su se uplašili da su poskakali preko palube u more i pretvorili se u dupine! Da umreš od smijeha!«

Svi su se grohotom smijali a Dioniz pruži ruku Arijadni. »Dakle, jesi li se odlučila? Hoćeš li poći sa mnom?«

»Hoću!« uzvikne Arijadna koja je već bila zaboravila nezahvalnog Tezeja. U tren oka bila je okrunjena cvijećem i grožđem i postala Dionizovom ženom. Poput svoga muža postala je besmrtnom.

Otada Arijadna i Dioniz sretni skiću svijetom darivajući ljude dobrim vinom, spokojstvom i srećom.

ORFEJ I EURIDIKA

Orfej, sin Apolona i muze Kaliope, rodio se u Trakiji. Bio je još nejaki dječak kad mu je otac poklonio liru i dar za glazbu.

Orfej je doskora naučio svirati na liri i svirao je tako skladno i lijepo da se činilo kako se sve na svijetu zaustavlja da bi slušalo njegovu svirku. Divlje životinje izlazile su iz šuma i krotko sjedale do njegovih nogu slušajući ga, drveće bi se budilo iz drijemeža i pratilo njegovo sviranje bez i jednog pokreta, čak bi se i kamenje bešumno dokotrljalo do njega i poredalo ukrug.

Orfej je skitao od zemlje do zemlje, s lirom koju nije ispuštao iz ruku. Pridružio se Jazonu i Argonautima u njihovoj potrazi za zlatnim runom, a umjesto mača ponio je svoju liru. Njegova je glazba ne jednom spasila Argonaute od sigurne smrti.

Između svih djevojaka koje su se u njega zaljubile izabrao je za ženu krasnu nimfu Euridiku. Svečanost njihova vjenčanja bila je veličanstvena i oboje su bili na vrhuncu sreće. Ali njihova je sreća bila kratka vijeka jer Euridika je nakon nekog vremena nagazila na zmiju skrivenu u travi i umrla od njezina ugriza.

Orfejevo srce je klonulo. Vratio se lutanjima, tražeći utjehu u svojoj glazbi. Uzalud. Lira nije bila dovoljna da nadoknadi gubitak koji ga je snašao.

»Euridika je u Carstvu mrtvih«, reče on samome sebi. »Kad je tako, poći ću Hadu, gospodaru Podzemlja, i zamoliti ga da mi je vrati!«

Dade se na put i spusti u dubok bezdan koji je vodio u samo srce zemlje. Stigao je do bešumnih mračnih voda rijeke Stiksa, koja je bila granica Carstva mrtvih. Nikoga tu nije bilo pa Orfej poviče: »Harone, prijevozniče duša, prevezi me na drugu obalu!«

U idućem trenutku začulo se klokotanje a zatim se pojavi čamac kojim je upravljao Haron.

»Što hoćeš?« progunđa on. »Ti si živ i moj će čamac potonuti pod tvojom težinom! Odlazi!« Orfej počne svirati na liri i Haron, ganut njezinim zvucima, pristane da ga preveze preko rijeke do vrata Podzemlja. Tu je na straži stajao Kerber. Čak su i troglava psa očarali čarobni zvuci što su se izvijali iz Orfejeve lire. Tako je Orfej slobodno prošao kroz vrata i stupio pred Hadovo prijestolje.

»Tko si ti i kako se usuđuješ stupiti preda me?« ozlojeđeno usklikne kralj Podzemnog svijeta. »Čuvaj se jer ja te mogu učiniti svojim sužnjem i osuditi na strašne muke! Odlazi! Ti ne pripadaš ovamo.«

Umjesto odgovora Orfej počne svirati i njegova glazba dirne Hada.

»Što želiš od mene?« upita on.

»Želim da se Euridika vrati među žive. Bez nje ne mogu živjeti!«

»Ne želim svijetu uskratiti tvoju glazbu«, progunđa Had. »Neka bude kako želiš, vratit ću ti Euridiku, vodi je odavde. Ti idi prvi a ona će te slijediti. Ali pazi, Orfeju, ne smiješ se osvrnuti. Učiniš li to, ona će se zauvijek vratiti u moje carstvo! Jesi li me razumio?«

»Razumio sam, milostivi kralju!« odgovori Orfej.

»Kreni, dakle, a Euridika će te slijediti.«

Orfej krene i u posvemašnjoj tišini začuje iza sebe odjek lakih koraka svoje voljene. »Ljubljena ženo, hoćeš li mi se zaista vratiti?!« reče on glasno.

Orfej je bio izvan sebe od sreće, ali u isti mah i zabrinut neće li nešto poći po zlu i spriječiti Euridiku da napusti Carstvo mrtvih. Ali ne, svjetlo se primicalo sve bliže, spilja je bila sve osvjetljenija... sunčeve zrake zacijelo već blistaju u njezinoj kosi i njezinim očima.

Želja da vidi svoju voljenu i mučna neizvjesnost postanu toliko jaki da Orfej ne izdrži. Na samom izlazu on se osvrne i ispruži ruku. Sve se zbilo u tren oka. Euridika zastane a zatim počne iščezavati u mračnoj dubini.

»Ne!« vrisne Orfej u očajanju. »Ne napuštaj me, ne odlazi! Stani!«

Prekasno. Euridika je iščezla. Nestala je u Carstvu mrtvih, ovoga puta zauvijek. Orfej se vrati u trakijske šume lica oblivena suzama.

Bol i patnja koji ga više nisu napuštali odrazili su se u njegovoj glazbi. Kud god je išao, pratile su ga tuga i sjeta. Ni jedna žena nije više mogla privući njegovu pažnju, a on nije mislio ni na što drugo osim na svoju izgubljenu ljubav.

Trakijske žene razbjesnila je ta obuzetost ljubavlju prema Euridici. Izazvane ravnodušnošću s kojom ih je sretao one ga jednoga dana napadnu i usmrte.

PERZEJ I MEDUZA

Akrisija, kralja Arga, proročište je upozorilo neka se čuva svoga unuka jer će ga on jednoga dana ubiti. Preplašen, Akrisije naredi da se jedino njegovo dijete — njegova kći Danaja — zatvori u tamnicu u koju nitko ne smije ući.
»Ona se tako«, razmišljao je Akrisije, »nikada neće udati i ja neću imati unuke.«
Ipak, onamo kamo ne mogu ući ljudi može ući Zeus. Kad je ljupka Danaja jednoga dana sjedila kraj prozora tužno gledajući nebo, Zeus primijeti djevojku. Pretvorivši se u zlatnu kišu, on uđe u tamnicu i podari joj dijete. Kad je Akrisije saznao da je Danaja rodila dječaka po imenu Perzej, drhteći od straha i bijesa naredi da majku i dijete zatvore u drvenu škrinju i bace u more da se utope.
Zeus, međutim, nije dopustio da škrinja potone. Vodio ju je kroz valove a vjetrove okrenuo tako da pušu prema otoku Serifu. Na obali škrinju pronađu neki ribari koji se silno začude i ne mogavši riješiti zagonetku odvedu Danaju i Perzeja svome kralju Polidektu.
Kralj se smjesta zaljubi u Danaju i, nadajući se da će je privoljeti da se uda za njega, zadrži je u svojoj palači.
Perzej je rastao na Polidektovu dvoru, no njegova prisutnost počne smetati kralju jer je Danaju želio imati samo za sebe. Kad je Perzej izrastao u pristala i hrabra mladića, kralju se pruži prilika da ga udalji sa Serifa.
Polidekt je hinio da se kani oženiti drugom ženom i naredio da mu svi donesu vjenčane darove. Perzej ga upita: »Što biste željeli da vam ja darujem, vaše veličanstvo? Učinit ću sve što od mene zatražite.«
Polidekt odgovori: »Želim glavu Gorgone Meduze.«
»Ispunit ću vašu želju. Pronaći ću Meduzu i donijeti vam njezinu glavu!«
Idućega dana, spremajući se na put, Perzej počne razmišljati o svojoj brzopletosti. Meduza je bila strašno čudovište koje je živjelo u jazbini u Zemlji tame. Umjesto kose na glavi je imala zmije otrovnice, a svatko tko bi je pogledao u oči na mjestu bi se okamenio.
»Kako ću se ogledati s njom i vratiti se živ?« premišljao je Perzej obeshrabreno. Tada se neočekivano pojavi bog Hermes.
»Ne gubi hrabrost, Perzeju, Atena i ja ćemo ti pomoći jer smo prijatelji hrabrih ljudi. Evo, uzmi moj šljem koji će te učiniti nevidljivim. Obuj moje sandale i pomoću njih moći ćeš letjeti kao ja. Uzmi ovaj štit koji bliješti poput ogledala — pomoću njega vidjet ćeš samo Meduzin odraz pa se nećeš pretvoriti u kamen. A tu su i mač i kožna torba koje ti šalje Atena. Pođimo!«
I tako njih dvojica krenu na fantastično putovanje. Za Meduzino prebivalište znale su jedino Greje, sestre Gorgonâ. Te su sjedokose starice imale samo jedno jedino oko i sjedile su

dodajući ga jedna drugoj. Perzej se oprosti od Hermesa, tiho se prišulja staricama i otme im oko u trenu kad su ga jedna drugoj dodavale. Starice su vrištale i zapomagale, ali bez svog jedinog oka bile su bespomoćne i tako su bile prisiljene odati Perzeju gdje živi Meduza.

Perzej stigne do puste plaže i nađe ulaz u jazbinu Gorgonâ, triju čudovišnih sestara: Stene, Eurijale i Meduze. Svuda unaokolo nalazili su se kipovi ljudi i životinja koje su Gorgone pretvorile u kamen.

Čudovišta su spavala, ali su zmije na Meduzinoj glavi itekako bile budne. One odmah počnu siktati na Perzeja i pljuvati otrov. Sakupivši hrabrost, on uđe u jazbinu idući unatrag. Promatrajući Meduzin odraz u štitu, jednim udarcem odsječe joj glavu i baci je u kožnu torbu.

Buka probudi druge Gorgone i one, uz strahovite urlike, nasrnu na Perzeja da ga uhvate. On hitro stavi svoj šljem na glavu, obuje sandale i nevidljiv odleti, spasivši se od sigurne smrti.

Polidekt, koji se nije nadao Perzejevu povratku, nije mogao povjerovati vlastitim očima.

»Ti lažeš, Perzeju!« poviče on. »Meduzu nisi mogao ubiti. Odlazi, lažljivče, i nikad se više ne vraćaj u moje kraljevstvo!«

»Ako mi ne vjeruješ, gledaj!« odgovori mladić i izvuče iz torbe glavu Meduze, čije su oči bile samo pritvorene. Zaprepašteni Polidekt buljio je netremice... u idućem trenu pretvori se u kameni kip!

»Polidekt je mrtav«, reče Danaja. »Moramo se vratiti u Arg.« I oni se ukrcaju na brod koji otplovi u njihov rodni grad.

ZAKON SUDBINE

Na brodu kojim su plovili u Arg Danaja ispriča sinu ovo:
»Vidiš sine, Akrisije, kralj Arga, moj je otac. Jednog me je dana zatvorio, ali ja nikad nisam saznala razlog zbog kojeg je to učinio. Zatim je mene i tebe, koji si tek bio rođen, zatvorio u škrinju i bacio u more — ni tada nisam saznala razlog zašto tako postupa. Uprkos tomu, ja ga još uvijek volim i sigurna sam da će se otac obradovati kad se sretnemo i sve će se objasniti.«
Akrisije nije Danaji povjerio tajnu proročanstva da će mu smrt donijeti ruka njegova vlastita unuka.
Brod se približavao Argu, ali je vijest da se Danaja i Perzej vraćaju u svoju domovinu stigla prije njih. Kralj Akrisije sazna za to pa je obuzet užasom svakog dana stajao na stijeni motreći more u nadi da će Perzejev brod potonuti u oluji. Kad ga je napokon ugledao na obzorju, on potrči natrag u grad, skoči na konja i na zaprepaštenje svojih podanika odgalopira u bezglavoj panici. Doskora Perzej, Danaja i Perzejeva žena Andromeda stignu u kraljevsku palaču i zatraže da govore s kraljem.
»On nije ovdje. Napustio je grad.«
»Kamo je otišao? Hoće li se brzo vratiti?«
»Ne znamo. Sve je to vrlo čudno«, rekoše dvorjani. »Dane i dane promatrao je pučinu, a jutros, kad se vaš brod pojavio na obzorju, kralj je skočio na konja i odjahao bez riječi. Ali tko ste vi?«
Danaja stupi naprijed i reče: »Zar me ne prepoznajete? Ja sam Danaja, Akrisijeva kćerka, a ovo je moj sin Perzej.«
»Dobro nam došli!« obraduju se građani Arga.
Minule su godine. Toliki broj godina da se građani zabrinu zbog toga što nemaju kralja pa zamole Perzeja da sjedne na Akrisijevo prijestolje. Mladić je vladao razborito. Često se znao zapitati: »Što li se to dogodilo s mojim djedom Akrisijem?«
Akrisije se odrekao prijestolja u strahu za svoj život i potražio utočište u Tesaliji, gdje je pod novim imenom živio kao običan građanin. Nadao se da je na taj način uspio umaći sudbini, ali sudbina poznaje svoje neumitne zakone kojima se svatko mora pokoriti.
Nakon nekoliko godina Perzej je sudjelovao

na takmičenju koje se održavalo u Larisi, gradu u Tesaliji i natjecao se u bacanju diska. Kad je došao red na njega, on uzme disk u ruku, odvagne ga, čvrsto prihvati, dvaput se okrene oko svoje osi i baci disk što je snažnije mogao. No disk je bio neznatno mokar i kad ga je Perzej bacio, klizne mu kroz prste. Umjesto da poleti prema sredini stadiona, disk velikom brzinom krene prema gledaocima.
Prolomi se krik bola i zaprepaštenja, a ljudi pobjegnu s mjesta kamo je disk pao. Mnogi su bili ranjeni a mnogi prestrašeni. Kad je na stadionu ponovo zavladao red, na tlu je, u lokvi krvi, ostao ležati neki starac. Disk ga je pogodio u glavu. Sav izvan sebe Perzej dotrči do njega i klekne pokraj starca.
»Oprosti mi«, zamoli ga. »Dogodilo se to bez moje volje!«
»Ti nisi ništa kriv«, prostenje ranjenik.
»Tko si ti?« upita Perzej.
»Ja sam... zapravo, bio sam... nekoć... kralj«, glasio je odgovor.
»Kralj?«
»Da, kralj Arga. Ime mi je Akrisije. Kako se ti zoveš?«
»Akrisije!« poviče mladi čovjek. Prihvati u naručje starčevo blijedo lice i reče:
»Ja sam Perzej, Danajin sin, tvoj unuk!«
»Moj unuk!« uzdahne Akrisije. »Oh, sada tek vidim da se zakonima sudbine ne može umaći... proročanstvo... proročanstvo...«
Rečenicu nikad nije završio jer ga smrt odnese na put bez povratka.
Proročanstvo se obistinilo.

ANDROMEDA

Kasiopeja, žena Kefeja, kralja Etiopije, bila je vrlo lijepa, ali i umišljena. Provodila je sate i sate promatrajući u ogledalu svoj lik, govoreći: »Nema žene ljepše od mene — ljepša sam od Nereida, a ljepša sam i od same Afrodite!« Afrodita je čula njezine riječi i one su je uvrijedile i razljutile. U pratnji Nereida ona ode do Posejdona.

»Gospodaru mora«, počne ona, »ona hvalisava Kasiopeja ne samo da se usudila reći da je ljepša od mene nego i to da je ljepša od Nereida, tvojih kćeri! Zar ti se ne čini da zbog tih riječi zaslužuje kaznu?«

»Zaslužuje, zaslužuje!« vrisnu Nereide. »Kazni je, oče!«

Posejdon se složi i pošalje na Etiopiju strahovit potop. Kiše su lile tjednima i nisu prestajale. Rijeke su se izlile, jezera preplavila doline a obale je razaralo olujno more. Mnogo se ljudi utopilo, mnogi su našli smrt pod odronima planina. Cijeli su gradovi bili razoreni, ali kao da sve to nije bilo dovoljno — na zemlju se sručilo još jedno prokletstvo: morsko čudovište koje je uništavalo sve što mu se našlo na putu.

Zaprepašteni nesrećom Kasiopeja i Kefej obrate se proročištu pitanjem što da poduzmu kako bi umirili Posejdonov gnjev. Proročište odgovori:

»Andromedu, svoju kćer, dajte prikovati za stijenu i žrtvujte čudovištu. Samo tako Posejdon će biti umiren!«

Bila je to strašna žrtva i užasan je kraj očekivao mladu djevojku, ali lijepa Andromeda hrabro prihvati svoju sudbinu. Dopusti da je prikuju za stijenu na obali pobješnjela mora, pod oblacima u kojima je grmjela oluja. Pomirena sa sudbinom čekala je čudovište da je rastrga i proguta.

Dok je čekala da se ispuni njezina sudbina, nad stijenu doleti Perzej koji se upravo vraćao iz Zemlje tame gdje je ubio Meduzu. Još uvijek je nosio Hermesove sandale koje su mu omogućile da leti. On spazi mladu ženu i približi joj se.

»Zašto si ovdje?« upita začuđen.

»Moram umrijeti da spasim svoj narod«, odgovori Andromeda i ispriča mu sve što se dogodilo. Perzej potegne svoj mač i poviče: »Ne mogu dopustiti da te čudovište proguta! Ne očajavaj, Andromedo, ja ću te spasiti!«

Zatim se sakrio iza stijene i pričekao da se čudovište pojavi. Doskora razlegne se zastrašan urlik, iz mora počne sukljati para a zatim se pojavi strašno čudovište koje je rigalo vatru. Kad je izronilo, ono raširi krila i poleti nad morem. Užarenim očima mjerilo je svoju žrtvu. Perzej se vine uvis i krene na čudovište. Prije no što je stiglo ispružiti pandže da se obrani, Perzej mu zari mač u grudi. Uz urlik od kojeg se ledi krv čudovište pokuša izvaditi mač, ali uzalud. Junak udari ponovo i ponovo, sve dok u oblaku žuta dima sablasno stvorenje ne padne mrtvo u more a iz tijela mu pokulja crna krv.

More se odmah umiri, tmasti oblaci raziđu, rijeke i jezera vrate u svoja korita. Pojavi se i sunce, a s njim u etiopsko se kraljevstvo vrate nada i život.

Perzej oslobodi Andromedu i odvede je u palaču u kojoj su Kefej i Kasiopeja oplakivali svoju kćer, vjerujući da je žrtvovana čudovištu. Kad su ugledali svoje dijete, suze žalosti zamijene suze radosnice.

»Traži od nas što ti drago i želja će ti biti ispunjena!« rekoše oni Perzeju.

Junak odgovori: »Želim da mi ova lijepa djevojka bude ženom!« Nedugo potom slavio se svadbeni pir.

Ali priči tu nije kraj. Perzej, Kasiopeja i Andromeda bili su pretvoreni u zviježđa, kako bi ih ljudi zauvijek zadržali u sjećanju. Kad noću bacite pogled na nebo, možete vidjeti Perzeja, Andromedu i Kasiopeju kako vam odozgora, s nebeskog svoda, šalju svoje osmijehe.

ZLATNO RUNO

U gradu Orhomenu u Beotiji vladao je kralj po imenu Atamant. Njegova žena Nefela rodila mu je dvoje djece i umrla. Atamant je dugo žalovao a zatim ga počne mučiti pomisao da mu sin Friks i kćer Hela rastu bez majke. Oženi se zato princezom po imenu Ina.

Avaj! Ina je bila ljubomorna na Atamantovu djecu, posebno na Friksa koji se razvio u snažna, pristala i hrabra dječaka, obljubljena u narodu. Mržnja ovlada njome i ona ga odluči ubiti. Da to ostvari smislila je zaista pakleni plan.

Poput mnogih drugih kraljeva i Atamant je sjeme, koje se u vrijeme sjetve dijelilo ljudima, čuvao u spremištu kraljevske palače. Jedne noći Ina se popne u spremište i osuši sjeme, tako da ono, kad bude posijano, nikad više neće isklijati. Nitko ništa nije primijetio. Dođe vrijeme sjetve. Ne sluteći prevaru, svi posiju sjeme. Kiše su obilno padale a sunce toplo sjalo, obećavajući dobru ljetinu, ali ni jedna jedina biljka nije iznikla. Polja, koja bi do toga vremena već prekrile meke zelene vlati, sada su bila suha i pusta. Prošlo je jedva nekoliko mjeseci a glad i bijeda pokucaju na gradska vrata.

Ne sumnjajući u svoju ženu, Atamant pozove svećenike i reče im: »Idite u Delfe i upitajte proročište zašto sjeme ove godine nije niknulo.«

Svećenici su baš bili na odlasku kad ih opaka Ina zaustavi i reče tihim glasom: »Slušajte me dobro. Kad se vratite iz Delfa, recite Atamantu da mora žrtvovati Friksa, ako želi da bilje opet raste. Poslušate li me, učinit ću vas bogatima i moćnima.«

Zaslijepljeni mišlju o bogatstvu i moći, svećenici pristanu, pa kad su se vratili reknu kralju Atamantu ovo: »Zatražili smo savjet proročišta i ono je odgovorilo ovako: Ako želiš da sjeme ponovo nikne, moraš Friksa, svoga sina, žrtvovati bogovima«.

Kralj je, duboko potresen viješću, mnoge dane proveo u plaču i molitvi, ali na kraju odluči: njegov sin mora umrijeti da bi njegov narod živio.

Friks hrabro prihvati presudu, a jednako hrabro prihvati je i Hela koja reče: »Ako bogovi žele život moga brata, ja ću im darovati i svoj!«

Dođe dan žrtvovanja i sav se narod Orhomena, mučaljiv i u dubokoj tuzi, okupi oko žrtvenika uz koji je već stajao svećenik držeći u ruci posvećeni bodež. Bez kapi krvi u licu Atamant izađe iz palače a pratila su ga njegova djeca osuđena na smrt. Pokrivene glave, Ina je hinila da grca u suzama. Friks i Hela priđu žrtveniku. Iznenada s neba se začuje zvuk kakav nitko do tada nije čuo. Svi pogledaju uvis. Iz blještava oblaka izleti ovan zlatnog runa i strelovito se spusti pokraj žrtvenika. Prestravljeni svećenik nagne u bijeg, a Friks i Hela, kao da ih je podigla nevidljiva ruka, nađu se na leđima čarobna ovna koji uzleti i ponese ih u modre visine. Ovan je stigao u posljednji čas. Poslala ga je Nefela da spasi svoju djecu.

Friks i Hela letjeli su sad između neba i ustalasane površine mora.

»Drži se, Hela!« vikne dječak sestri. »Ne gledaj dolje!« No djevojčica, opčinjena dubinom ispod njih, ne odoli. Baci pogled onamo dolje, zamagli joj se pred očima, ruke je više nisu držale i ona se, zanijemjela od užasa, sunovrati u more i utopi. More u čijim je valovima Hela izgubila život ljudi od tada zovu Helespontom — Helinim morem.

Shrvan bolom usamljeni Friks nastavi let i ovan ga odnese u zemlju Kolhidu, kojom je vladao kralj Ejet. On lijepo dočeka dječaka, a ovaj, zahvalan bogovima za svoj spas, žrtvuje ono što mu je bilo najdraže: ovna zlatnog runa. Runo je zatim poklonio kralju Ejetu koji ga objesi na golemi stari hrast i povjeri na čuvanje zmaju koji nikad ne spava. Vijest da se zlatno runo nalazi u Kolhidi brzo se proširi cijelom Grčkom i svim njezinim otocima. Mnogi poduzetni mladići uzaludno su ga se pokušavali domoći.

PRIČA O JAZONU

Rastanimo se načas od zlatnog runa, ostavimo ga neka visi na velikom hrastu i vratimo se u visove gore Peliona, gdje je živio kentaur Hiron.

Taj je stvor, pola konj — pola čovjek, bio čuven po svojoj mudrosti i mnogi su mu kraljevi povjeravali odgoj svojih sinova, kako bi ih pripremio da vladaju mudro i uspješno.

Jednoga dana kentauru dođe čovjek žalosna lica, noseći na rukama posve malo dijete. On reče Hironu: »Ime mi je Ezon i još jučer sam bio kralj Jolka u Tesaliji. Sad više nisam kralj jer mi je krunu oteo Pelija, moj brat, okrutan čovjek koji ne poštuje bogove. O, mudri Hirone, ovo je moj sin Jazon. Tebi ga povjeravam na brigu. Odgoji ga kao što se odgaja kralj jer on će to jednoga dana, uz pomoć bogova, sigurno biti. Molim te, ne govori mu, ipak, ni riječi od ovoga što sam ti povjerio, sve dok Jazon ne navrši osamnaest godina.«

»Ispunit ću ti želju«, odgovori kentaur. I tako je Hiron odgajao Jazona i učio ga mnogim znanjima i vještinama. A kad je navršio osamnaestu, mladić sazna priču svog života.

»Sad sam odrastao čovjek«, reče Jazon, »i smijem tražiti ono što mi pripada. S tvojim dopuštenjem, Hirone, vratit ću se u Jolk i zatražiti od Pelije da mi vrati prijestolje koje je nekoć pripadalo mome ocu.«

»Idi, dječače moj, i neka te sreća prati!« odgovori kentaur.

Putovanje je bilo dugotrajno i nakon višednevna pješačenja Jazon stigne do nabujale rijeke. Na obali je sjedila starica koja mu, kad ga opazi, reče: »Oh, mladi stranče, ti si tako jak. Hoćeš li mi pomoći da pređem rijeku?«

Ne oklijevajući Jazon podigne staricu na ruke i zagazi u uzburkanu vodu koja mu odnese jednu sandalu. Kad su stigli na drugu obalu, starica reče: »Ti si prema meni postupio plemenito a izgubio si i sandalu. Da te nagradim ispričat ću ti priču.«

I ona mu ispriča sve o Friksu, Heli i zlatnom runu. Dok je pričala njezin se izgled počeo mijenjati, a kad je završila pretvorila se u prekrasnu ženu u kojoj Jazon prepozna Heru.

»Da«, reče boginja, »ja sam Hera i došla sam ti reći da će zlatno runo pripasti tebi!« Rekla je to i nestala.

Zbunjen, ali pun nade, Jazon nastavi svoje putovanje. Kad je stigao do gradskih vrata Jolka, njegova je odjeća bila tako uprljana i iznošena a on toliko omršavio da mu straža prepriječi put. Kako je nosio samo jednu sandalu, zaista je nalikovao skitnici.

»Skitnicama poput tebe«, reče stražar, »ulaz u grad je zabranjen!«

No Jazon se nije dao zaplašiti i jednim udarcem lakta prokrči sebi put do Pelije, pred kojega stane pun ponosa, ruku prekriženih na prsima. Pelija promotri došljaka i uplaši se. Proročište je proreklo da će jednoga dana doći mladić sa samo jednom sandalom i zatražiti od njega da mu vrati prijestolje.

Drhteći od straha Pelija ga upita: »Tko si ti?«

»Ja sam Jazon, sin tvoga brata Ezona, a došao sam da mi vratiš prijestolje koje mi po pravu pripada!«

Svjestan da se s tako ponosnim i snažnim čovjekom ne može mjeriti, Pelija reče: »Da, nećače moj, u pravu si. Star sam i umoran i voljan sam ti odmah predati svu vlast. Ali jesi li ti toga vrijedan, Jazone? Moraš dokazati da zaista jesi. Da bi te narod zavolio, moraš izvršiti neki veliki podvig.«

»Kakav podvig?«

»U dalekoj zemlji Kolhidi, na velikom hrastu visi zlatno runo. Nema junaka u Grčkoj koji ne sanja o tomu da ga se domogne, i mnogi su uzalud pokušavali. Ako ti, Jazone, uspiješ, prijestolje će biti tvoje!«

Pelija je dobro znao da je domoći se zlatnog runa gotovo nemoguće i nadao se da će zmaj koji ga je čuvao ubiti Jazona. Nije mogao ni sanjati da je boginja Hera povjerila njegovom mladom nećaku da je upravo njemu suđeno da ga se domogne!

»Neka bude!« odgovori Jazon. »Poći ću u Kolhidu i donijeti zlatno runo. Naći ću lađu kojom ću onamo otploviti.«

Kad je njegov nećak otišao, Pelija promrmlja sebi u bradu: »Idi, Jazone, i da te moje oči više ne vide.«

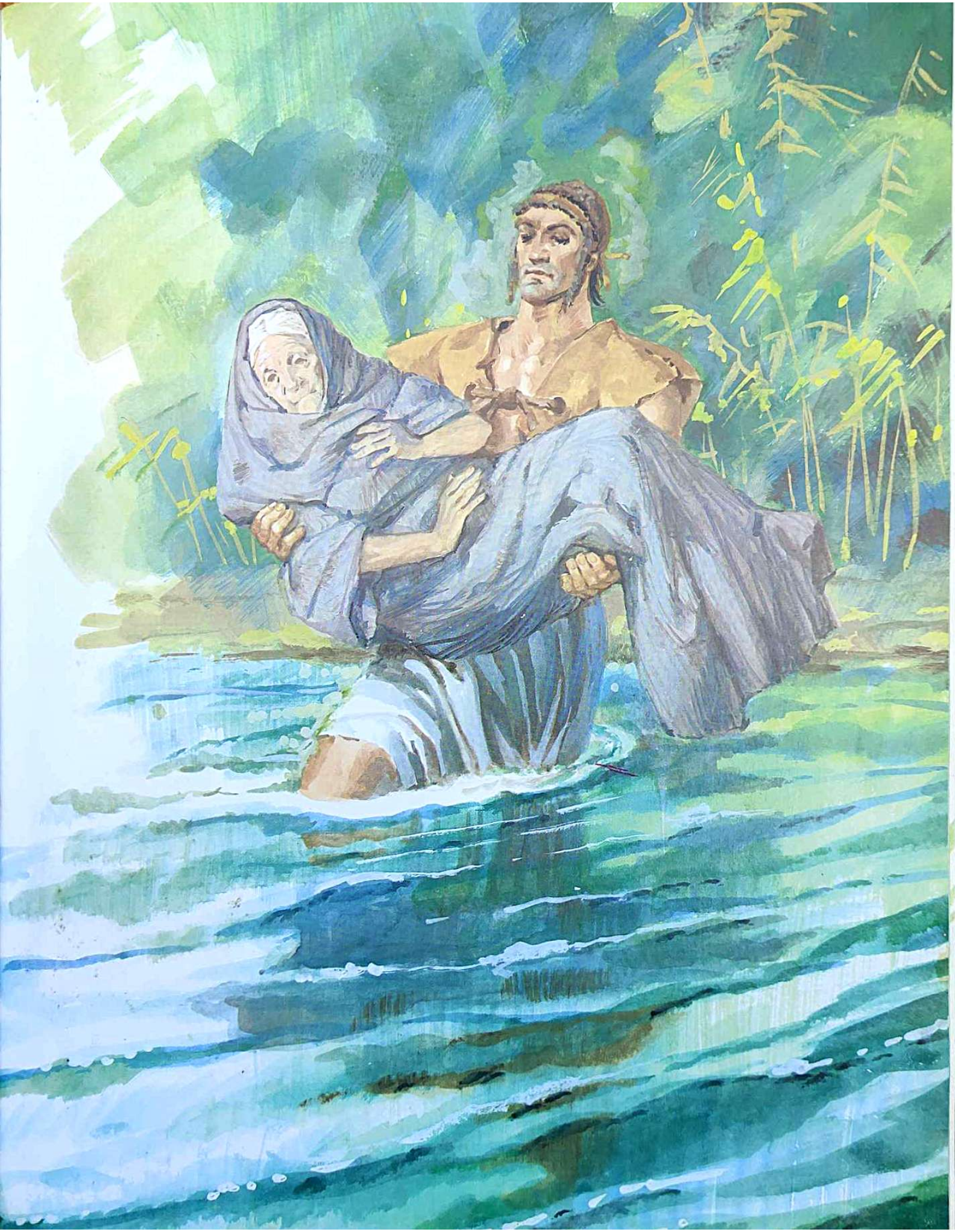

ARGONAUTI

Novost da se Jazon želi domoći zlatnog runa i da je s tesarom Argom dogovorio gradnju lađe kojom će otploviti u Kolhidu, proširila se cijelom Grčkom. Mnogi mladići, poput Tezeja koji se borio s Minotaurom, Peleja, koji će jednoga dana postati otac Ahileja, velikog junaka trojanskog rata, Orfeja, čudesnog glazbenika koji je sišao u Had da traži svoju mrtvu ženu Euridiku, i Herakla iz Tirinta, najjačeg čovjeka koji je ikada živio — dođu u Jolk i izraze želju da krenu s Jazonom. On prihvati njihovu ponudu s veseljem i kad je lađa napokon bila završena, broj mornara popeo se na pedeset. Lađa je dobila ime »Argo« — prema svom

graditelju — a po njoj su Jazon i njegovi drugovi prozvani Argonautima, mornarima s lađe Argo.

Njihovo putovanje bilo je dugotrajno i ispunjeno pustolovinama. Prvi put prekinuli su ga na obalama Trakije, gdje je Jazon usidrio svoju lađu da zatraži savjet slijepog vrača Fineja. Vrač je saslušao Jazona i rekao mu što ga na putovanju očekuje. Na kraju vrač reče šapatom: »Putovanje u Kolhidu bit će dugotrajno i puno opasnosti. Prva prepreka na koju naiđeš mogla bi biti i posljednja i zato budi oprezan! Morat ćeš proći između Simplegada, tamo gdje su mnogi ostali zauvijek.«

»Što su Simplegade, Fineju?« upita Jazon.

»To su dvije goleme stijene u moru, koje se približuju i udaljuju poput golema škripca i uništavaju brodove i njihove posade!«

»Kako da prođemo između njih i ostanemo živi?«

»Čuj me dobro, Jazone. Uzmi sa sobom ovu golubicu i kad se približiš stijenama pusti je. Ako ptica proleti između njih, nemate se čega bojati — veslajte ravno naprijed i proći ćete bez opasnosti. Ako stijene smrve golubicu, znat ćeš da tu za vas nema prolaza i da se morate vratiti.«

Argonauti isplove na pučinu i nakon nekoliko dana začuju zaglušnu buku. More se silno ustalasa i usred golemih valova iz sive magle izrone crne čudovišne Simplegade. Kretale su se naprijed i natrag i sudarale uz zaglušnu tutnjavu. Jazon poviče: »Prijatelji, dajmo sve od sebe i zaveslajmo što jače možemo!«

Bijela ptica poleti prema stijenama i kad se našla među njima one se strelovito primaknu i sudare, zahvativši nekoliko pera u njezinu repu.

»Naprijed, moramo uspjeti!« vikne Jazon.

Lađa zaplovi među stijenama, tjerana snažnim zaveslajima kroz uskovitlano more, i kao čudom izmakne pogibelji. Stijene joj samo neznatno oštete krmu. Radosno kliktanje Argonauta nadjača riku Simplegada.

Nakon niza dana i mnogih pustolovina Argo se usidri uz obalu Kolhide. Jazon i njegovi drugovi stupe pred kralja Ejeta.

»Došli smo, vaše veličanstvo, da dokažemo da smo vrijedni zlatnoga runa. Hoćete li nam dopustiti da kušamo sreću?« upita Jazon.

Kralj se, na njihovo iznenađenje, razgnjevi i poviče: »Vi niste došli radi zlatnog runa nego da meni otmete prijestolje! Vratite se vašim kućama prije nego naredim da vam odsijeku ruke i iščupaju jezik!«

»Obuzdajte svoj gnjev, kralju Ejete!« odgovori Jazon uljudno. »Rekao sam radi čega smo došli i to je istina. Što da učinimo da to dokažemo vašem veličanstvu?«

»Moraš dokazati da si hrabar. Između polja i šuma moga kraljevstva žive dva bika zlatnih kopita. Iz nozdrva im kulja dim i plamen. Tražim od tebe da ih uloviš, sputaš u jaram, upregneš u plug, izoreš četiri brazde u polju i posiješ ove zube.« I Ejet mu preda torbu punu zmajskih zuba. »Iz svakog od ovih zuba nići će po jedan orijaš, a ti ih moraš poubijati sve do jednoga. Sve to moraš uraditi u jednom jedinom danu! Ako ne uspiješ, niti ne pomišljaj na to da uzmeš zlatno runo!«

Argonauti su ostali zaprepašteni, ali Jazon, ne oklijevajući, reče: »Učinit ću kako si naredio, Ejete.«

Kad se vratio na brod, sumnja počne nagrizati Jazona. Možda je ipak brzopleto prihvatio Ejetov izazov. Možda zadatak neće moći izvršiti u jednom danu, a ako se ne domogne zlatnog runa, morat će odustati od zahtjeva da mu Pelija vrati prijestolje. Nije li se Hera samo našalila s njim kad mu je obećala da će zlatno runo doći u njegove ruke?

JAZONOVI PODVIZI

Jazon je premišljao o opasnostima koje ga očekuju kad iza sebe začuje glas: »Što je s tobom, stranče? Da te možda nije strah?«
On podigne pogled i pred sobom ugleda lijepu djevojku duge crne kose i dubokih smeđih očiju.
»Ime mi je Medeja. Ja sam kći kralja Ejeta. Ne moraš se bojati. Ja sam ti prijatelj i želim ti pomoći da izvršiš zadatak koji ti je dao moj otac.«
»Bojim se da je to nemoguće«, promrmlja Jazon. »Bikovi će me spržiti svojim vatrenim dahom, džinovi će me rastrgati, ili će me ubiti zmaj!«
»Neće«, odvrati Medeja, izvuče kutijicu skrivenu u odjeći i preda je mladiću, »neće ako se namažeš ovom mašću. Ja sam čarobnica i sama sam je pripremila da te zaštitim od vatrenog daha bikova. Namaži se što bolje možeš i oni ti neće nauditi.«
Jazon prihvati kutijicu. »A kako da se obranim od džinova? Od njih me mast neće zaštititi?«
»Neće, ali čuj me. Čim džinovi izniknu iz zemlje i navale na tebe, baci među njih kamen. Oni će se odmah za njega potući i međusobno se poubijati.«
»A kako ću se suprotstaviti zmaju koji čuva veliki hrast?«
»Ničeg se ne boj. Ja znam čarobne riječi koje će ga uspavati.«
Pun samopouzdanja Jazon se upusti u rješavanje zadatka. Dobro namazan mašću uđe bikovima u trag i savlada ih. Upregne ih u jaram, izore u polju četiri brazde i posije zmajske zube. U tren oka iz zemlje nikne točno onoliko džinovskih prilika koliko je bilo zuba. Džinovi odmah nasrnu na mladića. Ne gubeći prisu-

stvo duha Jazon među njih baci kamen pa je zatim promatrao kako bijesno napadaju jedan drugoga pokušavajući se domoći kamena. Krvava bitka potraje tako dugo dok se svi džinovi nisu međusobno poubijali. Jazon se tada vrati u palaču kralja Ejeta.

»U redu, neka bude, sutra se pokušaj domoći zlatnog runa«, reče kralj, trudeći se da sakrije svoje iznenađenje i nezadovoljstvo. Istini za volju, on se uopće nije kanio rastati od zlatnog runa jer mu je ono pronijelo slavu čitavim svijetom.

Jazon se vrati na brod gdje su ga čekali Argonauti da zajedno proslave njegovu pobjedu. Dok su se oni gostili i veselili na lađu dođe Medeja.

»Moj otac okuplja ljude da vas napadne, zarobi, a možda i ubije«, reče ona. »Upravo su krenuli da zapale vaš brod i onemoguće vam povratak kući.«

»Ja se bez zlatnog runa ne vraćam!« uzvikne Jazon.

»Neka bude kako želiš!« reče Medeja. »Reci svojim drugovima neka pripreme lađu da odmah isplovi i neka se spreme za obranu. Pođi sa mnom i ja ću te odvesti do hrasta na kojem visi zlatno runo.«

Slijedeći Medeju Jazon uđe u tamnu i utihlu šumu. Zatim stupi na proplanak na kojem je stajalo stablo veličanstvena hrasta. Zmaj, koji je odmah nanjušio Jazona, podigne svoju strašnu glavu, zasikće i krene prema njemu. Grebao je zemlju svojim pandžama i kesio strašne zube derače. Jazon podigne svoje koplje, spreman za napad, ali jedva što je načinio par koraka zmaj se zaustavi, zatetura, obori glavu i padne u san. Medeja je izgovorila čarobne riječi! Jazon u tren oka probode zmaja kopljem i strgne zlatno runo s grane drveta.

»Bježimo odavde«, poviče Medeja, »prije nego moj otac sazna što se dogodilo!«

Oboje potrče prema moru i u posljednji čas ukrcaju se na *Argo*. Kralj Ejet i njegovi ljudi prijeteći su se primicali.

»Ti ovdje ne možeš ostati, Medejo!« reče Jazon. »Pođi s nama!«

Princeza nije oklijevala jer je i sama dobro znala da joj otac nikada neće oprostiti. Ona se popne na lađu, Argonauti izvuku sidro, dignu jedra i late se vesala. Visoko na jarbolu njihove lađe zlatno je runo blistalo na suncu.

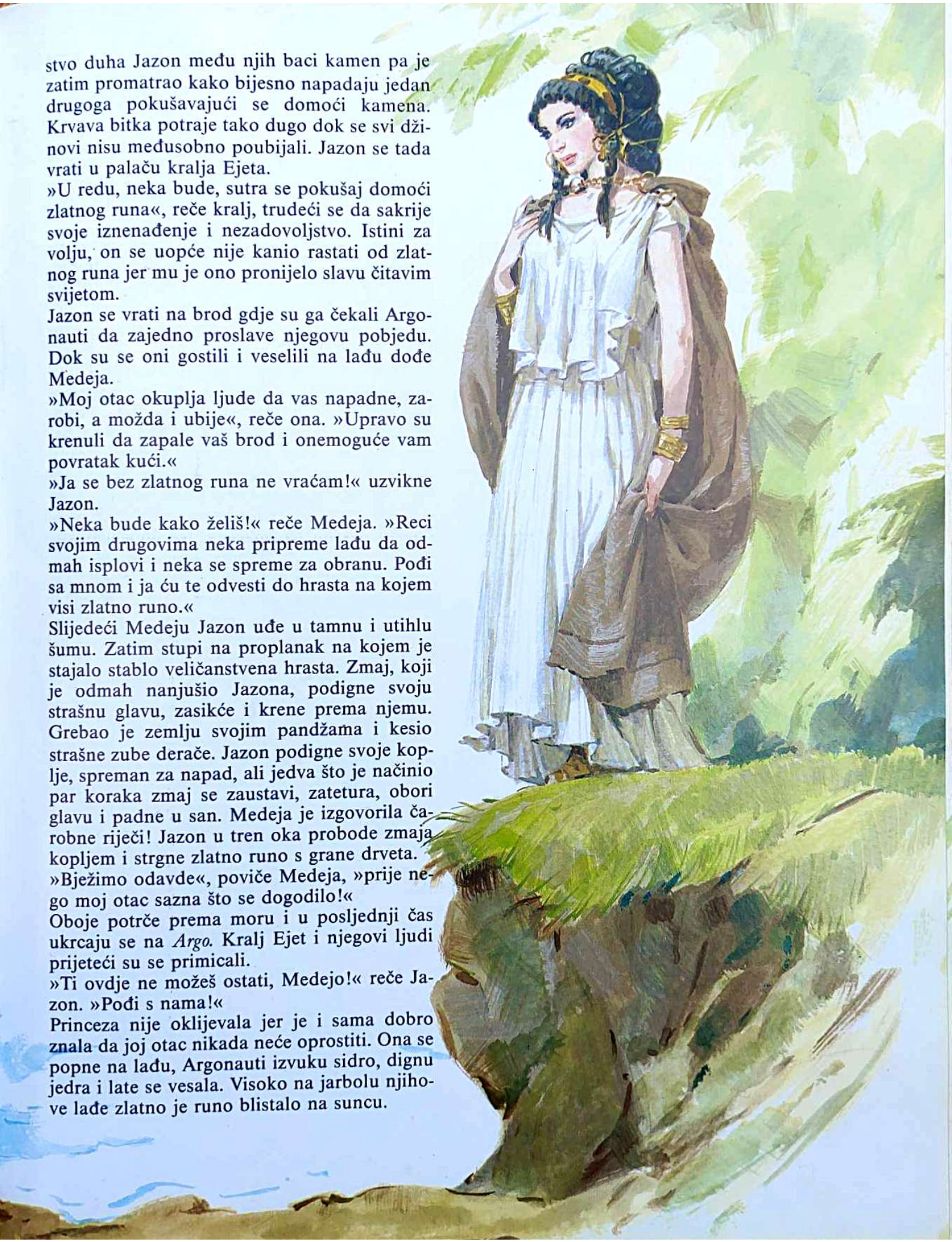

JAZONOV NESLAVNI KRAJ

Na svom povratku *Argo* se suočila s mnogim opasnostima, a njezina posada doživjela brojne pustolovine. Da Jazonovi drugovi i sami nisu bili hrabri, razumni i sretne ruke kao i on sam, nikad se ne bi vratili kući. Ipak, te valjane ljude ništa nije moglo zaustaviti: ni morske oluje, ni neprijateljski narodi. Čak ih ni Sirene nisu uspjele uhvatiti u svoju zamku.

Sirene su bile kćeri mora — pola žene, pola ribe. Živjele su na grebenima i plivale u morskim dubinama u potrazi za brodovima. Kad bi im se brod približio, počele bi pjevati tako zvonkim i zamamnim glasovima da bi njima začarale mornare. Zaboravljajući sve oko sebe oni bi poskakali u more u potrazi za tim čarobnim stvorenjima.

Kad su Sirene opazile *Argo* koja se približavala, počnu pjevati. Neki od Argonauta napuste svoja mjesta, ostave vesla i zaborave na jedra. Bili bi izgubljeni da nije bilo Orfeja koji se prvi snašao.

Slušajući prevarnu pjesmu Sirena Orfej shvati u kakvoj se opasnosti nalaze i zasvira na liri. Njegova je svirka bila tako krasna da Argonauti prestanu slušati Sirene i okrenu se Orfeju. Galebovi koji su pratili brod slete na jarbole a dupini se odasvud sjate da slušaju Orfejevu svirku. Čak su i Sirene, opijene zvucima čarobne lire, prestale pjevati i slušale su u tišini.

Nakon sretnog povratka u Jolk, Jazon ode kralju Peliji i reče: »Evo, donosim ti zlatno runo! Ispunio sam svoje obećanje. Sada ti ispuni svoje i ustupi mi prijestolje!«

»Ja ti nikad ništa nisam obećao!« odgovori Pelija.

Bijes obuzme Jazona kad je čuo kraljeve riječi, ali što je mogao sam protiv moćne Pelijine vojske? Argonauti su već svi do jednog otišli svojim kućama. Ostala je jedino Medeja, ali kako da se bori protiv cijele vojske, samo uz pomoć jedne žene? Ipak, upravo mu je Medeja, koristeći svoje čarobne moći, pomogla da se vrati na prijestolje. Pomoću jedne od svojih čarolija oduzela je Peliji život i omogućila Jazonu da vlada kao kralj.

Jazon i Medeja uspjeli su se domoći zlatnog runa, ali ono im nije donijelo sreću. Medeja je napustila svoju zemlju i svoju obitelj da bi pošla s Jazonom. Domogli su se prijestolja, oženili i imali dva sina, ali nisu bili sretni.

Da osvete smrt svoga oca Pelijini su sinovi Jazonu objavili rat, a on je, nespreman za borbu, bio prisiljen napustiti Jolk i potražiti utočište u gradu Korintu. Tu ga je, uz sve počasti, dočekao kralj Kreont i ponudio mu za ženu svoju kćer Glauku.

Ljubomora i bijes zaslijepili su Medeju. Pomisao na to da bi je Jazon mogao napustiti potakla ju je na okrutna i strašna zlodjela. Poslala je Glauki haljinu od najtananije svile i zlatan dijadem, koje je natopila najsmrtonosnijim otrovom. Glauka nije odoljela. Obukla je haljinu, stavila dijadem na glavu, otrov je tada prodro u njezino tijelo i ona je umrla u strašnim mukama. Da kazni Jazona Medeja je zatim oduzela život i dvojici svojih sinova.

Shrvan bolom Jazon odluči postati pustinjak. Prije nego je napustio Korint, *Argo*, svoju slavom ovjenčanu lađu žrtvovao je Apolonu. Povukao se zatim u osamu i za njega nitko nikad više nije čuo.

Godine su prolazile i jednoga dana Jazona obuzme neodoljiva čežnja za domom. Sjećajući se svojih podviga, poželi još jedanput vidjeti *Argo* i prisjetiti se dana kad se domogao zlatnog runa i kad je bio na vrhuncu slave.

Zaputio se zato u Korint. Nitko u tom umornom i starom čovjeku nije prepoznao junaka i vođu Argonauta. Crvenih očiju, kapaka natečenih od plača, on stupi na palubu svoje lađe koja je bila usidrena u blizini Apolonova hrama. Lutao je palubom prisjećajući se prošlosti: putovanja, plovidbe među Simplegadama, vatrenih bikova, džinova izniklih iz zemlje, zmaja koji je siktao i zlatna runa kako svjetluca u granama hrasta. Nekoliko suza skotrlja mu se niz obraz. Iznenada se prelomi jedan od jarbola iznad njega i uz buku počne padati u dubinu. Jazon se nije dospio ukloniti, jarbol ga udari u glavu i njegovo beživotno tijelo klone na palubu. Našao je smrt na lađi koja ga je nekoć učinila slavnim.

HEKABIN SAN

Hekaba i Prijam, kralj Troje, imali su pedesetoro djece koja su sva, osim jednog, živjela u kraljevskoj palači. Kad je rodila jednog od njihovih sinova, Hekaba usni strašan san u kojem je vidjela kako grad Troja gori i nestaje u plamenu. Uznemirena snom ispriča ga svome mužu i oni se obrate proročištu za savjet.

»Hekabin san«, odgovori proročište, »znači da će sin kojeg je upravo rodila Troji donijeti propast.«

Nakon duga razmišljanja, Prijam pozove jednog od svojih slugu, preda mu dijete i naredi: »Odnesi dijete u šumu i ubij ga!«

Sluga uzme dijete i odnese ga u šumu na gori Idi, ali umjesto da ga ubije on sakri dijete u grmlje.

Hekaba i Prijam plakali su i tugovali, ali na kraju utješi ih pomisao da su dijete žrtvovali za spas svoga grada i svoga naroda.

U međuvremenu neka medvjedica nanjuši dijete u grmlju i oprezno mu se približi. Smilova se dječaku i umjesto da ga rastrgne pažljivo ga prihvati zubima, odnese u svoju jazbinu i odgoji zajedno sa svojom mladunčadi. Dječak

je preživio, rastao poput životinje, jak, okretan i zdrav, hraneći se jestivim bobama i travom, jedući sirovo meso i pijući vodu iz gorskih brzica.

Jednoga dana nađu ga pastiri koji ga nauče govoriti, strijeljati iz luka i čuvati ovce. Nadjenu mu ime Paris, ne sluteći pritom da je on sin jednog kralja!

I tako se dogodi da se u Troji održavalo takmičenje. Prijam je odredio da najsnažniji atleta za nagradu dobije najboljeg bika u kraljevstvu. Poslao je glasnike u ravnice i planine da pronađu najveću i najjaču životinju.

Pronašli su je u Parisovu stadu — bio je to njegov najdraži bik. Paris je znao da se ne smije oglušiti o kraljevu naredbu, ali budući da se nije mogao pomiriti s mišlju da će izgubiti svog bika, on odluči ovako: »Neka uzmu bika, ali sam ću ga odvesti u Troju i svi će vidjeti da će ostati moj!«

Upravo to se i dogodilo. Paris je stigao u Troju sa svojim bikom i svi su bili iznenađeni snagom i veličinom životinje, a još više izgledom i nastupom mladog pastira. Paris reče Prijamu: »Ovo je najbolji bik u kraljevstvu, vaše veličanstvo. U zamjenu za njega tražim da mi dopustite da sudjelujem u takmičenju.«

»Neka bude kako želiš«, odgovori Prijam, »ali upozoravam te da ćeš se takmičiti s mojim sinovima i drugim prinčevima i plemićima — ti nikako ne možeš pobijediti!«

Ipak, Paris je pobijedio u svemu: u trčanju, u skoku uvis, u rvanju. Budući da je odrastao u planini, trčao je kao jelen, skakao kao divlji konj, a snažan je bio poput vepra. Osvojio je prvu nagradu — svog vlastitog bika!

Presretan zbog pobjede Paris se spremao za povratak na Idu, ali tada ga iznenada napadnu. Poniženi i ljuti zbog toga što ih je porazio obični pastir, Prijamovi sinovi i drugi plemići bace se na njega i sruše ga na zemlju s nakanom da ga ubiju. Tada ih zaustavi usklik Kasandre, Prijamove kćeri, koja je znala proricati budućnost: »Pustite ga! On je plemić kao i vi! Prijame, oče moj, ovaj mladić, za kojega mislite da je pastir, nije nitko drugi nego jedan od tvojih sinova kojeg si ti davno dao ubiti!«

Hekaba i Prijam silno se obraduju što im je sin živ i, ne vodeći računa o opomeni proročišta, uvedu ga u svoj dom. Od toga dana Paris je živio u palači kao pravi princ.

Kako se Hekabin san mogao ostvariti? Nitko nije znao za to da je Parisa, dok je još živio kao pastir na planini Idi, Zeus izabrao da presudi koja je boginja najljepša. Boginja svađe Erida poslala je Heri, Ateni i Afroditi zlatnu jabuku iz vrtova Hesperida, na kojoj je pisalo: »Najljepšoj«. Dakako, sve tri boginje bile su uvjerene da jabuka s punim pravom pripada upravo njoj.

Pozvale su Parisa da presudi, ali on je bio neodlučan. Hera mu obeća dati sva blaga svijeta, ako izabere nju, Atena da će postati mudracem, a Afrodita da će se oženiti najljepšom ženom na svijetu. Tako je Paris jabuku dao Afroditi a to silno uvrijedi druge dvije boginje.

TROJANSKI RAT

»Dat ću ti najljepšu ženu na svijetu«, takvo je obećanje Afrodita dala Parisu, kad je mladi pastir trebao presuditi koja je boginja najljepša. I održala je riječ.

Kad se Paris vratio u kraljevsku palaču Troje, bio je okružen svim počastima koje su mu kao princu pripadale. Jednom prigodom pošao je kao izaslanik u Spartu, kojom je vladao kralj Menelaj. Njegova supruga Helena bila je najljepša žena na svijetu. Ničiji glas nije bio nježniji, ničije oči krupnije i svjetlije, ničija kosa mekša, ničije tijelo vitkije i ničiji smiješak tako čaroban kao Helenin. Kad su ga predstavili Heleni, Paris se u nju zaljubio na prvi pogled i zamolio Afroditu da mu pomogne.

Boginja ljubavi uredila je tako da je Menelaj po hitnu poslu morao otputovati na Kretu, pa je Helena ostala sama. Paris se sad mogao sastati s mladom ženom, otkriti joj svoju ljubav i privoljeti je da s njim pobjegne u Troju.

»Nitko te nikada neće voljeti više od mene«, reče joj on, »niti će ti itko ikada biti tako odan.« Helena, očarana Parisovim lijepim izgledom, popusti njegovu nagovaranju i zaljubljeni par otplovi put Troje. Sa sobom, usput, ponesu i kraljevsko blago Sparte.

Kad se Menelaj vratio s Krete i saznao što se u međuvremenu dogodilo, strašno se razgnjevio. Ipak, odlučio je prvo potražiti savjet svoga brata.

»Postoji samo jedan odgovor na takvu uvredu«, odgovorio je Agamemnon. »Rat! Ako Helena odmah ne bude vraćena, a s njom i spartansko blago, objavit ćemo rat Troji, razoriti je i zbrisati s lica zemlje!«

U svaki grad i na svaki otok Grčke bili su poslani glasnici da kraljeve i prinčeve pozovu na oružje. Za zborno mjesto, gdje se okupilo dvije stotine brodova i stotinu tisuća ratnika, bio je izabran grad Aulida. Brojniju armiju i moćniju mornaricu nitko nikada prije nije vidio.

Svi su se zakleli da će se boriti tako dugo dok čast Grčke ne bude osvećena. Sve pripreme za isplovljavanje bile su dovršene. Međutim, u

zraku nije bilo ni daška vjetra, a more je bilo glatko poput ulja. Prošlo je nekoliko dana, pa cijeli mjesec. Još uvijek ništa. Plovidba nije bila moguća. Mnoge žrtve ponuđene su bogovima, ali uzalud. Upitan za savjet, vrač Kalhant reče: »Boginja lova Artemida ljuti se na Agamemnona zato jer je ubio jednu od njezinih posvećenih košuta — ona je zbog toga zamolila Eola, boga vjetra, da nad Aulidu ne pusti ni daška vjetra prije nego se njezin gnjev ne umiri žrtvom.«

»A koju to žrtvu boginja od nas traži?« zanimalo je sve.

»Moći ćete isploviti istom tada kad na žrtveniku bude žrtvovana Agamemnonova kći Ifigenija.«

Te riječi razgnjeviše Agamemnona. »Nitko me nikada neće prisiliti na to da dadem ubiti svoju kćer«, uzvikne on. »Prije ću odustati od pohoda!« Nitko mu se nije usudio suprotstaviti. Lud od bola Agamemnon je usamljen lutao obalom i ulicama Aulide. Promatrao je golemu flotu koja je čekala, gledao opuštena jedra i slušao jadanje gladnih i žednih mornara. Znao je da mora ili isploviti, ili flotu i vojnike pustiti kućama. Ako raspusti vojsku, sigurno će izbiti pobuna — kraljevi, prinčevi i vojnici nadali su se vratiti iz Troje krcati plijenom i dragocjenostima. Agamemnon se zato odluči pokoriti Artemidi i žrtvovati Ifigeniju.

Ali kako da uvjeri svoju ženu, kraljicu Klitemnestru, u to da svoju kćer mora poslati na žrtvenik? Kraljica na to, dakako, nikada neće pristati, i on je na prevaru mora privoljeti da kćer pošalje u Aulidu.

Agamemnon zato svojoj ženi poruči ovo: »Prije nego isplovim, želim da se naša kći uda. Izabrao sam joj muža — mladog i hrabrog Ahileja, kralja Mirmidonaca. Molim te da odmah pošalješ Ifigeniju ovamo. Očekujem njezin skori dolazak.«

Kad je Ahilej saznao da su njegovo ime iskoristili kako bi prevarili Klitemnestru, on se razgnjevi. Ali bilo je prekasno i ništa više nije mogao učiniti. Glasnik je već bio otišao. Mogao je samo čekati na dolazak nesretne djevojke. Artemidin bijes moguće je utišati jedino žrtvom i vjetrovi će tada ponovo puniti jedra grčkih lađa.

ŽRTVOVANJE IFIGENIJE

Jednog vedrog i sunčanog dana iz Mikene stigne povorka na čelu koje su se u kolima vozile Klitemnestra i mlada Ifigenija. Obje su bile nasmijane i krasne. Klitemnestra potrči svome mužu i reče: »Tako sam sretna! Danas je za nas veliki dan!«

Na te riječi Agamemnon se nije mogao savladati i suza kane iz njegova oka. Klitemnestra se začudi i upita: »Zašto plačeš? Zar nisi sretan zato što nam se kćer udaje za Ahileja? I gdje je on? Vidiš li ga, Ifigenijo? Ona je već obukla svoju vjenčanu haljinu. Gdje je njezin vjerenik? Zašto nije ovdje da je pozdravi?«

Agamemnom s tugom u glasu prozbori: »Klitemnestro, ljubavi moja, poslušaj me. Neće to biti Ahilej koji će uzeti naše dijete, nego boginja Artemida.« I on svojoj ženi objasni što se dogodilo. Užasnuta, Klitemnestra padne ničice i obgrli mu koljena, preklinjući ga da ne dopusti izvršenje strašna žrtvovanja.

»O, Klitemnestro, zar možeš i pomisliti da ne volim Ifigeniju? Zar misliš da mi nije draža od vlastita života? Pogledaj, dvije stotine brodova i stotinu tisuća ljudi čeka na to da isplove. Sve je u mojoj ruci. Kad sam ubio posvećenu Artemidinu košutu, učinio sam pogrešku i zato moram ispaštati. Sjeti se, ja sam kralj.«

»Ali ti si i otac!« krikne Klitemnestra čupajući kosu. »Zar nemaš srca?«

Ifigenija, koja je čula sve, stupi naprijed i reče: »Ne plači, majko, a ti, oče, budi hrabar. Vidim da oboje patite. Ja sam donijela odluku — žrtvovat ću se za grčki narod. Čast Grčke važnija je od moga života. Spremna sam. Ustani majko, a ti oče, vodi me do žrtvenika.«

»Proklet da si, Agamemnone!« vrisne Klitemnestra. »Domamio si me ovamo na prevaru, da ubiješ svoju vlastitu kćer. Od sada ja ti više nisam žena nego tvoj najljući neprijatelj! I vi«, doda ona, s mržnjom se obraćajući

grčkim vojskovođama koji su stajali bez riječi, »i vi neka ste prokleti! Opominjem vas, potocima suza i krvi platit ćete za bol koju mi nanosite!«

Kraljicu, svu u suzama, napokon odvedoše djevojke iz njezine pratnje. Agamemnon zagrli i poljubi Ifigeniju, uhvati je za ruku i povede do žrtvenika gdje je čekao vrač Kalhant, držeći u ruci žrtveni bodež. Nije se čulo ni glasa kad je Ifigenija kleknula, spustila glavu i izložila svoj nježni vrat bodežu.

Mnogi zatvore oči kad je Kalhant izgovorio čarobne riječi i podigao ruku, ali u trenutku kad se bodež spuštao da zasiječe Ifigenijin vrat dogodi se čudo. Zlatan i blistav oblak velikom se brzinom spusti s neba i nadleti žrtvenik. Artemida, koja je upravljala njime, ispruži svoju mliječnobijelu ruku i podigne Ifigeniju. Čvrsto je privine uza se i nestane s njom u nebesima. Na Ifigenijinu mjestu sad je stajala srna, no sve se dogodilo tako brzo da Kalhant nije mogao zaustaviti ruku i nož zasiječe vrat životinje. Krv šikne iz rane a u taj mah jak vjetar počne puniti jedra, mreškati more glatko poput ulja i njihati grane dotad nepomična drveća.

»Vjetar, vjetar!« poviču svi.

»Boginja Artemida prihvatila je žrtvu!« reče Kalhant. »Sada smo slobodni, krenimo na put. Troja nas čeka!«

Odjekne zvuk truba. Praćeni oduševljenim klicanjem ratnika, jedan po jedan brodovi isplove iz luke na široko more. Agamemnonu je odlanulo. Artemida mu je, doduše, ugrabila kćer i iščezla s njom, ali Ifigenijina krv ipak nije bila prolivena i boginja se smilovala nad očevim bolom. Ponadao se da će se Klitemnestra vratiti i oprostiti mu. Ali njegova se žena nije vratila. Bol koju je pretrpjela pri pomisli da će vidjeti smrt svoje kćeri i mržnja koju je u njoj potakla Agamemnonova prevara, otvorila je u njezinu srcu ranu koja više nikada neće zacijeljeti. Iako Ifigenija nije bila mrtva, ona je nestala i nikad se više neće vratiti.

Klitemnestra je ostala Agamemnonov neprijatelj, kao što je bila zaprijetila. Kad se trojanski rat završio i on vratio kući, Klitemnestra ga je dala ubiti. Osvetila se, ali, kao što ćemo vidjeti, to nije bio kraj njenim bolima i patnjama.

AHILEJEVA SMRT

Od svih grčkih ratnika koji su se borili u trojanskom ratu ni jedan nije bio hrabriji od Ahileja, sina smrtnika Peleja, i Tetide, kćeri morskog boga Nereja.

Jednoga dana Ahileju, kralju Mirmidonaca, bogovi ponude izbor: ili će proživjeti život dug i bez slave, ili kratak, u kojem će steći neprolaznu slavu. Ahilej se ni časa nije kolebao i izabrao je potonje. Kad je krenuo u trojanski rat, znao je da se iz njega neće vratiti.

Ipak, za Ahileja se pričalo da je neranjiv. Kad se rodio, Tetida ga je uhvatila za petu i okupala u vodi začarane rijeke, ne bi li ga zaštitila od oružja smrtnika. Otada nisu mu mogli nauditi ni mač, ni strijela, ni koplje. Bio je strah i trepet Trojanaca koji su pred njim bježali glavom bez obzira kad je, u desetoj godini trojanskog rata, ubio njihova vojskovođu, Prijamova sina Hektora. Da pokaže svoju mržnju prema Trojancima, Ahilej je prerezao tetive Hektorovih nogu, privezao njegovo mrtvo tijelo za svo-

ja kola i zatim ga vukao kroz krv i prašinu bojnoga polja. Istom tada dopustio je Prijamu da uzme tijelo svoga sina da ga pokopa.

Bez Hektora Trojanci se više nisu usuđivali boriti i zatvorili su se unutar zidina svoga grada. Svakoga dana Ahilej bi prošao ispod gradskih zidina uzvikujući uvrede i izazivajući ih. Trojanci su na nj odozgora bacali kamenje, strijele i koplja, ali Ahilej je stajao ravnodušno, kao da je saliven od bronce. No proročanstvo se moralo ispuniti i Ahilejev je život morao biti kratak. Jednoga dana Apolon, uvrijeđen Ahilejevim skrnavljenjem Hektorova mrtva tijela, reče Parisu: »Ti, Parise, vješto rukuješ lukom i nikad ne promašiš cilj, zar nije tako?«

»Tako je«, odgovori Paris, »ali još mi nije pošlo za rukom pogoditi Ahileja.«

»Nisi ga pogodio zato jer ne znaš kamo valja ciljati. On je ranjiv samo na jednom jedinom mjestu. Tetida ga je držala za petu kad ga je uronila u rijeku i voda tamo nije došla do kože. Tu moraš pogoditi Ahileja!«

Paris izabere najjaču, najdužu i najoštriju strijelu pa uze čekati. Ahilej se uskoro pojavi pod zidinama uzvikujući uvrede i izazivajući. Paris nacilja i ne promaši. Strijela se zari duboko u petu Ahilejeve desne noge. Ahilej krikne od bola i padne na koljena. Iako su mu njegovi ljudi pohitali upomoć, rana je bila tako teška a bolovi tako veliki da Ahilejevo srce popusti i on izdahne.

»Ubio sam Ahileja!« klikne Paris pobjednički, ali svojoj se pobjedi nije dugo radovao. Iz grčkog tabora sikćući doleti strijela i usmrti ga. Tako su, jedan za drugim, pala dvojica junaka.

Oko Ahilejeva tijela rasplamsala se žestoka bitka, jer su ga se Trojanci nastojali domoći. Grci su bitku dobili zahvaljujući junaštvu Ajanta, jednog od svojih vojskovođa.

Dok su Trojanci, iako rastuženi Parisovom smrću, likovali zbog pogibije Ahileja, Grci su, u dobokoj žalosti, pripremili njegovo tijelo za posljednje pogrebne svečanosti. Krik bola i tuge odjekne iznad grčkoga tabora i dopre do dna mora gdje je živjela Tetida. Čuvši ga ona shvati da je njezin sin, unatoč čaroliji kojom ga je učinila neranjivim, nažalost mrtav. Praćena nekolicinom morskih bogova, ona izađe iz mora pa je plakala i tugovala nad tijelom svoga sina.

Ahileja su Grci oplakivali punih sedamnaest dana. Zbog gubitka prvog među svojim junacima počeli su gubiti nadu da će ikad osvojiti Troju. Osamnaestoga dana položili su balzamirano tijelo na lomaču i potpalili je. Vatra je gorjela dugo, a kad je dogorjela pepeo su uz počasti stavili u urnu i pokopali uz pepeo Patrokla, Ahilejeva najboljeg druga, koji je prije njega pao u boju. Podigli su i nadgrobni kamen i štovali ga kao spomenik prijateljstvu i hrabrosti.

Stoljeća su prošla i jednog dana, na svom ratnom pohodu, druga jedna golema grčka armija pristane na obalama Male Azije. Njezin vojskovođa nije bio junak iz mita nego čovjek od krvi i mesa — Aleksandar, kralj Makedonije, koji će postati slavan kao Aleksandar Veliki. Aleksandar posjeti ravnicu gdje je nekoć stajala Troja i sjedne na obali gdje se, prema starim legendama, nalazila Ahilejeva grobnica. Sjedio je tu dugo razmišljajući. Poput Ahileja i njega je očekivao kratak život, ali i besmrtna slava.

TROJANSKI KONJ

Tijekom punih deset godina rata Grci nisu uspjeli osvojiti Troju i ona je ostala netaknuta iza svojih zidina. Neki počeše govoriti da je svaka borba uzaludna, da je rat izgubljen i da im ostaje samo jedno — vratiti se kući.
»Ali mi smo se zakleli da ćemo osvetiti čast Grčke i vratiti Helenu Menelaju!« rekoše drugi.
»Naša je čast spašena«, odgovoriše prvi, »časno smo se borili punih deset godina. Mnogi naši drugovi pali su na bojnome polju.« I tako se svi grčki vojskovođe pomire s mišlju da rat treba okončati. Tada Odisej, najmudriji među njima, uzme riječ.
»Prijatelji, nije nam pošlo za rukom osvojiti Troju oružjem, ali postoji i drugi način da se dobije rat. Varka. Skovao sam plan i molim vas da me saslušate prije nego se odlučite vratiti kući.« I Odisej im povjeri svoju zamisao.
Prošlo je nekoliko dana. Osvane jutro i straže na zidinama Troje zanijeme od zaprepaštenja. Grčki tabor, koji je na morskoj obali stajao punih deset godina, iščezao je. Na vidiku nije bilo ni jednog jedinog šatora. A na napuštenoj plaži stajao je džinovski drveni konj.
»Grci su otišli!« začuše se povici.
»Rat je završio! Pobijedili smo! Troja je spašena!«
Presretni zbog završetka dugotrajne opsade, Trojanci širom otvore gradska vrata i potrče na morsku obalu. I zaista, Grci su otišli i sigurno su već morali biti daleko, jer na vidiku nije bilo ni jednog jedinog jedra. Radujući se, Trojanci se okupe oko džinovskog drvenog konja, na kojemu je pisalo:
»Grci posvećuju Ateni da im bude od pomoći na njihovu putu kući.«
»Odvucimo konja u grad i žrtvujmo ga Ateni koja je uvijek bila naš neprijatelj«, predloži netko.
Svi su se složili, samo se svećenik Laokoont oštro usprotivio: »Ne činite toga, prijatelji! Možda je prevara. Ne smijete vjerovati darovima Grka. Poslušajte me i ostavite konja na mjestu na kojem se nalazi!«
Laokoont je govorio tako odlučno i tako uvjerljivo da se mnogi Trojanci počnu kolebati. Tada se iz mora, iz golema vodena vrtloga, pojave dvije džinovske zmije i ispužu na obalu. Dok su se na smrt preplašeni Trojanci razbježali kud koji, zmije se omotaju oko Laokoonta i počnu ga daviti. Dva mlada svećenikova sina potrče da mu pomognu, ali čudovišta i njih udave. Zatim se vrate u more i iščeznu.
»Jeste li vidjeli?« povikaše Trojanci. »To je znak Atenina gnjeva! Odvucimo čim prije konja u grad da boginja ne kazni i nas.«
I tako odvuku konja unutar gradskih zidina. Dok su ga vukli, iz njegove se utrobe nekoliko puta začuje zveket kovine, ali nitko tomu ne pokloni pozornost. Golemi kip Trojanci dovuku ispred Atenina hrama i počnu slaviti svoju pobjedu.
U čast završetka desetogodišnjeg ratovanja održe brojne proslave, plesove, žrtve i gozbe. Kad je pala noć svi — čak i straže — usnu dubokim snom. Grci su bili daleko.
Jesu li baš bili? Na nesreću Trojanaca, oni su se nalazili unutar same Troje. Trideset najhrabrijih grčkih ratnika sakrilo se u utrobi drvenog konja.
Bio je to dio Odisejeva plana. Da bi zavarali Trojance Grci su digli svoj tabor i ostavili drvenog konja na obali. Sakrili su svoje lađe iza otoka uz samu obalu i one su se sada u tišini vraćale pod Troju.
Kroz tajna vrata na trbuhu konja tridesetorica ratnika izađu jedan za drugim i nađu se u samom srcu Troje. Grcima je, napokon, pošlo za rukom prodrijeti u grad.

PROPAST TROJE

Odisej se popne na zidine, upali buktinju i uze njome mahati prema moru. Bio je to znak na koji su brodovi nestrpljivo čekali! Grci se iskrcaju i u tišini krenu prema gradu. Ratnici što su već bili u Troji otvore vrata, koja su izdržala tolike juriše, i uskoro cijela se grčka vojska našla unutar gradskih zidina.

Tišinu noći iznenada naruše bojni poklici ratnika koji provale u kuće, zapale ih i stanu ubijati svakog tko im se našao na putu. Noć osvijetle požari koji su se širili i uskoro je gorjelo sve — kuće, palače, hramovi. Grci su pljačkali, ubijali i uništavali sve što su stigli. Na ovaj čas čekali su deset dugih godina. Sad su davali oduška svome bijesu i bolu za izgubljenim drugovima. Nisu štedjeli ni starce, ni žene, ni djecu. Gomila ratnika okruži sjajnu kraljevsku palaču u kojoj stari Prijam pokuša pružiti posljednji otpor mačem koji mu je drhtao u nejakim staračkim rukama. Grci ga savladaju, odvuku do žrtvenika i prerežu mu vrat kao pri žrtvovanju. I Hekaba, njegova žena, koja je, kad se rodio Paris, usnila san da Troja nestaje u plamenu, bila je ubijena. Hektorov sin bačen je s vrha kule da umre u gorućim ruševinama. Mnoge su mlade Trojanke pošteđene da bi ih ratnici učinili svojim robinjama. Svi branioci Troje nisu poginuli te noći. Jedan od njih, Eneja, kralj Dardanaca, sin boginje Afrodite, uspio se spasiti. Okupio je oko sebe nekolicinu prijatelja i dao se na uzmak kroz grad u plamenu, noseći na leđima svoga starog oca. Držao je za ruku sina, dok ga je žena pratila u stopu. Iznenada Eneja primijeti da ih njegova žena više ne slijedi. Možda ju je usmrtila koja od kuća što su padale u plamenu, možda je

umrla okružena vatrom, ili je poginula u metežu bitke? Teška srca Eneja je nastavio put. Grci su ga propustili jer im je njegova hrabrost bila dobro poznata. Svanula je blijeda zora i Troja se još uvijek pušila kad je iscrpljeni Eneja zastao da predahne na obroncima gore Ide. Mnogi su Trojanci ondje našli utočište. Bili su na kraju svojih snaga, skrhani bolom i nevjericom, izgubivši svaku nadu u budućnost.

Eneja ih okupi i ohrabri riječima: »Izgubili smo naš drevni grad, ali ne klonite duhom, mi ćemo jednom sagraditi novu Troju!«

Poveo je zatim svoje pratioce na dugo putovanje u nepoznatu zemlju, gdje su zaista sagradili nov grad — Lavinium. Ta je zemlja bila Italija i iz toga grada nikla je velika civilizacija Rima.

No vratimo se u Troju. Kad je sunce izašlo, veličanstveni grad bio je samo hrpa ruševina. Nakon pokolja, Grci sakupe roblje, zatvorenike i dragocjeni plijen, natovare sve na brodove i spreme se za put u domovinu. Lijepa Helena, koja je bila uzrok strašnome ratu, ukrca se na Menelajevu lađu. Na dati znak flota napusti Troju i isplovi na široko more.

Grci su se nadali da će se vratiti u domovinu ovjenčani slavom pobjednikâ, ali rijetkima je to pošlo za rukom. Gnjevni zbog okrutnosti koju su pokazali prema nejakima, a i zbog skrnavljenja hramova podignutih njima u čast, bogovi im na put postave mnoge prepreke koje je malo njih uspjelo savladati. Mnogi vojskovođe, koji su preživjeli sve nedaće i opasnosti rata, u svojim su zemljama pali od ruku ubojica. Mnogi su se suočili s bolnom istinom da su njihove gradove osvojili tuđinci, a stranci zasjeli na njihova prijestolja.

Troja je, istini za volju, bila razorena a njezini branitelji pobijeđeni, ali Grcima, koji su pobijedili, nije bilo dano da uživaju u svojoj pobjedi.

ORESTOVA TRAGEDIJA

Sjećate li se da je Agamemnon, ne bi li umirio Artemidin gnjev zbog kojeg grčka flota nije mogla isploviti iz Aulide prema obalama Troje, bio prisiljen žrtvovati život svoje kćeri Ifigenije? Klitemnestra, koja je zamrzila muža jer je to žrtvovanje dopustio, zaklela se da će se osvetiti. Unatoč tomu što je Artemida u posljednjem trenu spasila Ifigeniju i odnijela je sa žrtvenika, Klitemnestra nije mogla zaboraviti boli i patnje koje je pretrpjela. Kad se Agamemnon kao pobjednik vratio iz trojanskog rata, dala ga je ubiti.

Osim Ifigenije, Agamemnon i Klitemnestra imali su još dvoje djece — Oresta i Elektru. Zgranuti postupkom svoje majke oni su tražili da im objasni zašto je počinila strašni zločin. Oresta je ubojstvo oca toliko pogodilo da ga nikakvo objašnjenje nije moglo umiriti osim osvete. Osvetio se i oduzeo život vlastitoj majci. U tom času počele su ga progoniti Erinije, stvorenja u ženskom obličju, koja su kažnjavala ubojice.

Mladić je lutao svijetom, pokušavajući naći utočište u jednoj zemlji za drugom, no sav njegov trud da umakne Erinijama ostajao je uzaludan. One bi ga na kraju uvijek pronalazile i nastavljale mučiti.

Nesretan i očajan, kajući se zbog počinjena zlodjela, prognanik Orest nije želio ništa drugo nego da završi svoj život. Zazvao je smrt da ga odnese. Njegovo zazivanje čuo je Apolon i smilovao mu se.

»Otiđi u daleku zemlju Tauridu, uzmi iz Artemidina hrama njezin kip i donesi ga u Atenu. Jedino se tako možeš osloboditi Erinija«, reče Apolon.

Orest zamoli za pomoć svog vjernog prijatelja Pilada i oni krenu na daleko putovanje koje ih je odvelo iz Egejskog mora, kroz morski tjesnac Helespont, s onu stranu pogubnih Simplegada, sve do obala Tauride.

Jedne noći pune mjesečine Orest i Pilad usidre se u sjenci visokih stabala i krenu prema obližnjem gradu. Dok su išli, Pilad reče: »Čuo

sam da je službenica u Artemidinu hramu mlada svećenica za koju nitko ne zna otkuda je i kako je ovamo dospjela.«
»A ja sam čuo da Toant, kralj Tauride, bez milosti ubija sve strance. Moramo biti na oprezu, Pilade.«
Približili su se gradu i sad su napredovali još opreznije, ali kad su im gradske zidine već bile nadomak ruke iz grmlja iskoče naoružani vojnici s isukanim mačevima i kopljima koje bez krzmanja upere u njih.
»Stanite, stranci!« narede oni. »Kamo ste pošli? Imate li kraljevo dopuštenje da prijeđete granice naše zemlje?«
»Ne, nemamo«, odgovori Orest, »ali ako nam dopustite, sve ćemo objasniti.«
»Nema se tu što objašnjavati!« poviče njihov zapovjednik.
»Zarobite ih i vodite u Artemidin hram!«
Kad su dvojica zarobljenih mladića stigla do hrama, svanuo je dan sunčan i vedar. Među bijelim stupovima koji su okruživali žrtvenik stajala je uzvišena prilika mlade žene — Artemidina svećenica. Njezina je dužnost bila da vrši žrtvovanja. S bolom u duši promatrala je kako vojnici prema mjestu gdje je stajala grubo guraju dvojicu mladih stranaca. Ne znajući zašto osjetila je da je oni na neobjašnjiv način privlače i da joj njihova sudbina nije ravnodušna. No bila je na oprezu i nije pokazala svoje osjećaje. Zapovjednik reče: »Ovi stranci prekršili su naredbu našega kralja i moraju biti žrtvovani Artemidi.«
»Bit će žrtvovani«, odgovori mlada žena. »Idite i ostavite me s njima nasamo!«
Vojnici se udalje.
»Moje je srce puno bola, o stranci, ali ja moram izvršiti svoju dužnost i žrtvovati vas«, reče tada svećenica tužno.
»Na tebi zbog toga nema ni najmanje krivice«, odgovori joj Orest, a Pilad doda: »Krivica je na nama jer smo dopustili da nas zarobe.«
»Prije nego vas usmrtim, recite mi otkuda dolazite?«
»Zar je to uopće važno?« odgovori Orest. »Naša će domovina uskoro biti Carstvo tame!«
Orest nije mogao ni slutiti da svećenica, koja je sad uzela u ruku posvećeni bodež, nije nitko drugi nego njegova sestra.
Bila je to Ifigenija. Spasila ju je Artemida, u zlatnom oblaku prenijela u daleku prijestolnicu Tauride i učinila čuvaricom svoga hrama.

POVRATAK IFIGENIJE

Prije izvršenja svoje tužne i okrutne dužnosti, žrtvovanja dvojice mladića koji su vezani stajali kraj žrtvenika, Ifigenija još jedanput ponovi svoju želju: »Voljela bih znati otkuda dolazite.« Ni sama ne znajući zašto osjećala se uznemirenom. Sudbina ove dvojice mladića bila joj je sve prije nego ravnodušna. Zatekla je sebe kako s njima duboko suosjeća.

»Ne gubi vrijeme i ne produžuj naše patnje«, reče joj Orest, ali Ifigenija ostane pri svome. »Meni se čini da ste Grci. Kako ste ovamo dospjeli? Dolazite li iz daleka? Jeste li braća?«

»Prijatelji smo i dug put je za nama«, reče Pilad. »A sada, molim te, izvrši svoju dužnost.«

»Recite mi jeste li zaista Grci? Je li istina da se trojanski rat završio?« pitala je mlada žena, ne skrivajući svoje nestrpljenje i uznemirenost.

»Završio se i Grci su se vratili kućama.«

»I njihov zapovjednik Agamemnon?«

Orest joj odgovori ne skrivajući svoju bol: »Vratio se. U ratu je imao sreće, ali mir mu je donio zlu kob. Ubila ga je njegova žena Klitemnestra.«

»Oh, ne!« ote se usklik Ifigeniji koja je sad bila bez kapi krvi u licu. »Klitemnestra nikad ne bi počinila takav zločin!«

»Ona ga je počinila zato jer je Agamemnon dao žrtvovati njihovu kćer«, objasni Pilad, »ali zbog toga zlodjela stigla ju je zaslužena kazna. Ubio ju je njezin sin Orest i osvetio ubojstvo svoga oca.«

»Zar je Orest ubio svoju majku?« vrisne zaprepaštena Ifigenija.

»On je to učinio.«

»I još uvijek je živ?«

»Živ je i vlada u Mikeni«, odgovori Orest, »ali to je nesretan čovjek čiji je život uništen.«

Ifigenija odahne s olakšanjem. Iako mu je život uništen, njezin voljeni brat Orest živi. Sjetila se da je jednom usnila strašan san u kojem je gledala svoga brata kako umire pred njenim vlastitim očima!

»Kao Artemidina svećenica imam pravo poštedjeti jednoga od vas. U zamjenu za vaš život, tražim da mi učinite uslugu i odnesete poruku nekome tko živi u Mikeni.«

Orest joj odmah odgovori: »Da, moj prijatelj će ti ispuniti želju. Daj mu svoju poruku i pusti ga na slobodu!«

»Ne, sam ne idem nikuda«, usprotivi se Pilad. »Ako ti moraš umrijeti, i ja ću umrijeti s tobom!«

»Ne, ti se moraš vratiti. Tvoja žena čeka da joj se vratiš.«

Dok su se dvojica prijatelja prepirala oko toga čiji život treba poštedjeti, Ifigenija napiše poruku na svitku papirusa. Zatim se vrati i posvećenim bodežom prereže konop kojim je Pilad bio vezan.

»Evo moje poruke«, reče ona. »Povjeravam je tebi.«

»Kome da je odnesem?«

»Orestu, sinu Agamemnonovu«, odgovori mlada žena. »Reci mu da te šalje njegova sestra Ifigenija. Reci mu da ona nije umrla u Aulidi, već ju je otela Artemida i povjerila joj službu u ovom hramu. Reci da misli na njega i da ga voli. Reci mu da ona ovdje, u tuđoj zemlji, živi životom jadnim i čemernim i da nije drugo nego običan sužanj.«

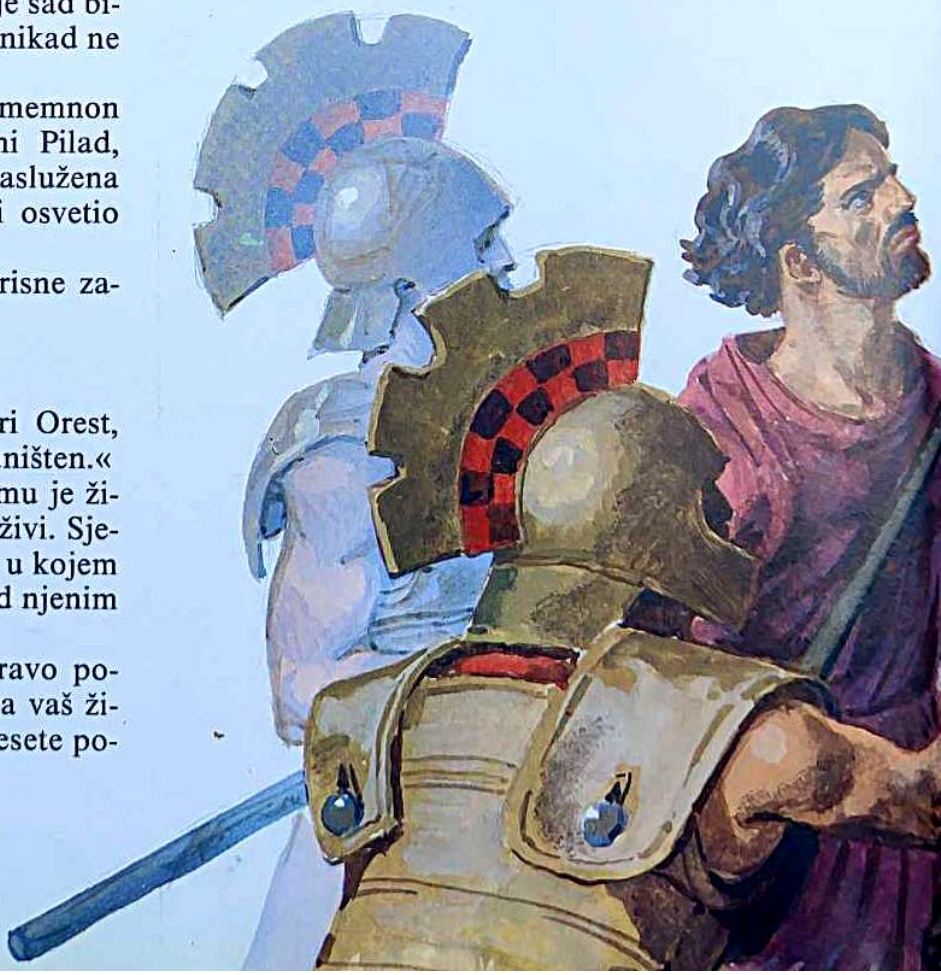

Pilad bez riječi prihvati svitak. Orest je stajao nijem, duboko potresen i zatečen onim što je upravo čuo. Vladala je šutnja, a zatim se Pilad okrene Orestu, pruži svitak prema njemu i reče: »Ovo ti šalje tvoja sestra Ifigenija!«

Sad je došao red na mladu ženu da zanijemi od zaprepaštenja. Kad se snašla, ona pohita da oslobodi svoga brata i zagrli ga. Oči im zaliju suze radosnice. Orest i Pilad tada ukratko objasne razlog njihova dolaska u Tauridu.

»Radije ću umrijeti«, reče Orest, »nego da i dalje živim bježeći od Erinija.«

»Ti nećeš umrijeti, brate moj«, reče Ifigenija. Kao Artemidinoj svećenici Ifigeniji je bilo dopušteno da u hramu boravi kako dugo želi. Zato im nije bilo teško pričekati dolazak noći, kad Ifigenija povede Oresta i Pilada do njihove lađe. Ukrcali su se, ali nisu zaboravili uzeti Artemidin kip iz hrama.

Sunce još nije granulo kad su njih troje već jedrili put Grčke. Kad su se vratili Orest je odnio kip u Atenu, jer mu je tako bio naložio Apolon. Oslobodio se Erinija i u pratnji svoje sestre vratio u Mikenu. U svom su gradu sad mogli započeti nov život ispunjen srećom i spokojstvom.

POLIFEM I ODISEJ

Polifem je bio sin boga mora Posejdona i krasne nimfe. Ipak, nije bio nimalo sličan svojoj majci. Tijelo mu je bilo golemo, obraslo riđim krznom, kosa kuštrava, a k tomu je imao samo jedno oko. Pripadao je narodu Kiklopâ, koji su bili divlji, jednooki divovi.

Div se hranio sirom kojeg je pravio od mlijeka svojih ovaca. Kad bi se, međutim, namjerio na stranca koji bi prolazio tim krajem, Kiklop bi ga nemilosrdno ubio i pojeo.

Jednoga dana, na svom putu iz Troje, Odisej, kralj Itake, usidri svoj brod uz obalu Kiklopova otoka. Na svom povratku u Grčku Odisej je već bio doživio mnoge čudnovate i opasne pustolovine, a sad su njegovu lađu olujni vjetrovi bili skrenuli s puta. Pristao je, ne znajući, baš ispred Polifemove spilje.

Kad su stranci ušli u Kiklopovu spilju da, po običaju, zatraže gostoprimstvo njezina gospodara, div ih spriječi da odu zagradivši izlaz golemim kamenom.

»Pojest ću vas sve do jednog«, reče on hihoćući. »Ti si sigurno vođa — kako se zoveš?«

»Moje ime je Nitko«, odgovori lukavi Odisej.

Njegovi su drugovi bili ukočeni od straha, ali Odisej se snađe i pokuša dobiti na vremenu nudeći Polifemu vino što su ga bili ponijeli da ga popiju u hladu spilje.

Polifem je pohlepno pio slatki napitak i tražio da mu Odisej donosi još tako dugo dok nije zaspao trešten pijan. Odisej i njegovi drugovi uzmu tada jak kolac, gurnu njegov zašiljen vrh u vatru i ostave ga tu tako dugo dok nije bio crven poput žeravice. Zatim ga svom snagom zabiju Kiklopu u ono njegovo jedino oko. Slijep i lud od bola Polifem počne zvati upomoć. Pred spiljom se odmah okupe njegova braća kiklopi.

»Što je s tobom, Polifeme? Tko te ranio?«

»Nitko! Nitko me ranio!«

Misleći da Polifem od njih pravi budale i da se ništa nije dogodilo, kiklopi se vrate u svoje spilje.

Idućeg jutra div s ulaza odmakne kamen da bi pustio svoje ovce na pašu. Kako mu stranci ne bi umakli, opipavao je leđa svake ovce kad je izlazila iz spilje. Ali Odisej pronađe način da se spase: sebe i svoje drugove priveže ispod trbuha životinja i tako ih Polifem nije uspio pronaći.

Pobjegli su što su ih noge nosile, ukrcali se na brod i zaveslali iz petnih žila da što prije isplove na pučinu. Oslijepljeni Polifem shvati da je spilja ostala prazna pa počne bacati goleme stijene u more, ne bi li pogodio Odisejevu lađu. No sve je bilo uzalud. Odisejeva je lukavost još jedanput odnijela pobjedu.

PELOP I HIPODAMIJA

Tantal, kralj Sipila, bio je čovjek okrutan, a uz to nije štovao bogove. Tako, na primjer, nije vjerovao da je Zeus sveznajući.
»Želim se uvjeriti u to da li Zeus uvijek, zaista uvijek sazna sve«, razmišljao je jednoga dana. »Zato ću ga pozvati na večeru zajedno s drugim bogovima i baš me zanima hoće li pogoditi od čega je pripremljena hrana kojom ću ga pogostiti!«
On priredi veliku gozbu na koju su bili pozvani svi bogovi. Na stol su dolazila mnoga birana jela, a kad je gozba bila na vrhuncu Tantal reče: »Oče Zeuse, kušaj ovo naročito jelo koje sam dao pripremiti upravo za tebe i reci mi od čega je pripremljeno!«
Na stol stigne raskošna pečenka, no čim ju je Zeus ugledao grmne gnjevnim glasom: »Tako znači, Tantale! Ti me stavljaš na kušnju! Pa dobro, neka svi znaju da ja vidim sve i znam sve! A ti, bijedniče, ti ćeš zbog ovoga biti kažnjen!«
»Smiluj mi se!« na koljenima ga je preklinjao Tantal. No uvrijeđeni Zeus naredi da ga okuju uz stablo jabuke, na otočiću usred jezera. Jabuke, sjajne i mirisne, visjele su tik uz Tantalovo lice, a svježa voda vlažila mu je usne. No, kad god bi ogladnio i pokušao dohvatiti voće, grane bi izmicale van njegova dohvata, a kad je bio žedan i pokušavao se napiti, voda bi presahnula, tako da nije mogao utoliti glad niti utažiti žeđ. K tomu, Tantal je bio osuđen na vječnu kaznu jer je počinio nečuven zločin: ubio je Pelopa, svog vlastitog sina, i ponudio njegovo meso bogovima kao hranu!
Nakon što je kaznio Tantala, Zeus oživi Pelopa. Pelop se doskora zaljubi u lijepu djevojku koju je jednoga dana sreo.
»Tko si ti, o ljupka ljepotice?« upita on. »Mogu li se nadati da ćeš mi jednom postati ženom?«
Ona mu odgovori tužnim glasom: »Moje je ime Hipodamija i kćer sam Enomaja, kralja grada Pise koji vidiš pred sobom. Okani se svake nade da ću ikada postati tvoja žena, plemeniti stranče, jer moj će me otac udati samo za onog čovjeka koji ga pobijedi u utrci konjskih zaprega.«
»Prihvaćam!« klikne Pelop. »Ja ću ga pobijediti!« Lijepa Hipodamija uhvati ga za ruku i odvede pod gradske zidine na kojima su bile istaknute odsječene glave dvanaestorice mladih ljudi.
»Vidiš, svi su oni pokušali pobijediti moga oca i svi su izgubili život. Moj se otac takmiči zapregom koju vuku dva besmrtna konja, dar njegova oca, boga Aresa. Za tebe će biti najbolje da odeš i zaboraviš me.«
»Ne, ja se ne predajem tako lako. Čekaj me, Hipodamijo, vratit ću se«, odgovori joj Pelop. Kad je to rekao, ode na obalu pa raskrili ruke prema moru.
»Čuj me, o Posejdone, ja sam ti odan i štujem

te! Daruj mi par tvojih konja kojima nema ravnih i koji će trčati brže od Enomajevih! Učini da dobijem trku i oženim se Hipodamijom!«

Jedva je završio svoju molitvu, a iz zapjenjena morskog vrtloga iskoči par konja u propnju. Pelop zahvali Posejdonu molitvom, upregne životinje u kola i pohita u Pisu.

Stupivši pred kralja Enomaja, reče: »O kralju, došao sam zaprositi Hipodamijinu ruku i izazvati te na takmičenje!«

»Odlučio si umrijeti, stranče?« prezrivo mu odgovori Enomaj, a zatim naredi: »Dovezite mi moju zapregu i pozovite moju kćer!«

Hipodamija doskora dođe na trkalište a kad je opazila Pelopa lice joj problijedi. Bila je sigurna da će i on, poput svih ostalih, izgubiti trku i biti ubijen. Velika masa svijeta ispuni arenu u kojoj će se održati takmičenje. Dvojica takmaca skoče na svoja kola i trka započne.

Bila je to divlja i vratolomna trka između Posejdonovih i Aresovih konja, koje su bogovi glasno poticali s planine Olimpa. Dugo su konji galopirali jedni uz druge, udarajući se kopitima i gurajući jedni druge, sve dok napokon Pelopu ne pođe za rukom da stekne prednost pred kraljem. Kralj se nije mirio s tim da će izgubiti i stao je bijesno šibati svoje konje ne bi li se opet poravnao s Pelopom. U jednom trenutku on ispusti uzde i kola udare u stijenu. Kad je pomoć stigla, Enomaj je već bio mrtav.

Pelop se sad mogao nesmetano oženiti Hipodamijom i vladati dijelom Grčke koji je po njemu dobio ime Peloponez. Da sjećanje na veliko takmičenje ne bi izblijedjelo, Pelop je osnovao igre koje se održavaju do dana današnjeg: Olimpijade.

ANTIGONA

Antigona pričeka da padne noć, pa kad su sva svjetla na nebu ugasla a oblaci prekrili Mjesec ona odvažno izađe iz Tebe na ravnicu izvan zidina grada. Sa sobom je nosila sve što je bilo potrebno za pogreb: pomasti, ulje lavendule, mirisni kâd i zavoje. Nakanila je sahraniti tijelo svoga brata Polinika u praznu grobnicu.

Polinik je bio napao grad jer je polagao pravo na prijestolje koje je prisvojio njegov brat Eteoklo, ali oba brata pala su u boju. Kreont, ujak dvojice prinčeva, krunio se zatim za kralja Tebe i naredio da Polinikovo tijelo bude prepušteno psima i strvinarima. Antigona je, međutim, bila uvjerena da i Polinik mora imati dostojan pogreb.

Kad je izlazila iz grada straže je nisu opazile pa je Antigona neometana ni od koga uspjela oprati Polinikovo tijelo, poškropiti ga mirisima, namazati mastima a zatim oviti pogrebnim ovojem. Jecajući odvukla je bratovo tijelo do grobnice i položila ga u nju. Sunce je već bilo visoko kad je Antigona obavila svoj tužni posao pa se, žalosna i klonula od umora, vratila kući.

Prošli su sati a tada nekoliko vojnika kraljeve garde uze bučno lupati na njezina vrata i vikati: »Antigono, Kreont ti naređuje da dođeš. Savjet mudraca te očekuje!«

Kralj je sazivao Savjet mudraca samo kad je trebalo rješavati osobito zamršena i osjetljiva pitanja. Antigona odmah pomisli da ju je netko vidio kako pokapa svoga brata i potkazao je. Ona odvažno stupi pred kraljeve savjetnike. Ne promakne joj da pokraj kralja stoje naoružani stražari.

»Pristupi, Antigono«, reče kralj strogo. Okrenuvši se sijedim glavama on nastavi: »Svima vam je poznato da sam naredio da se Eteoklo — branitelj grada — pokopa kako dolikuje junaku, a da se Polinik — izdajica — prepusti psima i lešinarima u polju. Smatrate li, o mudraci, da je ta odluka bila pravedna?«

»Smatramo«, odgovore njegovi savjetnici, isuviše uplašeni da bi se suprotstavili kralju.
»No ipak«, nastavi Kreont, »netko se nije pokorio mojim naređenjima, jer jutros Polinikova tijela više nije bilo na ravnici pred gradskim zidom!«
Dvoranom zavlada tišina a Kreont doda: »Ovaj stražar vidio je kako netko pokapa tijelo izdajice! Antigono, ti si prekršila moja naređenja! Ti si pokopala Polinika! Stražar, vjeran svojim dužnostima, vidio te. Ne poriči!«
Mirna i puna samopouzdanja, mlada djevojka odgovori: »Ja to ne poričem! Ti si me obavezao svojom naredbom, ali i moje me srce obavezalo svojom! Dakako, dužnost mi je pokoriti se tvojoj volji, ali dužnost mi je i to da poštujem zakone prirode, dobre običaje i naša vjerovanja. Smatram da sam postupila pravedno, a sada ti postupaj sa mnom kako smatraš da je pravedno.«
Kreontov odgovor bio je oštar: »Postupit ću onako kako sam rekao da ću postupiti!« I on naredi da Antigonu živu zazidaju u grobnicu. Jedan od mudrih staraca podsjeti kralja na to da su Antigona i njegov sin Hemon vjereni, ali Kreont na to odgovori: »Ja ću mu već naći drugu ženu.« Hemon je molio svoga oca neka oslobodi Antigonu, ali i njegova je molba bila odbijena.
Cijeli se grad zaprepasti viješću o izrečenoj kazni. Bez i jedne riječi Antigona dopusti da je u grobnicu zazidaju živu.
Prođe nekoliko dana. Grad se zavi u tugu a njegovim ulicama zavlada grobna tišina. Nitko nije prozborio ni riječi i Tebanci se čak nisu usuđivali pogledati jedan drugome u oči. Svi su mislili na jadnu djevojku koja sad umire strašnom smrću. Tada u Tebu dođe Tirezija, slijepi prorok. On odmah stupi pred Kreonta i uputi mu oštre riječi prijekora: »Kreonte, pravda nije na tvojoj strani, a ni mudrost odlukâ. Prema nesretnoj djevojci postupio si nemilosrdno i okrutno. Njezin se jedini zločin sastoji u tomu što je postupila kako su joj nalagale samilost i pravednost! Opominjem te! Opominjem te, Kreonte!«
»Ne želim te slušati!« odgovori kralj, ali Tirezija se na te riječi nije obazirao : »Opominjem te! Skupo ćeš platiti za nepravdu koju si nanio vlastitoj obitelji!«
Kreont se uplaši. Tirezija je bio čovjek dostojan svakog poštovanja i svoje riječi nije rasipao uzalud. Pokoleban, on reče: »Neka bude. Poštedjet ću Antigoni život. Oslobodite je iz grobnice!«
Gomila potrči prema grobnici. Hemon počne udarati o zidove i zazivati svoju voljenu. Ali, kad je posljednji kamen bio uklonjen s ulaza, Hemonu zamru riječi na usnama. Beživotno Antigonino tijelo ležalo je na tlu. Pomilovanje je došlo prekasno. U metežu koji je nastao mladić potegne mač i zarije ga sebi u grudi. Smrtno ranjen padne nauznak, ruku ispruženih prema voljenoj djevojci.
Kreont tada podigne tijelo svoga sina i grcajući u suzama vrati se u palaču. Ali njegovim patnjama još nije došao kraj. Kad je Euridika, njegova kraljica, saznala što se dogodilo u kraljevskoj grobnici, oduzela je sebi život.

KRALJ MIDA

U Frigiji je živio Mida, kralj koji se mogao podičiti svojim bogatstvom, ali ne i pameću. Jednoga dana Dioniz, bog vina, iskrsne pred njim. Dioniz je želio nagraditi Midu za veliku uslugu koju mu je ovaj jednom učinio. »Dragi Mida, reci mi kako da ti se odužim za učinjenu uslugu, kako da ti zahvalim? Ja sam bog i mogu ti ispuniti bilo koju želju.«

Kralj Mida bio je čvrsto uvjeren da je učinio dobar izbor kad je odgovorio ovako: »Vidim da si velikodušan pa ću ti reći svoju želju. Učini da se sve čega se dotaknem pretvori u zlato.«

»Neka bude, želja ti je ispunjena«, reče Dioniz, u čudu vrteći glavom.

Kad je bog otišao, kralj Mida potrči u vrt da isproba svoj dar. Dotakne drvo i ono se istoga trena pretvori u čisto zlato koje je blještalo na suncu. Mida je bio presretan.

»Bit ću bogat i još bogatiji, bit ću nezamislivo bogat!«, ponavljao je trčkarajući amo—tamo. Bilo što da je dotakao — zdjelu ili stablo jabuke, fontanu ili leptira, sve se pretvaralo u zlato. Zlato, zlato, zlato. Tako prođe popodne i svaki je predmet u palači, svaki komad namještaja, bio pretvoren u dragocjenu kovinu.

Dođe večer i Mida ogladni i ožedni. Sjedne za stol i veselo posegne za pečenim pilećim batkom. On smjesta postane hladan, gladak, tvrd i težak. Pretvorio se u zlato. Ista se stvar dogodi s voćem, vinom i vodom, sa svime što je kralj dotakao svojom uzdrhtalom rukom. Sve je postajalo blještavo žuto i nije bilo za jelo.

Mida shvati da je njegova želja bila nerazumna pa uzme zapomagati i dozivati Dioniza da ga izbavi. Toliko se uplašio da će umrijeti od gladi i žeđi da ga je Dioniz velikodušno oslobodio čarolije. Savjetovao je Midi da pođe na izvor rijeke Paktola i okupa se u njenoj vodi na mjestu gdje je izvirala na površinu zemlje pa će sa sebe sprati prokletstvo zlata.

U drugoj prilici Mida je načinio još jednu pogrešku u susretu s bogovima i to tada kad mu

se put ukrstio s putom Apolona, boga glazbe i pjesništva.
Mida je bio vrlo uobražen čovjek, o svemu je izricao svoj sud a umišljao je da je stručnjak i za glazbu. U natjecanju između Pana i Apolona, kad je Midi pripala dužnost prvog čovjeka porote koja je imala proglasiti pobjednika, Panovu je svirku počeo kovati u zvijezde. Apolon se našao uvriježenim i odlučio osvetiti se.
Jednoga dana, kad je kralju češljao kosu, sluga primijeti da se s kraljevim ušima događa nešto čudnovato. Bile su prekrivene dlakama i vrlo šiljate. »Možda mi se samo učinilo«, pomisli čovjek i nikome ne rekne ni riječi. No dan za danom Midine su uši postajale sve šiljatije, prekrivala ih je sve gušća dlaka, a zatim ih više nije mogao sakriti u svojoj kruni. Kad ih je vidio u ogledalu, kralj je kriknuo užasnut. Pokušao ih je iščupati, ali mu to ne pođe za rukom. Naredio je zatim sluzi, zaprijetivši mu pogubljenjem, da nikome o tome ne kaže ni riječi. Zatvorio se u svoju palaču a trakom u boji kraljevskog purpura omatao je glavu.
No sluga je gorio od želje da sve nekome ispriča i nakon dugih tjedana šutnje nije više mogao izdržati. Otišao je u polje, iskopao u zemlji rupu i šapnuo u nju: »Kralj Mida ima magareće uši!«
Zatim je hitro zatrpao rupu. Tako se napokon oslobodio nesnosna tereta tajne, a nikome nije rekao ni riječi.
Vrijeme je prolazilo i jednog vjetrovitog jutra šapat dopre kroz prozore kraljevske palače: »Kralj Mida ima magareće uši... Magareće uši...«
Svi podanici kraljevstva saznali su njegovu tajnu i vijest se pronosila od usta do usta, sve dalje i dalje i svi su se smijali: »Jeste li čuli? Kralj Mida ima magareće uši.«
Što se zapravo dogodilo? Na mjestu na kojem je sluga bio zakopao svoju tajnu, izrasla je visoka, vitka trska. Šuštala je na povjetarcu, kojim se Apolon toliko volio poigravati, pjevušeći tiho: »Kralj Mida ima magareće uši. Magareće uši... magareće uši...«

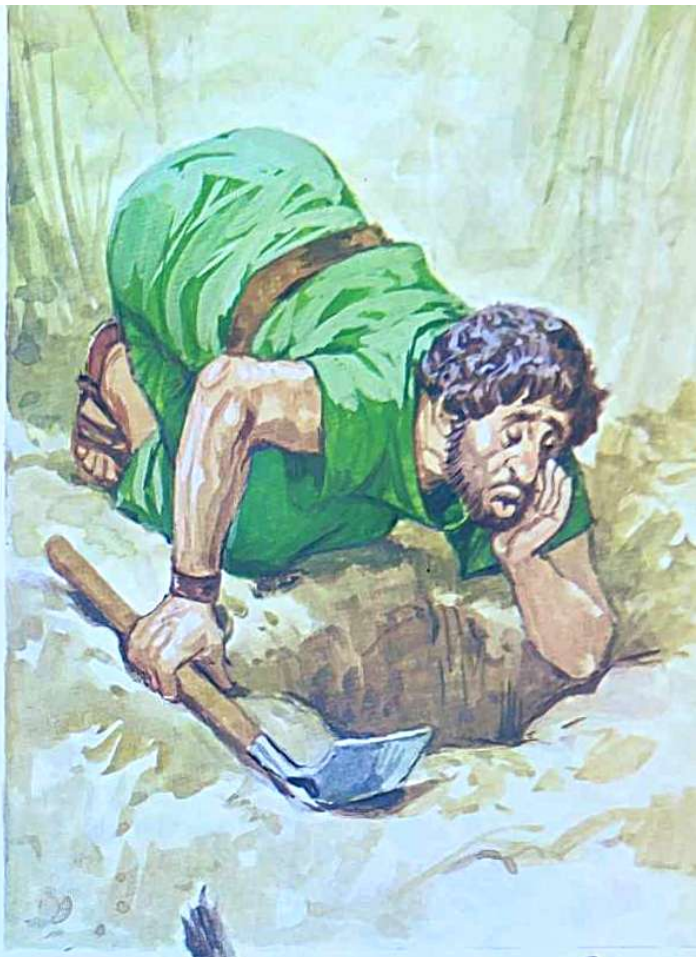

HAD I PERZEFONA

Demetra, boginja zemljoradnje, imala je ljupku kćer po imenu Perzefona. Jednoga dana, dok je brala cvijeće u polju, djevojka je zapela za oko Hadu, bogu podzemlja, i očarala ga svojom ljepotom i mladošću. Bog se ludo zaljubio u djevojku, prikrao joj se na svojim kolima, oteo je i iščeznuo u golemu vrtlogu, odnoseći je u Carstvo tmine.

Demetra je u svojoj palači čekala i čekala na povratak svoje kćeri, a kad se Perzefona nije vratila pošla je kroz polja, gajeve i šume da je traži. Posvuda je tražila, zovući je po imenu, sve tužnija i nesretnija. Ma koliko Demetra dozivala, Perzefona joj se nije mogla odazvati iz dubina podzemnoga svijeta. Očajna Demetra prolijevala je suze sve dok joj Helije, bog sunca, koji je u svojim plavetnim visinama bio svjedok otmice, nije rekao što se dogodilo.

»Uzalud tražiš svoju kćer, Demetro. Ukrao ju je bog Had jer je odlučio da je učini kraljicom Podzemnog svijeta.«

Demetra pohita Zeusu i ostalim bogovima, preklinjući ih da joj pomognu osloboditi Perzefonu. No nitko joj nije bio voljan pomoći.

Očajna Demetra napusti Olimp i počne lutati svijetom, jer se nije mogla pomiriti s onim što ju je snašlo. Plakala je bez prestanka i gdje su joj suze dodirnule tlo, sve raslinje i drveće se sušilo. Uskoro su ljudi počeli gladovati. Ništa nije raslo i životinje su počele ugibati jer više nije bilo trave. Zeus se tada smilovao ljudima. Demetru nije uspio nagovoriti da se vrati na Olimp pa je poslao Hermesa, boga glasonošu, u podzemni svijet s nalogom da Had oslobodi Perzefonu i vrati je njezinoj majci. Hermes je obuo svoje čarobne sandale, pomoću kojih je mogao letjeti, otišao je Hadu i ponovio Zeusovu poruku.

»Zeusova je volja zakon«, odgovorio je Had. »Iako je to protiv moje želje, pustit ću Perzefonu da se vrati svojoj majci.«

Dao je pozvati Perzefonu i rekao joj da je slobodna i može ići kamo želi. No prije nego je otišla Had je nagovori da pojede nekoliko sjemenki začarana mogranja. Bila je to hrana mrtvih koja je izazivala neodoljivu čežnju za povratkom u podzemni svijet.

Iz tame podzemnog svijeta Perzefona se vratila na svjetlo dana. Demetra je pohitala da je zagrli i poljubi, a tada se iznenada dogodi čudo. Zemlja je ponovo postala zelena, posvuda je nicalo cvijeće i jestive biljke pa su ljudi i životinje imali što jesti i nastavili su živjeti u zadovoljstvu i sreći.

Prošlo je nekoliko mjeseci a tada Perzefonu obuzme napodnošljiva nostalgija. Ona reče svojoj majci: »Sretna sam s tobom, ali nešto me poziva da se vratim u podzemni svijet gdje me čeka moj muž.«

Ma koliko nagovarala kćerku da je ne napušta, sve je bilo uzalud i Demetra shvati da je Had dao Perzefoni sjeme začarana mogranja.

Tako se Perzefona vratila Hadu i ostala s njim nekoliko mjeseci. Za to vrijeme voćke su prestale donositi plodove, drveće je izgubilo lišće, snijeg prekrio zemlju a vjetar sjeverac ponovo zapuhao donoseći olujno nevrijeme i zimu. Ipak, nakon nekoliko mjeseci kćer se vratila svojoj majci, zemlja je ponovo ozelenjela i prekrila se travom i cvijećem.

Zeus je odlučio da Perzefona veći dio godine provodi sa svojom majkom Demetrom, a četiri mjeseca sa svojim mužem Hadom. Jedino tako svi su mogli biti sretni i zadovoljni.

Upravo zato smjenjuju se godišnja doba, a zemlja zapada u tugu kad Perzefona ode u podzemni svijet. I tako će biti sve do konca svijeta.

RJEČNIK GRČKE MITOLOGIJE

Afrodita (»Rođena iz pjene«, u rimskoj mitologiji Venera): boginja ljubavi, plodnosti i ljepote. Prema jednim mitovima bila je kći najvišeg boga Zeusa i boginje kiše Dione. Prema drugima, rodila se iz morske pjene i izašla iz mora na otok Cipar. Muž joj je bio Hefest, božanski kovač, ali njemu nije bila osobito vjerna i imala je mnoge ljubavnike, među kojima i Aresa, boga rata. Budući da je ljubav u životu ljudi i bogova igrala veliku ulogu, Afrodita je postala jednom od najmoćnijih boginja grčkih mitova. Imala je brojne pomoćnike i pomoćnice, od kojih je najslavniji bio Eros, mladi bog ljubavi, čijim strijelama nitko nije mogao umaći.

Amazonke (»One koje nemaju dojku«): narod ratobornih žena koji je nastavao sjeverne obale Male Azije, ili krajeve pod Kavkazom. Praotac im je bio bog rata Ares. Po zlu poznate postale su zbog čestih pljačkaških pohoda u susjedne zemlje. Umjesto muškaraca, koje bi prognale, u ratnoj su se vještini kod njih obučavale žene. Ime im potječe od riječi »amazos«, tj. »besprse«, jer su sebi, pričalo se, u mladosti uklanjale jednu dojku da im ne smeta pri zatezanju luka. Mnogi junaci borili su se s Amazonkama i to uz promjenljivu sreću. Među njima se našao i Heraklo, najveći junak grčkih mitova, zatim atenski kralj Tezej, a posljednji put s Grcima su ukrstile oružje u trojanskom ratu u kojem su se njihovi odredi borili na strani Trojanaca.

Apolon (»Ništitelj«): sin Zeusa i titanke Lete, mlad i lijep bog svjetla i sunca, liječenja i umjetnosti, čuvar života i poretka, nepogrešiv strijelac i moćni vrač, brat blizanac boginje lova Artemide. Rodio se na otoku Delosu, kamo se njegova majka sklonila bježeći pred čudovišnom zmijom Pitonom, kojom ju je progonila Zeusova ljubomorna žena Hera. Proljeće i ljeto provodio je u Delfima, proročištu u podnožju gore Parnasa, koje je osnovao u čast svoje pobjede nad Pitonom. Ujesen odlazio bi u Hiperboreju, zemlju vječnog proljeća. Svaki Apolonov povratak na Olimp, sjedište bogova, donosio je radost i dobro raspoloženje. Nerazdružive pratilje bile su mu Muze, boginje umjetnosti. Nitko od bogova nije bio ravan Apolonu u sviranju na liri. Ljudi su ga štovali zato jer je bez umjetnosti život čovjeka lišen ljepote, a bojali su ga se jer se osvećivao sijući kugu strijelama iz svog srebrnog luka.

Ares (»Propast«, »Zator«, u rimskoj mitologiji Mars): sin Zeusa i Here, bog rata vođena u mržnji i jarosti pa zbog toga neizvjesna ishoda. Volio je rat radi rata, radi zveketa oružja, bojne vreve, junaštva boraca i mirisa prolivene krvi. Mrzio je mir i poredak koji sprečava da se rat rasplamsa. Osobno se pojavljivao na bojištima, obično u pratnji dvojice svojih sinova, Dima i Foba, koji su bili utjelovljenja strave i užasa. Bio je nestalan i nepouzdan jer je u bitkama pomagao čas jednu čas drugu stranu. Vozeći se na bojnim kolima, sijao bi smrt svuda oko sebe. U njega se zaljubila boginja ljubavi i ljepote Afrodita i rodila mu čak petoro djece. Smatrali su ga praocem Amazonki, naroda ratobornih žena.

Argonauti (»Mornari s lađe Argo«): sudionici pohoda za zlatnim runom. Priča o Argonautima vrlo je stara i zabilježena je još u sedmom stoljeću prije naše ere, a u historijskim su je vremenima, uz brojne druge grčke mitove, obradili pjesnici raznih naroda. Pohod je bio slavan ne samo po tomu što su u njemu sudjelovali najveći junaci grčkih mitova, i po tomu što je završio uspješno, nego prije svega zbog toga što nitko od pedeset njegovih sudionika nije poginuo. Ne računamo pritom mladog Hilu, Heraklova prijatelja, koji se toliko svidio nimfama u Miziji da su ga otele i odlučile trajno zadržati u svom društvu.

Artemida (»Nepovrediva«; rimska Dijana): kći najvišeg boga Zeusa i titanke Lete, boginja lova, vladarica prirode i životinja, boginja Mjeseca i porođaja, sestra blizankinja boga Apolona. Rodila se na Delosu, gdje je njezina majka našla utočište na bijegu od čudovišne zmije Pitona, kojom ju je progonila Zeusova ljubomorna žena Hera. Ljudi su je zamišljali kao lijepu djevojku s lukom i strijelom, uvijek praćenu životinjama. U živote ljudi upletala se često i mogla je na njih poslati ludilo, uzetost ili smrt.

Atena (Nejasna značenja imena; rimska Minerva): kći najvišeg boga Zeusa, boginja mudrosti i pobjedonosnog rata, zaštitnica pravičnosti, poretka i umjetnosti. Zeus ju je rodio iz vlastite glave iz koje je izašla pod punim naoružanjem. Tako rođena bila je utjelovljenje Zeusove snage i mudrosti. Otac ju je volio više nego ostale svoje kćeri i pred Atenom nije imao tajni. Rado je provodio vrijeme u razgovoru s njom kao sa svojom vlastitom misli. Zbog naklonosti svoga oca i vlastite uzvišenosti, plemenitosti i ljepote, bila je jedna od najmoćnijih boginja grčkih mitova. Ljude koji su je štovali štitila je od neprijatelja. Od najstarijih vremena bila je boginja razborito vođenog rata koji redovito završava pobjedom, što se nikako ne bi moglo reći za ratove vođene pod zaštitom njezina nestalnog i krvoždnog brata Aresa. Napose je voljela i štitila Atenu, grad oko kojeg se sporila sa svojim stricem, bogom mora Posejdonom. U sporu je pobijedila jer je Atenjanima poklonila vredniji dar — drvo masline. Zaštićivala je i branila gradove koji su u hramovima čuvali paladije, njezine posvećene kipove. Da bi osvojili Troju, Grci su iz njezina glavnog hrama morali ukloniti paladij. Pošlo je to za rukom lukavom itačkom kralju Odiseju. Uvrede je Atena kažnjavala nemilosrdno, ali dala se umilostiviti lakše nego druge boginje. Zaštićivala je posebno Odiseja na njegovu dugu povratku kući iz trojanskog rata, Agamemnonova sina Oresta, a prije njih napose junaka Perzeja.

Atlant (»Onaj koji silno trpi«): sin titana Japeta i okeanide Klimene, div koji na svojim ramenima drži nebeski svod. Sudjelovao je u neuspjeloj pobuni titana protiv olimpskih bogova. Nebeski svod morao je držati jer ga je time kaznio najviši bog Zeus. Tereta se oslobodio samo jedanput i to nakratko. Nadmudrio ga je i ponovo mu ga naprtio na leđa junak Heraklo, kojemu je lakovjerni Atlant k tomu još i pribavio zlatne jabuke iz vrtova Hesperida.

Delfi: mjesto u Fokidi, na južnim obroncima gore Parnasa, čuveno u cijelom grčkom svijetu po proročištu u hramu boga Apolona, gdje je proricala slavna Pitija. Njezina često nejasna proročanstva delfijski su svećenici tumačili kao volju Apolona i drugih bogova i tako nerijetko utjecali na zbivanja u cijelom grčkom svijetu.

Demetra (»Majka Zemlja«; rimska Cerera): kći titana Krona i njegove žene Reje, boginja plodnosti zemlje i poljodjelstva. Bojeći se da ga, u skladu s proročanstvom, s prijestolja ne zbace njegovi potomci, Kron je svu svoju djecu gutao čim su se rodila. To se dogodilo i Demetri. Kao božansko biće ona je i dalje živjela u njegovoj utrobi, odakle ju je, uz ostalu braću, oslobodio njezin najmlađi brat Zeus. Naučila je ljude kako da obrađuju zemlju i žive u stalnim naseobinama.

Dioniz (»Božansko drvo«; rimski Bakhus): sin najvišeg boga Zeusa i kćeri tebanskoga kralja Kadma, bog vina i vinogradarstva. Naučio je ljude kako da od grožđa dobivaju vino, isticao se veselošću i druželjubivošću. Kao boga ljudi su ga počeli štovati zato jer ih je oslobađao briga i ispunjavao im život radošću. Vino, njegov dar, ljudi cijene i danas.

Erida (»Svađa«): kći boginje noći Nikte, boginja svađe i razdora. Nije bila pozvana na svadbu morske boginje Tetide i Peleja, kralja Ftije, pa je zbog toga posvađala boginje Heru, Atenu i Afroditu. Ta je svađa dovela do krvavog trojanskog rata koji se vodio punih deset godina. Uz Eniju, boginju nasilne smrti, sudjelovala je u bitkama jureći ispred kola boga rata Aresa, sijući među borce mržnju i želju za ubijanjem. Nisu je voljeli ni bogovi ni ljudi.

Erinije (»Srde«; rimske Furije): boginje osvete, rođene iz krvi boga neba Urana, kojega je ranio i svrgnuo s vlasti njegov vlastiti sin Kron. Bile su zastrašna izgleda a njihovu prodornu pogledu nije izmakao ni jedan zločin u kojemu je pala krv. Nemilosrdno su progonile ubojice i zločince, koji se pred njima nisu mogli sakriti čak ni u podzemni svijet, ali pravednici ih se nisu morali bojati. Kao utjelovljenja grižnje savjesti, jednako su progonile i moćnike i obične ljude, i kraljeve i prosjake. Čak su i bogovi pred njima morali biti na oprezu.

Eros (»Ljubav«; rimski Amor): bog ljubavi. Prema starim mitovima rodio se iz prvobitna Kaosa, a prema novijima bio je sin boga rata Aresa i boginje ljubavi i ljepote Afrodite. Letio je svijetom nošen svojim zlatnim krilima, naoružan lukom i strijelama birao žrtve i onaj kojeg bi pogodio podlegao bi ljubavi. Malo je bogova i ljudi u čiji se život Eros nije umiješao.

Eter (»Zrak«): bog svjetla, sin Ereba, boga vječne tame, i boginje noći Nikte, utjelovljenje prozirne modrine koja okružuje svijet i zraka koji ljudi udišu. Umjetnici su ga prikazivali kao lijepa mladića, često u društvu njegove sestre Hemere, boginje vedroga dana.

Geja (»Zemlja«; rimska Tera): Zemlja nastala iz prvobitna Kaosa i boginja zemlje. Nazivali su je još i Majkom Zemljom i smatrali roditeljkom svega što je na zemlji živjelo i raslo. Sama od sebe rodila je Urana, zvjezdano nebo, sve planine i mora, a kad je Uran postao vladar nad svijetom postala mu je ženom i rodila mu brojne potomke — titane, kiklope i Hekatonhire, pedesetoglave i storuke divove.

Giganti (»Snažni zemljani«): sinovi boginje zemlje Geje, rođeni od kapi krvi boga neba Urana. Kao potomci bogova starijih od olimpskih, nisu priznavali vlast najvišeg boga Zeusa. Iako su od Majke Zemlje dobili biljku koja ih je štitila od oružja bogova i gotovo osvojili Olimp, najviši bog Zeus munjama ih je oborio jednog za drugim na zemlju i tu ih poubijao

njegov smrtni sin Heraklo, pred čijim je oružjem Gejina čarolija bila nemoćna.

Gorgone (»Strašne«): kćeri morskoga boga Forkija i njegove žene Kete, strašne nakaze, bića s krilima i šakama od kovine, kojima su umjesto kose na glavi rasle zmije otrovnice. Dvije od njih, Stena i Eurijala, bile su besmrtne, a treća, Meduza, smrtna. Ubio ju je junak Perzej.

Greje (»Starice«): kćeri morskog boga Forkija i njegove žene Kete, sestre čudovišnih Gorgona, svadljive starice koje su provodile neveseo život — sve tri imale su samo jedno oko i jedan zub. Uporno su odbijale da Perzeju odaju mjesto gdje žive Gorgone, ali ih je on na kraju na to prisilio. Brat im je bio zmaj Ladon koji je čuvao zlatne jabuke u vrtovima Hesperida.

Had (»Onaj koji sjedinjuje«; rimski Pluton): sin titana Krona i njegove žene Reje, bog podzemnog svijeta. S braćom Zeusom i Posejdonom činio je trojstvo najviših bogova starih Grka. Vlast nad podzemljem dobio je kockom, nakon pobjede nad Kronom. U njegovo su carstvo odlazile duše pokojnika, bez obzira na to jesu li za života na ovom svijetu ljudi bili dobri i pravedni, ili zli i nepravedni. U dubinama Hadova carstva nalazio se Tartar, bezdani ponor vječne tame. Sunovraćanje u taj ponor smatralo se jednom od najstrašnijih kazni i u njega je Zeus bacio titane koji su se borili protiv njega. Ulaz u podzemlje čuvao je troglavi pas Kerber. U Erebu, ne manje mračnu predjelu podzemnog svijeta, nalazila se Hadova palača iz koje je, zajedno sa ženom Perzefonom, vladao bogovima podzemlja i dušama umrlih.

Haron (»Svjetlucavih očiju«): sin boga vječne tame Ereba i boginje noći Nikte, prijevoznik mrtvih u podzemni svijet. Prevozio je čamcem preko dviju rijeka podzemnoga carstva, Stiksa i Aheronta, i to samo u jednom smjeru. Natrag nikada. Njegovim su se uslugama, prema grčkom vjerovanju, mogle koristiti samo duše onih umrlih koji su sahranjeni obredno, tj. u skladu s običajima. Duše nesahranjenih morale su lutati obalama podzemnih rijeka sve do kraja vremena.

Hefest (»Plameni«; rimski Vulkan): sin Zeusov i Herin, bog vatre i kovač. Rodio se hrom, ali unatoč tomu bio je prvi od bogova u poslovima koji se obavljaju vlastitim rukama. Bogovima je na Olimpu sagradio veličanstvene palače od zlata, srebra i bronce. Ahileju, najhrabrijem grčkom ratniku pod Trojom, iskovao je sjajno oružje. Inače, u ratove se nije upletao. Prednost je davao radu i štitio marljive ljude koji ne haju od fizičkog rada. U ljubavi nije bio osobite sreće. Njegova žena Afrodita, boginja ljubavi, bezočno ga je varala.

Hera (»Gospodarica«; rimska Junona): kći titana Krona i njegove žene Reje, žena najvišeg boga Zeusa, zaštitnica braka i porodiljâ, Zeusova suvladarica i savjetnica. Svojom bračnom vjernošću bila je uzor svim boginjama i smrtnim ženama. Mužu je zagorčavala život zbog njegovih brojnih ljubavnih pustolovina. Zbog bračnih svađa božanskih supružnika tresao se Olimp, no na kraju bi sve dobro završilo gozbama pomirenja muža i žene. Zeusovu djecu rođenu izvan braka, a i njihove majke, Hera je nerijetko progonila. Uporno i nemilosrdno zagorčavala je život Heraklu, najvećem junaku grčkih mitova.

Heraklo (»Herina slava«; rimski Herkul): sin Zeusa i Alkmene, kraljice Tirinta, najveći junak grčkih mitova. Pravim imenom zvao se Alkid, a Heraklom su ga prozvali naknadno jer je »kroz Heru stekao slavu«, savladujući brojne prepreke koje mu je boginja postavljala na njegovu životnom putu. Nakon mnogih junačkih djela koja je izvršio i po kojima je postao slavan diljem Helade, njegov ga je otac Zeus uzeo k sebi na Olimp, pogostio nektarom i ambrozijom i nagradio dostojnom nagradom: besmrtnošću.

Hermes (»Stup«; rimski Merkur): sin Zeusa i plejade Maje, glasnik bogova, bog trgovaca, izumitelja, putnika i varalica. Najspretniji i najlukaviji od svih olimpskih bogova. Onoga dana kad se rodio ukrao je Apolonu, svom starijem bratu, stado krava i nekažnjeno mu je uspjelo zadržati ga za sebe. Pastirima je darovao pastirsku frulu, trgovcima vage i utege, a ljudima od pera pismo i knjige. Zbog njegove brzine i snalažljivosti Zeus mu je povjerio značajnu službu: postao je njegov glasnik i jedan od izvršilaca njegove volje. Pomagao je i zaštićivao sve poduzetne ljude, napose one oštroumne, pa makar bili i varalice.

Hesperide (»Večernje«): kći titana Atlanta i boginje noći Nikte. Bile su tri — Egla, Eritija i Hesperetusa. Na dalekom su zapadu, uz zmaja Ladona, čuvale drvo sa zlatnim jabukama, vjenčani dar kojeg su Hera i Zeus dobili od boginje zemlje Geje. Tri je jabuke, uz pomoć njihova oca Atlanta, odnio Heraklo, a jednom (na koju je napisala »Najljepšoj«) boginja svađe Erida zavadila je Heru, Atenu i Afroditu i uzrokovala krvav i dugotrajan trojanski rat.

Hestija (»Ognjište«; rimska Vesta): kći titana Krona i Reje, boginja domaćeg ognjišta. Zeus joj je povjerio da bude zaštitnica spokojna i skladna obiteljskog života kojeg je simbol bila vatra kućnog ognjišta. Zaštićivala je prognanike, a i cjelokupno pučanstvo grada-države (polisa), za koji se smatralo da je jedna velika obitelj.

Hidra (»Vodena zmija«): kći stoglavog diva Tifona i Ehidne, poluzene-poluzmije, nesavladivo čudovište s devet zmajskih glava koje je živjelo u močvarama grada Lerne, ubijajući ljude i stoku. Ipak, jednom čovjeku nije bila dorasla — Heraklu, najvećem junaku grčkih mitova.

Jazon (»Vidar«): sin kralja Ezona i Eteoklimene, vođa pohoda Argonauta u Kolhidu. Grad Jolk u Tesaliji utemeljio je Jazonov djed Kretej, ali ga nije naslijedio Ezon, njegov otac, nego njegov stric Pelija. Jazon je dokazao Peliji da je, što se junaštva tiče, dostojan nasljednik prijestolja, ali pokazalo se da mu nije ravan u spretnosti i lukavosti kojima se prigrabljena vlast čuva za sebe.

Kaos (»Bezoblična tvar«): početak i izvor svega na svijetu. Grci su ga zamišljali kao smjesu bezoblične tvari u beskraju prostora, iz koje je nastalo sve što jest — svjetlo, tama, noć, dan, zemlja, nebo, podzemni svijet. Kaos je bio izvor ljubavi a nju su smatrali najjačom silom svemira. Božansko biće, u kojem su utjelovili početak svega, doskora je u gospodstvu nad svijetom zamijenio Kron.

Kentauri (»Oni koji bodu bika«): narod divljih poluljudi-polukonja, neprijateljski ljudima, koji je nastavao Tesaliju i Arkadiju. Slavan je bio njihov boj s ljudima, koji se zametnuo na svadbi lapitskoga kralja Piritoja i Hipodamije, iako je po kentaure završio neslavno. Zagrijani vinom pokušali su oteti žene koje su bile na gozbi, ali su grčki junaci nadjačali nasilnike i većinu poubijali. Poštovanje ljudi zaslužio je jedan među njima, kentaur Hiron. Mudar i obrazovan, bio je učitelj mnogih mitskih junaka: Kastora i Polideuka, Jazona, Peleja i Ahileja.

Kerber (»Blijedi«): sin stoglavog diva Tifona i polužene-poluzmije Ehidne, pas podzemnog svijeta. Bio je troglav, zmije su mu ovijale šiju, a rep završavao zmajskom glavom. Čuvao je ulaz u podzemlje, susretljivo propuštajući duše umrlih na ulazu. Napolje nije puštao nikoga. Njegova stražarska revnost postala je poslovičnom.

Kiklopi (»S okruglim okom«): divovi golema rasta, s jednim okom nasred čela. Otac im je bio Uran a majka boginja zemlje Geja. Pomogli su Zeusu kad je poveo borbu protiv svoga oca Krona. Nastavali su otoke daleke zemlje Hiperije, bavili se stočarstvom i živjeli u spiljama. Bogove nisu štovali, a za običaje ljudi nisu hajali. Jedan od njih, Posejdonov sin Polifem, platio je to jedinim svojim okom, a itački kralj Odisej susret s divovskim ljudožderom životima šestorice svojih drugova.

Kron (»Gospodar«; rimski Saturn): sin boga neba Urana i boginje zemlje Geje. Najmlađi od dvanaestorice titana, na prevaru je savladao svoga oca Urana, svrgnuo ga i preuzeo vlast nad svijetom. Sa svojom ženom Rejom imao je šestoro djece: sinove Hada, Posejdona i Zeusa i kćeri Hestiju, Demetru i Heru. Svrgnuo ga je s vlasti njegov najmlađi sin Zeus i sunovratio ga, zajedno s titanima koji su ga pomagali u borbi, u bezdan Tartar.

Meduza (»Vladarica«): jedna od tri Gorgone, nakazna kćer morskog boga Forkija i njegove žene Kete. Za razliku od svojih sestara bila je smrtna. Njezinim su likom, da uplaše neprijatelje, bogovi i junaci ukrašavali svoje štitove i oklope.

Minotaur (»Minosov bik«): čudovište s tijelom čovjeka i glavom bika, koje je živjelo u Labirintu na otoku Kreti. Rodila ga je Pasifaja, žena kralja Minosa. Minotaur se hranio ljudskim mesom, a Minos mu je svakih devet godina prinosio kao žrtvu mlade Atenjane. To je svijetu trebalo pokazati tko vlada Sredozemnim morem i njegovim obalama. Strašnoga danka grad je oslobodio junak Tezej. Ubio je Minotaura.

Muze (»Izumiteljice«): kćeri najvišeg boga Zeusa i Mnemosine, boginje pamćenja. Bile su zaštitnice umjetnosti i znanosti i bilo ih je devet. Svaka je bila pokroviteljica jedne umjetnosti, vještine ili područja ljudskoga znanja. Svojim su pjevanjem i plesom razveseljavale olimpske bogove i same sebe. Vođa im je bio bog Apolon. Ljudima su bile sklone, a njihovi miljenici među smrtnicima bili su pjesnici.

Nereide (»Nerejeve kćeri«): kćeri morskog boga Nereja i njegove žene nimfe Doride. Živjele su u podmorskim spiljama. Vrijeme su provodile u pjesmi, plesu i zabavama s morskim bogovima. Ljudima su bile sklone i pomagale pomorcima u nevolji. Oni su, zauzvrat, njihovim likovima ukrašavali pramce svojih lađa.

Nimfe (»Mlade žene«): niže boginje voda, šuma i gora. Bile su ljepotice i zato su njihovo društvo tražila njima slična bića: sileni, satiri i pani. Pjesmom i plesom često su zabavljale bogove Apolona i Dioniza. Bogovima i ljudima izrodile su mnoge potomke.

Olimp: Planina u Tesaliji čiji je vrh, prema grčkom vjerovanju, doticao nebesa. Tu je bilo sjedište najvišeg boga Zeusa. On je živio u veličanstvenoj palači od zlata, koju mu je sagradio njegov sin, bog Hefest. Na Olimpu su živjeli i drugi najviši bogovi grčke mitologije. Tu su se održavale njihove sjajne gozbe, otud su vladali svijetom i upravljali sudbinama ljudi.

Pan (»Pastir«): sin nimfe Driope i boga Hermesa, ili Zeusa i nimfe Enide, bog šuma, lovaca i pastira. Majka ga je napustila odmah po rođenju jer se rodio rogat, bradat i s kozjim nogama. No nije ga napustio bog Hermes i odnio ga je na Olimp. Bogovi su se toliko smijali njegovu izgledu da je Pan uvrijeđen sišao na zemlju. Nastanio se u šumama Arkadije. Družio se najviše s bogom Dionizom. Apolo-

na je naučio vračati. Volio je napasati stoku i svirati na fruli. Ljudima je bio sklon, napose pastirima kojima je bio zaštitnik.

Pandora (»Svime obdarena«): žena titana Epimeteja. Kivan na ljude, koji su se osilili i prestali štovati bogove, Zeus ih je, zahvaljujući znatiželjnoj Pandori, »darivao« nedaćama i zlom.

Perzefona (»Smrtonosna«; rimska Prozerpina): kći najvišeg boga Zeusa i boginje Demetre, žena Hada, boga podzemnog svijeta. U čast njezinu i njezine majke održavale su se tzv. eleuzinske misterije, obredi kojima su stari Grci pokušavali proniknuti u tajne ljudskog života i čovjekove prekogrobne sudbine.

Perzej (»Ništitelj«): sin Zeusa i Danaje, kralj Arga. Bio je lijep, hrabar i uspješan, što su bile česte osobine junaka grčkih mitova. Oženio se krasnom Andromedom, kćerkom etiopskoga kralja Kefeja, koju je spasio od smrti u raljama morske nemani. Jedina sjenka Perzejeva života bilo je ubojstvo njegova djeda Akrisija. Ali on je pri tome bio samo izvršilac volje usuda. A usudu, ili sudbini, morao se pokoravati čak i Zeus, najviši bog.

Pitija: službeno ime proročice, svećenice Apolonova hrama u Delfima, koja je obznanjivala volju bogova. Za nju znamo i iz mitova i iz povijesti stare Grčke. Sjedila je nad pukotinom u stijeni, iz koje su izbijala omamna isparenja. Pitija ih je udisala i kao u bunilu mrmljala teško razumljive riječi. Iz njih delfijski su svećenici oblikovali odgovore onima koji su došli tražiti savjet proročišta. Pitija je Zeusovu volju često obznanjivala dvosmisleno i mnogi su skupo platili zato što su netočno tumačili njezine odgovore. No to, dakako, nije bila Pitijina krivica.

Posejdon (»Vodeni«; rimski Neptun): sin titana Krona i njegove žene Reje, bog mora. Uz brata Zeusa, boga neba i zemlje, i Hada, boga podzemnog svijeta, pripadao je trojstvu najmoćnijih bogova grčke mitologije. Bio je gospodar svih morskih božanstava i svega što je u moru živjelo i raslo. Svojim trozubom dizao je strahovite oluje, a uzrokovao je i podzemno i podvodno drhtanje tla — potrese. Bio je nestalne i osvetoljubive ćudi i uporno se osvećivao zbog nanesenih uvreda. Progonio je itačkoga kralja Odiseja i deset dugih godina onemogućavao mu povratak na rodni otok zato jer mu je oslijepio sina Polifema. Golemu morsku neman poslao je da uništi Etiopiju. Ljudima je inače bio sklon. Vjerovalo se da im je darovao konja i naučio ih kako da ga ukrote.

Prometej (»Onaj koji misli unaprijed«): sin titana Japeta i boginje Temide. Bio je utjelovljenje hrabrosti i prkosna otpora. Iako je u pobuni protiv Krona sudjelovao na strani Zeusa, hrabro mu se suprotstavio kad je najviši bog odlučio uništiti ljudski rod. Lik toga titana smatra se jednim od najznačajnijih likova grčke mitologije.

Reja (»Tekuća«; rimska Ops): kćerka boga neba Urana i boginje zemlje Geje, žena titana Krona, majka najvišeg boga Zeusa i još petoro najviših olimpskih bogova. Oduprla se mužu koji je nemilosrdno proždirao svoju djecu čim bi se rodila. Zahvaljujući upravo Rejinoj pomoći Zeus je svrgnuo Krona i postao vladar svijeta.

Silen (»Onaj koji tetura«): starčić, odgajatelj boga vina Dioniza i njegov pratilac. Odan piću, bio je nesiguran na nogama pa je zbog toga jahao na magarcu. Družio se s nimfama, satirima, panima i sličnim bićima.

Sirene (»One koje vezuju«): kćeri riječnog boga Aheloja i muze Terpsihore, čudovišta s tijelima ptica i glavama žena, koje su svojom umilnom pjesmom mamile mornare na obale svoga stjenovitog otoka, gdje bi ih ubijale i sisale im krv.

Tartar (»Onaj koji drhti od studeni«): bezdani ponor smješten duboko u unutrašnjosti zemlje i bog toga bezdana. Sunovraćanje u Tartar bila je najteža kazna kojom je najviši bog Zeus kažnjavao svoje savladane protivnike i neprijatelje. U nj je sunovratio pobijeđene titane, ali im se potom smilovao zaključivši da ih je prestrogo kaznio. Zauvijek je ondje, uz Krona, Zeusova oca, ostalo stoglavo čudovište Tifon, koje su na Olimp, sa zadatkom da ubije Zeusa, poslali Geja i Tartar, Tifonovi roditelji.

Tezej (»Utemeljitelj«): sin atenskoga kralja Egeja i kraljice Etre, atenski junak i kralj kojeg se slava s pravom uspoređuje sa slavom njegova prijatelja Herakla. Obranio je Atenu od navale Palantida, sudjelovao u slavnoj plovidbi Argonauta u Kolhidu i u ne manje slavnom lovu na kalidonskog vepra. Bio je prisutan i na krvavoj svadbi kralja Piritoja i Hipodamije, kad su grčki junaci gotovo goloruki nadjačali i poubijali divlje kentaure. Nesretno se oženio Fedrom, zbog čije je spletke izgubio sina Hipolita. Život je završio nasilnom smrću od ruke licemjerna prijatelja, skirskoga kralja Likomeda.

Titani (»Gospodari«): djeca boga neba Urana i Geje, boginje zemlje. Za vladavine svoga oca Urana živjeli su na nebu i čuvali njegovo prijestolje. Najmlađi među njima, Kron, udovoljio je zahtjevu svoje majke Geje da svrgne s vlasti svoga oca. No i Krona je zadesila ista sudbina: s prijestolja ga je svrgnuo sin Zeus. Budući da su u borbi protiv Zeusa pomagali Kronu, pobjednik Zeus je titane sunovratio u mračni bezdan Tartar, gdje su ih čuvali čudovišni storuki Hekatonhiri.

Uran (»Nebo«; rimski Celus): bog neba, prvi vladar svemira nakon prvobitnoga Kaosa. Rodila ga je majka zemlja Geja, koju je poslije uzeo za ženu. Njihovi su potomci bili titani, kiklopi i tri storuka diva Hekatonhira. Prema nekim tumačenjima mitova, njegova je kćer bila i Afrodita, boginja ljubavi i ljepote. Rodila se iz kapi Uranove krvi koja je pala u more. Prekrivena morskom pjenom izašla je iz mora na otok Cipar.

Zeus (»Svijetlo nebo«; rimski Jupiter): sin titana Krona i njegove žene Reje, najviši bog starih Grka, vladar neba i zemlje, otac bogova. Rodio se u spilji gore Dikte na otoku Kreti, daleko od pogleda svoga oca Krona, kojega je, kad je odrastao, zbacio s vlasti. Nakon pobjede podijelio je vlast s braćom Hadom i Posejdonom, kojima je prepustio vlast nad podzemnim svijetom i morem, dok je za sebe ostavio ono najbolje: vladavinu nad nebom i zemljom. U početku vladao je neumoljivo i kruto i dva puta nakanio uništiti ljudski rod. U tomu ga je spriječio titan Prometej. Kad je učvrstio svoju vlast, Zeus je postao blaži i pravedniji. Kao najviši bog i vladar svijeta bio je utemeljitelj i zaštitnik božanskih i ljudskih zakona. Znao je sve što se događa i što će se dogoditi, ali nije bio svemoćan. I nad njim je stajalo nešto čemu su se morali pokoravati svi ljudi i bogovi. Bilo je to nešto nedokučivo i nepromjenljivo: sudbina. Protiv sudbine i Zeus je bio nemoćan. Bio je samo njezin čuvar i izvršilac. Po pravilu nije se miješao u poslove drugih bogova, osim ako su ga za to izričito zamolili. Za svoje sjedište odabrao je vrh planine Olimpa, koji se doticao nebesa. Tu je živio, okružen bogovima i boginjama, u zlatnoj palači koju je za nj sagradio njegov sin Hefest. Oženio se Herom, svojom sestrom, krasnom i dostojanstvenom zaštitnicom obitelji i bračne zajednice. Poštovao ju je i iskazivao joj sve počasti, ali joj nije bio vjeran. S nizom boginja i smrtnih žena imao je brojno potomstvo. Zbog toga Olimp su potresale žestoke svađe božanskih supružnika. Ipak, svoju je ženu na kraju uvijek umirio i na Olimpu se slavila gozba pomirenja, na kojoj se poslužuvala božanska hrana i piće, ambrozija i nektar. Usprkos svemu, Zeus je bio najuzvišeniji i najmoćniji bog, a to je ostao sve do kraja svijeta grčkih mitova.

»Rječnik grčke mitologije« sastavio

P. Jirsak

MLADOST
poduzeće za izdavačku djelatnost,
unutrašnju i vanjsku trgovinu
Zagreb, Ilica 30

Generalni direktor
Branko Vuković

Likovna redakcija
Branko Vujanović
i Biljana Knebl

Tehnički urednik
Josip Zdunić

Korektor
Marija Špiranović

Naklada 5000 primjeraka

Tisak: TIZ »Zrinski« Čakovec — 1991.

ISBN 86-05-00600-5

CIP — Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i sveučilišna biblioteka, Zagreb

875(02.046.6)—34—862=05.20
292.11

MITOVI stare Grčke / [obrada teksta
Stelio Martelli ; prijevod s engleskoga
Nada i Predrag Jirsak ; ilustracije
Libico Maraja]. — Zagreb : Mladost,
1991. — 80 str. : ilustr. u bojama ; 30
cm

Prijevod djela: Legends of ancient
Greece.

ISBN 86-05-00600-5

1. Martelli, Stelio

Mišljenjem Ministarstva prosvjete i kulture Republike Hrvatske broj 612—10/91—01—518 na knjigu se plaća posebno povlaštena stopa poreza na promet od 3%.